

RIKSDAGENS PROTOKOLL

1949

ANDRA KAMMAREN

Nr 32

8—19 december.

Debatter m. m.

Torsdagen den 8 december.

	Sid.
Ändring i lagen om expropriation, m. m. (Forts. från 7/12)	3
Svar på interpellationer av:	
Herr Ohlin ang. regeringens politik för befrämjande av en liberalisering av utrikeshandeln i Västeuropa	52
Herr Ahlsten ang. ändring av gällande bestämmelser om försäkringsgivares regressrätt	62
Herr Birke ang. åtgärder mot olovliga tillgrepp av bilar	67
Herr Wiklund i Stockholm ang. inkallande av en konferens för anstaltsnämnderna vid fångvårdsanstalterna för behandling av aktuella behandlingsproblem	73
Herr von Friesen ang. åtgärder för beivrande av viss rashetsande propaganda	77

Fredagen den 9 december.

Svar på interpellation av herr Edström ang. effektivisering av skyddet för icke patenterade yrkeshemligheter	80
Svar på fråga av fröken Vinge ang. löneutredningen för biblioteksbiträdena	82
Svar på interpellationer av:	
Herr Staxäng ang. möjligheterna till svenskt-norskt samarbete beträffande vissa byggnadsfrågor vid Svinesundstullen	83
Herr Vigelsbo ang. användning av intäkterna av den extra bensinskatten för tillgodoseende av vägväsendets behov	86
Herr Persson i Norrby ang. beredande av tillfälle för innehavare av bruksåbohemman att friköpa sina fastigheter	88

	Sid.
Herr Persson i Landafors ang. användningen av extravinster, som uppkomma genom devalveringen	89
Herr Hagberg i Luleå ang. socialstyrelsens levnadskostnadsindex	95

Lördagen den 10 december.

Svar på interpellationer av:

Herr Wedén ang. redogörelse för omfattningen av den statliga krediten till AB Svenska Reservoirpennfabriken m. m.	105
Herr Nilsson i Svalöv ang. utredningarna om ett effektivare upp- bördssystem, m. m.	115

Tisdagen den 13 december.

Höstsessionens avslutning	122
-------------------------------------	-----

Samtliga avgjorda ärenden.

Torsdagen den 8 december.

<i>Andra laguskottets</i> utlåtande nr 34, ang. ändring i lagen om expropriation, m. m.	3
---	---

Lördagen den 10 december.

<i>Statsuskottets</i> memorial nr 187, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut ang. samförläggning av Södra skånska infanteriregementet	105
<i>Andra laguskottets</i> utlåtande nr 35, ang. förslag till lag om inlösen av rätt till gruva m. m.	105

Tisdagen den 13 december.

Riksdagens beslut under vår- och höstsessionerna	122
Höstsessionens avslutning	122

Torsdagen den 8 december.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Justerades protokollet för den 2 in-
nevarande december.

§ 2.

Ändring i lagen om expropriation m. m.

Herr talmannen anmälde, att handläggningen av andra lagutskottets utlåtande nr 34, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner, nu komme att fortsättas; och lämnades därvid för fortsatt överläggning rörande *punkten A) 1) Utskottets förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation, 1 §*, enligt förut skedd anteckning ordet till

Herr HELLBACKEN, som yttrade: Herr talman! Beträffande den fråga som så ingående debatterades i denna kammare i går eftermiddag, föreliggande egentligen inte så stora meningsskiljaktigheter som talare ifrån olika partier velat göra gällande. Vid frågans behandling i andra lagutskottet hade jag nästan den känslan, att utskottet så småningom skulle kunna ena sig om den linje, som utskottsmajoriteten nu gått in för. Detta inte minst därför att tidigare riksdagar ju begärt utredning av det spörsmål, som regeringen i denna proposition har framlagt. Justitieministern har i propositionen följt de intentioner, som den utredning som igångsattes i markutredningen gav uttryck åt. De myndigheter som yttrat sig i de frågor det här gäller ha ju också med få undantag förordat att denna lagstiftning borde komma till stånd.

Vad är det nu egentligen som man anser utgöra ett sådant våldsamt in-

grepp i detta sammanhang? Man säger att denna lagstiftning innebär ett våldförande på den enskilda äganderätten och att utskottet här förordar en lagstiftning, som man hade hoppats att den svenska riksdagen icke skulle acceptera. När jag lyssnade till herr Fagerholm i går kväll tänkte jag i mitt stilla sinne, att han med sin skrivbords- eller kammarlärdom icke har kunnat se frågan som den bör ses och som man ser den ute i landet, i kommunerna och städerna, där det är brist på jord till rimligt pris till tomtmark och där det förekommer spekulationer i sådan jord — jag skall inte använda ordet tomtjobberi. Men jag skall tillägga att det finns sådana som genom spekulativa inköp eller vägran att sälja jord till kommuner och städer medverka till att jorden blir onödigt dyr.

Jag vill vidare fästa uppmärksamheten på att särskilt det domstolsförfarande som införts vid expropriation väl torde hälsas med allmän tillfredsställelse ifrån alla partier, vilkas talesmän hittills yttrat sig i denna fråga. Förhållandena i samband med ett expropriationsförfarande bli då säkerligen både smidigare och bättre än tidigare varit fallet. Tack vare detta domstolsförfarande har man också möjlighet att åstadkomma en bättre och mera enhetlig bedömning av uppstående tvistefrågor. Vid tidigare expropriationsförfarande hade man icke möjlighet att överklaga beslutet, såvida icke vederbörande expropriationsnämnd underlåtit att iakttaga de formella kraven i samband med expropriationen. Men när det gällde exempelvis värderingen fanns det ingen möjlighet att vädja till högre myndighet, utan det pris som en gång var satt på marken fick också bli gällande. Genom det nu föreslagna förfarandet har man fått en möjlighet att

Ändring i lagen om expropriation m. m.

gå till högre instans och ånyo få ärendet prövat. Alltså måste vi säga, att på denna punkt en förbättring skett.

När nu högerreservanterna och de som föra högerns talan i kamrarna säga, att de anse det medföra allvarliga betänkligheter att införa en lagstiftning på det område det här gäller, vill jag fästa uppmärksamheten på att vi ju redan ha en expropriationslagstiftning, enligt vilken mark kan exproprieras för industriella ändamål och i viss mån för allmänt ändamål i städerna osv. Även när denna lag antogs förklarades det, att den åtminstone i vissa avseenden skulle bli en fara för rättssäkerheten. Vi veta ju att sådan expropriationslag har varit i kraft sedan 1917. Hur har det gått under den tiden? Ha de farhågor besannats som då uttalades? Nej, visst inte. Från den tid jag suttit i denna kammare erinrar jag mig att man många gånger, från borgerligt håll, när det gällt lagförslag av social karaktär ställt sig avvisande. Men lagarna ha kommit till stånd — de ha vuxit fram ur det allmänna rättsmedvetandet och i det praktiska livet visat sig lämpliga. Någon framställning om upphävandet av tidigare expropriationslagar har icke framkommit. Man frågar sig alltså, om inte detsamma gäller beträffande det lagförslag, som nu här föreligger, och om det verkligen finns någon anledning säga att denna lag inte behövs.

Hade vi, herr talman, haft denna lag för 30 år sedan, hade man haft möjlighet att åstadkomma tomtmark till billigare pris, vilket hade gjort, att hyror och dylikt inte blivit så höga som för närvarande är fallet. Spekulative personer ha lagt sig till med mark i avvaktan på att det skulle byggas intill eller i närheten av städer och tätorter för att sedan pressa upp priset på marken onödigt högt. Jag anser att det inte finns någon som helst anledning för en svensk riksdagsman att slå vakt om dessa spekulative tomtförvärvare gentemot inte bara de kommunala intressena utan

även intresset att undvika fördyringar på tomtmarknaden. Jag vet att många borgerliga med erfarenhet från det praktiska livet dela denna uppfattning. Jag har själv rätt lång erfarenhet av kommunalt arbete, och om jag skulle börja relatera vissa förhållanden på detta område från mitt eget län, skulle kammarledamöterna säga, att det inte vore sant, trots att man kan bevisa att så är förhållandet. Nog är det väl egendomligt — det tycker man säkert i alla läger — att ett industriföretag skall ha möjlighet att exproprieras mark för vissa industriella anläggningar, för elektriska kraftledning etc., men att en kommun som behöver mark för att tillhandahålla tomter till billigt pris för dem, som bygga och bo i en tätort, inte skall ha möjlighet att med lagens hjälp komma åt en sådan mark.

Nu kan man ju säga att kommunen kan köpa i den allmänna marknaden. Ja, visst kan den det, och så sker även. Och i många fall ha nog kommunerna kunnat förvärva sådan mark till överkomligt pris. Denna lagstiftning är inte riktad mot en legal försäljning — om jag får använda det uttrycket — eller mot sådana som vilja överlämna mark till kommunen till skäligt pris, utan den är riktad just mot sådana personer, som inneha mark och som i spekulationssyfte hålla på denna mark så länge, att kommunen får betala en oskäligen ersättning för densamma. Syftet med en lagstiftning av denna karaktär är att den skall vara en säkerhetsventil, som vederbörande skall ha tillgång till, när man inte på frivillig väg kan komma överens och göra upp om köp av den mark som erfordras för utbyggnad av samhället.

Man har velat göra gällande att denna lagstiftning skulle medverka till att kommunerna skulle ge sig in på en osund bostadspolitik och köpa upp mer mark än de skulle behöva. Den som har någon närmare kännedom om våra kommunalmän måste väl vid sådant tal le i sitt stilla sinne. Mot en sådan bo-

stadspolitik från kommunens sida finnes för övrigt en effektiv broms, ty det är ju Kungl. Maj:t som i sista hand skall pröva, huruvida en expropriation skall äga rum. Våra kommunalmän äro nog så förfarna, att de inte lägga ner mera pengar än de anse nödigt för att förvärva den mark som de finna vara behöflig för samhällets framtida utveckling. Man har särskilt velat rikta kritik mot denna expropriationslagstiftning genom att säga, att även kommunerna komma att köpa mark och ligga på den i spekulationssyfte. Detta tror jag mycket litet på. Jag tror å andra sidan att kommunerna, om de anse att utvecklingen går dithän, att de måste förvärva mark för den framtida bebyggelsen, i första hand försäkra sig om denna mark på frivillighetens väg och först om de anse det omöjligt att komma överens på denna väg tillgripa det instrument de få om detta förslag nu blir antaget av riksdagen.

Jag sade tidigare att utskottets förslag inte skiljer sig så värst mycket från de reservationsvis framförda yrkandena. Vi kunna också utläsa ur reservationerna att samtliga partiernas representanter i andra lagutskottet äro överens om att en expropriationslagstiftning på detta område behövs. Nu ha emellertid högerrepresentanterna såväl reservationsvis i utskottet som genom yttrandet i kamrarna yrkat avslag på förslaget och hemställt om fortsatt utredning. Jag kan därför inte förstå annat än att man helt enkelt vill hindra den nya lagstiftningen att komma till stånd genom att yrka på en ny utredning. I synnerhet efter det mycket ingående förslag från markutredningen som föreligger har jag svårt att tro att man kan få riksdagen att gå med på någonting sådant.

I den av folkpartiets och bondeförbundets representanter avgivna reservationen föreslås den ändringen i propositionen, att mark endast skall kunna förvärfvas där regionplan eller stads-

Ändring i lagen om expropriation m. m.

plan är upprättad men att man icke skulle sträcka sig därutöver. Var och en som känner till de kommunala förhållandena i exempelvis ett starkt växande industrisamhälle vet emellertid, att det tar alldeles för lång tid att få dessa regionplaner fastställda, för den händelse man behöver mark. Om man försöker betrakta dessa ting som de i själva verket te sig i det praktiska livet, finns det ingen som helst anledning att göra någon ändring på den punkten i Kungl. Maj:ts proposition. Det är nödvändigt att det finns möjlighet att förvärva mark även innan sådan regionplan är fastställd, och jag kan inte finna att det finns någon grund för den kritik, som man har riktat mot tomrättsförfarandet. Utskottets förslag inrymmer därjämte i motsats till propositionen den säkerhetsföreskriften, att därest ifrågavarande mark icke kommer till användning för avsett ändamål skall vederbörande äga rätt att återköpa marken.

I utskottet ha vi försökt att få detta förslag, som är lagt efter praktiska linjer, så utformat, att det skulle tillgodose alla rimliga anspråk, som framställdes dels motionsvis och dels inom utskottet, att göra lagstiftningen sådan, att den skulle bli till verklig båtad för de samhällen som komma att använda sig av densamma. Jag skulle vilja säga, herr talman, att om utskottets förevarande förslag i dag bifalles av denna kammare liksom det i går bifölls av första kammaren, så kommer detta att hälsas med tillfredsställelse av kommunalmän i stora delar av vårt land oavsett partipolitiska gränser.

Jag skall inte nu ingå på någon juridisk disputation med herr Fagerholm, som i går ställde vissa frågor, vilka väl egentligen voro riktade till justitieministern. Man kan väl utgå ifrån att han kommer att få ett uttömmande svar på de frågor han ställde. Jag kan emellertid inte finna att herr Fagerholms yttrandet på något sätt kunna rubba till-

Ändring i lagen om expropriation m. m.

tron till det förslag som här föreligger.

Detta förslag, herr talman, ger kommunerna en möjlighet att förvärva behövlig mark, en möjlighet som de borde haft förut och som säkerligen kommer att visa sig mycket gagnarlig när det gäller den framtida bebyggelsen och varigenom man säkerligen också kommer att kunna motverka att tomtpriserna springa i höjden.

Med vad jag nu har sagt ber jag, herr talman, att få yrka bifall till det förslag som utskottet har framlagt.

Vidare anförde:

Herr LAGER: Herr talman! Jag skall inte ge mig in på någon detaljdiskussion om det föreliggande utskottsutlåtandet och lagförslaget. Jag vill bara till detta och till debatten i går i största korthet knyta några allmänna reflexioner och göra några erinringar.

För det första vill jag med en viss tillfredsställelse notera, att på senare tid det allmännas och kommunernas skyldighet att sörja för att folket har tillgång till goda bostäder blivit mer och mer erkänd. Inte ens högerreservanterna i andra lagutskottet våga ju helt motsätta sig att kommunerna driva en aktiv bostadspolitik, och i gårdagens debatt uttalade också herr Fagerholm att han för sin del var positivt inställd till en sådan aktiv bostadspolitik, dvs. att man skjuter det privata fastighetskapitalet åt sidan. Men en aktiv kommunal bostadspolitik, som skall kunna inriktas på längre sikt, kräver ju oundgängligen, att kommunerna få tillgång till tomtmark, och en utvidgning av expropriationsrätten har därför länge varit ett aktuellt krav. Man kan därför inte säga, att det föreliggande förslaget kommer för tidigt utan snarare tvärtom.

I detta sammanhang kan jag inte heller låta bli att erinra om att i ett program, som utkom 1944 och som har spelat en viss roll i svensk politik och bar titeln Arbetarrörelsens efterkrigspro-

gram, det bl. a. heter: »För att jordvärdestegringen i städerna skall komma det allmänna till godo och ännu mer för att framtida saneringsarbeten icke skall försvåras på grund av bostadsbeståndets splittring på flera ägare, bör tomtmarken kommunaliseras och beståndet av hyreshus gradvis överföras i kommunal ägo.» Det kravet är fullt berättigat, och det behåller sin aktualitet även om riksdagen, som jag hoppas, godkänner det föreliggande förslaget i stort och vissa reservationer i detaljfrågor. Detta förslag tillgodoser kommunernas intressen och behov och ger dem rätt att skaffa sig erforderlig tomtmark endast till en begränsad del. En vidgad rätt för kommunerna att tillägna sig tomtmark och hindra spekulationer är betydelsefull också ur den synpunkt, som tidigare framhållits här i debatten, nämligen att hålla tillbaka den fortgående tendensen till stegring av hyrorna. Vi ha nu, åtminstone här i huvudstaden, kommit så långt att åtskilliga bostadssökande som bo dåligt och osunt trots allt måste avvisa bättre lägenheter av den enkla anledningen, att de inte kunna betala de höga hyror som dessa lägenheter betinga.

I det förslag, som utskottet här framlagt, har utskottet skyndat sig att ta avstånd från någonting som man kallar för kommunala markmonopol. Det upplyses också om att justitieministern är av ungefär samma mening. Nu kan man ju förutsätta, att justitieministerns mening i dessa stycken och utskottets motiveringar och skrivningar komma att ha en rätt avgörande betydelse, när de nya lagbestämmelserna skola tillämpas i praktiken. Därför äro de begränsningar som utskottet gör i sin skrivning mycket olyckliga. Det heter där: »Om det sålunda finnes befogad anledning antaga, att den enskilde markägaren själv exploaterar marken eller eljest är beredd upplåta den för exploatering mot skäligt pris, måste det anses säkerställt, att marken är på skäliga villkor

tillgänglig för tätbebyggelse. Då i angivna fall själva grundförutsättningen för expropriationsrätten brister — nämligen att äganderättens överförande å kommunen erfordras för att markens tillgänglighet skall vara garanterad — föreligger enligt förslaget icke någon expropriationsrätt för kommunen.» Denna begränsning av lagens tillämpning öppnar möjligheter till åtgärder ifrån vissa markägares sida för att i spekulationssyfte förvärva eller behålla denna tomtmark. Denna begränsning strider också emot de utfästelser i arbetarrörelsens efterkrigsprogram, vilka jag alldeles nyss återgav, liksom den uppenbarligen strider emot kommunernas vällovlige intressen i det hänseende det här gäller. Om den nya lagen kunde tillämpas så, att all tomtmark överfördes i kommunens hand, så innebure detta visserligen, för att använda utskottets formulering, ett kommunalt markmonopol. Men ett sådant monopol skulle, såvitt jag förstår, inte vara till någon skada för det stora flertalet av kommunens invånare men väl för en och annan tomtspekulant och begränsa dennes verksamhet. Lagens syfte bör väl ändå vara att tillgodose kommunens intressen och inte de enskilda markägarnas intressen.

På denna punkt — liksom på några andra punkter — har herr Lundberg avgivit en reservation, som enligt min mening bättre svarar emot kommunernas intressen, och jag vill därför instämma i hans bifallsyrkande till sina reservationer.

Det nu föreliggande förslaget berör inte ett par andra områden, där åtgärder trots allt äro påkallade. Jag syftar dels på åtgärder för att säkerställa att kommunerna bli delaktiga av den markvärdestegring, som uppkommer genom det allmännas insatser, dels på åtgärder för att säkerställa vissa naturtillgångar, som äro av betydelse, därest kommunerna skulle bli nödsakade att starta egen produktion av byggnadsma-

Ändring i lagen om expropriation m. m.

terial. Även om kommunerna föra en aktiv bostadspolitik redan nu och bättre än tidigare förstå att sörja för sina innevänares behov av bostäder, äro möjligheterna till detta begränsade bland annat av det förhållandet, att hela byggnadsmaterialproduktionen ligger i enskildas händer. Därtill äro byggnadsmaterialproducenterna mycket väl organiserade och sammanslutna i truster och karteller. Genom sin kontroll över byggnadsmaterialen kunna de tämligen efter behag gynna eller missgynna de kommunala bostadsföretagen, och i allmänhet är det nog så, att de gynna de privata företagen och missgynna de kommunala. Enda möjligheten för kommunerna att hävda sig på detta område är att i väntan på den pågående utredningen om förstärkande av byggnadsproduktionen söka att själva så långt deras resurser medge sörja för sina egna byggnadsföretags behov av material. Men för att så skall kunna ske måste också kommunerna medges rätt att expropriera vissa naturtillgångar, som äro nödvändiga för en dylik produktion. Önskemålet om en sådan utvidgning av expropriationsrätten framförde kommunisterna i en gruppmotion senast till detta års riksdag, och jag vill inskränka mig till att bringa denna motion i erinran.

Så till slut, herr talman, bara ett par ord om vad herr Fagerholm sade i sitt anförande i går kväll. Han åberopade i sin polemik mot det föreliggande förslaget bland annat det allmänna rättsmedvetandet på detta område, sådant som det framvuxit under långa tider, och han hänvisade, om jag inte missförstod honom, till att jordrättens historia i detta land egentligen är en historia om den enskildes kamp för sin äganderätt till jorden. Jag är inte jurist, och jag är inte heller historiker av facket, men jag tillåter mig i alla fall säga, att det som herr Fagerholm här åberopade som karakteristiskt för den svenska allmogens kamp för äganderätten

Ändring i lagen om expropriation m. m.

till jorden genom tiderna inte gärna kan användas som motivering för ett avslagsyrkande på utskottets förslag. Det är alldeles riktigt att den svenska allmogen, inte minst bönderna, i gångna tider har kämpat en mycket hård kamp för denna äganderätt. De ha kämpat emot en enväldig kungamak, de ha kämpat emot länsherrarna, som brandskattade dem, och de ha — varför kan man inte säga det — ända in på senare tid fått kämpa rätt hårt emot bolagsherrar, som inte dragit sig för en liknande brandskattning. Det är därför naturligt att exempelvis de norrländska bönderna, som på 1800-talet fingo uppleva, hur smarta bolagsagenter snöto sig till deras goda skogshemman för en spottstyver eller en kanna brännvin, reagerade emot en sådan ordning. Och denna kamp stod helt i överensstämmelse med det allmänna rättsmedvetandet. Men här gällde det hela tiden de mindre väl besuttnas kamp för sin existens emot de väl besuttnas roffarlust.

Det lagförslag som här föreligger till behandling tar inte sikte på att skydda en viss kategori privata ägare gentemot en annan kategori privata ägare av jord. Det gäller ju här kommunernas rätt att expropriera för att tillgodose det intresse, som kommunernas inbyggare ha. Jag tvivlar inte alls på att detta kan göra en och annan tomtspekulant förbittrad. Men denna förbittring, som fötts ur besvikelsen över att inte kunna spekulera sig till stora vinster på det allmännas bekostnad, anser jag att man kan ta med största jämnmod. En vidgad rätt på detta område för kommunerna bör förhindra att enskilda draga vinster på det allmännas bekostnad. Detta står, herr Fagerholm, helt i överensstämmelse med det allmänna rättsmedvetandet.

Herr STJÄRNE: Herr talman! Det föreliggande lagförslaget har, som vi alla kunna intyga, varit föremål för stor

uppmärksamhet landet över. Själva ordet expropriation har bland allmogen en mycket dålig klang. Man är rädd om sitt eget, och det bjuder emot när man kommer med våld och tar det ifrån en. Jag undrar därför om inte lagrådet beträffande reaktionen hos en bred allmänhet träffat huvudet på spiken när det säger: »För den allmänna rättsuppfattningen i vårt land måste det utan tvivel te sig främmande att i den betydande utsträckning som här föreslagits utbyta den lagstadgade tryggheten mot ett osäkerhetstillstånd, där den administrativa makten efter fritt skön samt mer eller mindre svävande lämplighetsgrunder äger avgöra om den enskildes äganderätt — det må röra sig om större eller mindre jordbruk, större eller mindre bostads- eller andra fastigheter — skall utan tvingande skäl upptäckas.» Man måste ändå medge att dylika synpunkter beaktats i mycket ringa mån i det föreliggande förslaget. Och detta utgör enligt min uppfattning förslagets svaghet. Ett våldförande utan nödtvång på denna i den svenska folksjälen djupt grundade rättskänsla kommer säkerligen att hämma sig.

Herr Hellbacken sade nyss, att vi ju redan ha en expropriationslagstiftning och att den har gått bra att tillämpa. Det har inte förelegat några särskilda svårigheter därvidlag. Men, herr Hellbacken, den stora skillnaden är, att den nu gällande lagen riktar sig mot vissa mycket starkt begränsade och klart beskrivna förhållanden, under det att kommunerna enligt det nu föreliggande förslaget skulle få rätt att expropriera stora sammanhängande områden utan att någon bestämd planläggning för deras användning i framtiden föreligger. Det heter ju i propositionen, att man skall ha möjlighet att välja alternativ, och ett sådant uttryck förutsätter ju med all tydlighet, att områdena äro så pass stora att de i sin helhet inte komma att användas för det ändamål som lagen anger.

Nu skall genast medges att tvingande skäl till expropriation i vissa fall föreligga. För en del tätorter ha svårigheter säkerligen förefunnits att erhålla tillräckliga områden för samhällets expansion. Det har ingen förnekat. Men detta ha folkpartiet och bondeförbundet beaktat i sin reservation. Herr Lundberg sade i går, att folkpartiet hade utformat sin reservation så, att den skulle vara lämplig att ta fram vid behov och att skillnaden mellan utskottets förslag och reservationen ligger i ekonomiska intressen och i olika social syn samt att vi vore advokater för intressen som för oss borde vara en övervunnen ståndpunkt. Nej, herr Lundberg, det går ändå för långt. Så mycket borde ändå herr Lundberg veta om folkpartiets insatser i svensk politik för social välfärd, att en sådan beskyllning borde vara honom fjärran. Det är inte på dylika vägar folkpartiet vunnit väljarnas ökade förtroende.

Även med den begränsning vi i reservationen föreslagit bör tätorternas behov av mark bli mer än väl tillgodosett. Man anför mot denna begränsning, att det tar för lång tid, innan planerna bli fastställda. Men i ytterst få fall torde väl det omedelbara markbehovet vara så trängande, att man inte kan vänta med expropriationen tills dessa planer fastställts. För övrigt kan väl inte exploateringen på allvar sättas i gång förrän planerna äro fastställda.

Vi ha gått emot tomträten. Varför? Därför att en expropriation för tätbebyggelse ju ger kommunen möjlighet att använda marken som den behagar utom i det fall, att markägaren själv är villig exploatera, i vilket fall expropriationen inte kan komma till stånd. Genom att kommuner i detta sistnämnda fall också få rätt att exproprieras för upplåtelse med tomträtt, blir nämnda bestämmelse om den enskildes rätt fullständigt illusorisk. Detta kunna vi ej anse riktigt. Har den enskilde genom en bestämelse fått en möjlighet att själv

exploatera sin mark, så bör inte en annan paragraf förta honom denna möjlighet.

Jag skall inte, herr talman, ge mig närmare in på värderingsgrunderna. Herr Jacobsson i Igelsbo med flera har redogjort för dem. Jag måste dock säga att motiveringen för den nya formuleringen förefaller synnerligen svag. Man säger i motiveringarna att expropriationen skall ha full ersättning såväl för fastighetens värde som för annan skada. Men det får inte stå i lagtexten. Där skall i stället stå, att värdet skall bestämmas särskilt efter ortens pris och fastighetens avkastning. Varför denna svävande formulering? Utskottet säger, att om på en ort monopolistiskt uppdrivna priser på tomtmark äro rådande, så skall man gå till andra orter av liknande typ för att få jämförelsetal. Då blir ju inte den ortens pris gällande varom fråga är, även om motiveringen i och för sig kan ha fog för sig, vilket jag inte skall bestrida. Utskottsmajoriteten anför från departementschefens uttalande bl. a. följande: »Expropriationsersättningen bör i princip uppgå till sådant belopp att den ersättningsberättigade — såsom det uttrycktes under förarbetena till gällande expropriationslag — bibehålles orubbad vid den ekonomiska ställning såsom helhet räknat, som han förut innehaft. För att möjligheten att anlita expropriation ej skall bli mer eller mindre illusorisk är det å andra sidan angeläget att ersättningen ej överstiger nämnda belopp, åtminstone icke i någon mera betydande mån. Erfarenheten ger emellertid vid handen, att expropriationsvärderingarna ofta resultera i mycket höga ersättningsbelopp, och detta förhållande torde icke sällan ha avhållit kommuner från att utnyttja de expropriationsmöjligheter som redan nu finnas. Om man vill vinna syftet med en utvidgad expropriationsrätt, ter det sig därför nödvändigt att bryta rådande värderingspraxis.» Rådande värderingspraxis anses sålunda ha inneburit

Ändring i lagen om expropriation m. m.

överfull ersättning. Även om i vissa enstaka fall ersättning utdömts i överkant synes det vara djärvt att påstå, att det har varit rådande praxis. Den nya domstolsorganisationen, om vilken vi alla ha varit i stort sett ense, bör väl emellertid få de största förutsättningar att utdöma opartiska och rättvisa ersättningar minst lika bra enligt den gamla regeln om full ersättning som efter den nya, mångtydiga formuleringen.

Herr Lundberg sade i går, att föreliggande lagförslag var att anse såsom en minimilagstiftning. Hurudan skall då, enligt herr Lundbergs uppfattning, en lag om expropriation se ut, som vore fullt tillräcklig? Man måste fråga sig det. När utskottsmajoriteten förordar så gott som obegränsad expropriationsrätt för kommunerna, enligt ersättningsregler som avses undertrycka varje värdestebringstendens, vad kan man då önska mera? Då måste väl nästa etapp vara den fullständiga socialiseringen enligt det gamla socialistiska programmet om alla produktionsmedels överförande i samhällets ägo. Jag kan inte förstå annat.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den av herr Holmbäck m. fl. avgivna reservationen.

Häruti instämde herrar *Kristensson* i Osby, fru *Sjöstrand* och herr *Wiklund* i Stockholm.

Herr **HELLBACKEN** (kort genmäle): Herr talman! Den föregående ärade talaren sade bl. a., att man är rädd om sitt eget. Ja, det är bara bra att man är det. Men det äro väl jordspekulanterna också, de som köpt jord på spekulation för att få upp priset? De äro också rädda om sitt eget. Men det avhåller inte ett stort bolag från att köpa upp all jord runt en tätort. Skall inte en kommun då ha möjligheter att komma i besittning av den jorden?

Jag kan där ta ett exempel från en stad i Kopparbergs län. Där äges större

delen av lämplig tomtmark av bolag men även av andra markägare, som spekulera i stigande tomtpriser. Lämplig utvidgning av bebyggelsen har hindrats, och tomtpriserna ha varit orimligt höga, där över huvud några tomter varit till salu. Jag vill då fråga: Är herr Stjärne med om att sådant får fortgå? Är det inte ett allmänt intresse att man vidtar åtgärder för att försöka få rättelse härutinnan?

När herr Stjärne här åberopar lagrådet, så vill jag säga, att visst har lagrådet sagt att expropriationen inger stora betänkligheter, men herr Stjärne befinner sig ju i det fallet i samma båt som utskottsmajoriteten. Herr Stjärne vill ju nämligen vara med om expropriation inom de planlagda områdena, vilket lagrådet däremot inte vill. Lagrådet skriver emellertid — vilket man kanske inte gärna vill ha uppläst här — beträffande lagen om expropriation för bostadsändamål följande:

»En sådan möjlighet kan ock otvivelaktigt vara till stort gagn, när det gäller att hindra osund spekulation i jord och avhjälpa den flerstädes svåra bostadsbristen. Genom byggnadslagstiftningen har man vunnit möjlighet att hindra enskilda exploatörer att efter eget skön leda utvecklingen av bebyggelsen», etc. Lagrådet är alltså här i viss mån inne på samma linje som Kungl. Maj:t och utskottsmajoriteten.

Jag skulle vilja friska upp herr Stjärnes minne en smula. Om jag inte råkat ut för minnesfel satt herr Stjärne i dag med vid bordet i andra lagutskottet, när vi fattade beslut om den nya expropriationslagstiftningen, som gäller vissa utländska intressen. Herr Stjärne var med om att — enhälligt till och med — besluta om detta. Det ärendet kommer, skulle jag tro, på kammarens bord om lördag och blir då föremål för riksdagens beslut.

Det torde inte vara så, som här har gjorts gällande, att ifrågavarande expropriationslagstiftning är så förfärligt

farlig. Ingen har här med saksål vederlagt vad utskottet därvidlag har anfört. Jag kan därför inte finna någon anledning för denna kammare att här frångå det beslut, som första kammaren redan har fattat.

Herr **STJÄRNE** (kort genmäle): Herr talman! Jag har inte sagt, att vi inte gå med på expropriation så långt det är nödvändigt. Jag har heller inte sagt, att det är något fel att vara rädd om sitt eget — och herr Hellbacken ansåg ju inte heller att det ligger något orätt i det.

Som motskäl till vad jag sade anförde herr Hellbacken de stora bolagen, men det finns ju också andra tomtinnehavare. Det finns personer med egna hem och trädgårdsanläggningar i närheten av tätorterna. Det blir inte så roligt för dem, om de måste avstå från sina näringsfång och kanske inte ha möjlighet att skaffa sig något annat. När deras tomter ligga så nära, att expropriation är nödvändig, så måste de naturligtvis ge med sig, men om de ligga så pass långt ute i periferien att expropriation kan undgå, så skola vi väl ändå försöka skona dem. Vi skola väl inte ta mer än vad som är absolut nödvändigt.

Vi anse — som herr Hellbacken väl vet — att det är de planlagda områdena, de som man har för avsikt att använda för framtiden, som skola exproprieras. Men andra, icke planlagda områden, som exproprieras bara för att man vill ha sammanhängande större områden att tillgå, anse vi böra skonas. Genom att begränsa expropriationen kan man kanske rädda många små fastighetsägare, som behöva sina fastigheter och sitt näringsfång i tätorternas utkanter. Sådana tomtmarker skola icke exproprieras, om det inte är alldeles nödvändigt. Om det däremot är nödvändigt, så har jag inte vänt mig emot expropriationen. Det är just här skill-

Ändring i lagen om expropriation m. m.
naden ligger, och det är en mycket avsevärd skillnad, herr Hellbacken.

Herr **HELLBACKEN** (kort genmäle): Herr talman! Herr Stjärne tycks vilja upprätta något slags norm eller millimeterrättsvisa när det gäller hur långt expropriationen skall få sträcka sig. Det som han och hans medreservanter föreslagit anser han vara den absolut rätta gränsen. Så fort man sträcker sig utanför detta förslag är man ute på områden, som man inte vill rekommendera.

Herr Stjärne är själv inne på att exproprieras inom ett visst område, där man upprättat en regionalplan, etc. Här finns det nämligen både egna hem och trädgårdsanläggningar, liksom utanför sådan plan. Herr Stjärne slår alltså in öppna dörrar. Det är detta jag särskilt vill framhålla.

Herr **CARLSSON** i Bakeröd: Herr talman! Som herr Stjärne mycket riktigt anmärkte har det förslag till ny expropriationslag, som riksdagen nu behandlar, mycket livligt diskuterats bland jordbrukare och fastighetsägare ute i bygderna, särskilt bland dem som råkat äga fastigheter i närheten av en stad eller tätort, och man har med all rätt frågat sig, hur mycket den privata äganderätten till jord kommer att bli värd sedan denna lag genomförts.

Att kommunerna böra ha ökad möjlighet att bedriva en aktiv bostadspolitik och genomföra en allmän planering av sin tätbebyggelse är en sak, som jag utan vidare vill erkänna. Det huvudmotiv som angetts för förslaget, nämligen att förhindra övervärdering och oskälig prisstegring på sådan mark, har jag ingenting att anmärka emot, då det ingalunda är min avsikt att slå vakt om tomtjobbarna. Tvärtom är det en fördel för näringslivet att tätorter växa upp ute i kommunerna i stället för att folket i stora skaror dras in till storstäderna.

Ändring i lagen om expropriation m. m.

I den motion som från vårt håll avlämnats av herr Hedlund i Rådomb. fl. ha vi ju också framhållit, att en tätbebyggelse måste kunna genomföras på områden, som bäst lämpa sig för ändamålet, och att enskild jordägares tredska eller spekulationssyften inte skola få ställa sig hindrande i vägen för en tätbebyggelses utveckling. Vi vilja således inte lägga några hinder i vägen för tätorternas utveckling, men vi vilja inte godkänna, att kommunerna skola få lägga sig till med hur stora områden som helst utan att man vet om marken någonsin kommer att användas för tätbebyggelse. Vi anse därför att förutsättningen för expropriationsrätt måste vara, att marken skall ligga inom område där stadsplan, byggnadsplan eller fastställd generalplan finnes. Då har man någon garanti för att marken verkligen behövs för det ändamål, som anges vid expropriation. Även med denna bestämmelse i lagen skulle kommunerna få möjlighet att i mycket god tid expropriera den mark, som behövs för tätbebyggelsens ordnande.

Den utvidgning av expropriationsrätten, som föreslås i propositionen och som utskottsmajoriteten godkänt, ger ju kommunerna möjlighet att expropriera praktiskt taget all användbar mark omkring en tätort och på detta sätt skapa ett kommunalt monopol då det gäller tomtmarknaden. Utskottet framhåller visserligen att förutsättningen för expropriation skall vara, att marken eljest inte »på skäligen villkor» blir tillgänglig. Man måste fråga sig vad som i detta fall menas med »skäligen villkor». Den frågan är ganska berättigad, då inte ens den omständigheten att markägaren själv exploaterar marken eller upplåter den mot skäligt pris under alla förhållanden tryggar äganderätten. Om kommunen önskar upplåta marken med tomträtt, får den nämligen rättighet att expropriera även sådan ägares mark. Utskottet skriver härom, att »kommun bör, även om den enskil-

de markägaren är villig att ställa marken till förfogande för exploatering på skäligen villkor, erhålla expropriationsrätt till marken». Jag tror man måste konstatera, att detta innebär en ganska stor förändring i vår rättsordning och skapar ett osäkerhetstillstånd, när det gäller den enskildes äganderätt. Det för ju bland annat med sig den konsekvensen, att om det å sådant område finns villor, egnahem eller jordbruk, så förvandlas ägarna av dessa fastigheter till kommunens arrendatorer.

Den del av förslaget som innebär att kommun kan expropriera mark för att sedan upplåta densamma med tomträtt är ju på intet sätt nödvändig för att ordna en tätbebyggelse och förse denna med de utrymmen, som för olika ändamål behövas, då såväl detta som möjligheten att utlämna mark med tomträtt bör kunna ske enligt den expropriationsrätt, som också vi tillstyrka. Den föreslagna bestämmelsen blir emellertid ett medel att i kommunens ägo överföra mark i en utsträckning, som säkerligen gagnar varken kommunen eller den enskilde. Utskottet skickar här med en förmodan, nämligen att förslagets verkan i praktiken inte skall bli så omfattande, och man hänvisar till att återlösningsrätt i vissa fall kan komma att föreligga. Detta är ju givetvis riktigt, men värdet av denna rätt bör inte överskattas, då kommunen inte har någon skyldighet att hålla marken i ordning under tiden, och erfarenheten visar att mark som i städernas omgivningar äges av staden ofta får ligga i vanhävd. Man kan således med fog säga, att denna lag kommer att ge kommunen en nära nog obegränsad rätt att i kommunens ägo överföra mark inom kommunen, och detta enligt värderingsgrunder som äro minst sagt diskutabla.

Såväl departementschefen som utskottet motiverar förslaget med att man vill förhindra prisstegring av den mark, som skall tagas i anspråk, och detta

är naturligtvis en lovvärd strävan. Det torde dock kunna starkt ifrågasättas, om detta problem verkligen löses på denna väg. Det torde knappast kunna undvikas, att en värdestegring inträder på sådan tomtmark. I den mån kommunen utnyttjar en sådan värdestegring, kommer ju också den enskilde markägaren, som har sin mark kvar, att kunna tillgodogöra sig ett sådant mervärde, medan den som genom expropriation fått avstå sin mark för ett billigare pris inte får något med av denna värdestegring. Man har anledning tro att en prisstegring under alla förhållanden kommer att ske, men det blir kommunen som tar hand om vinsten. Det finns ju, som jag tidigare sagt, ingenting som hindrar att kommunerna bli ensamma ägare av all lämplig tomtmark, då de kunna skapa ett monopol och en prispolitik, som inte regleras av någon konkurrens.

När det gäller ersättningen för den mark som exproprieras, så har man frångått den regel som finnes i nu gällande expropriationslag, att löseskillingen skall motsvara fastighetens fulla värde. I föreliggande förslag har begreppet »fulla värde» ersatts med att löseskillingen skall motsvara fastighetens värde med särskild hänsyn till ortens pris och fastighetens avkastning.

Det är fullt riktigt att någon överbetalning inte bör förekomma vid expropriation, och även om man kan visa på att så tidigare har skett, så finns det också exempel på motsatsen, och så torde bli förhållandet även enligt den nya lagen. Det kan nog inte helt undgås, och i det avseendet spelar den nya formuleringen säkert ingen roll. Utskottet förklarar visserligen att ändringen inte i sak skall ha någon egentlig betydelse, men vill man verkligen att fulla värdet skall betalas för en mark som exproprieras, varför kan man inte då tala om detta i lagtexten? Utskottets farhågor för övervärdering anser jag vara i hög grad överdrivna, helst som

Ändring i lagen om expropriation m. m.

värderingen hädanefter skall bli föremål för domstols prövning. Men den nya formuleringen ger, enligt min uppfattning, utrymme för ganska olika tolkningar. Vilket tänjbart uttryck är inte »ortens pris»? Vad menar man egentligen med detta? Vad är »ortens pris» på mark i en bygd, där kanske inte på flera år någon gård har sålts annat än mellan föräldrar och barn? Det är väl inte meningen att kommunen skall draga fördel av den låga värdesättning på mark, som i dylika fall sker och som innebär att köparen får tillgodogöra sig en inestående arbetsersättning för kanske flera års oavlönat arbete? Det är alldeles självklart att markpriset i ett sådant fall sättes för lågt i förhållande till markens reella värde, men detta blir »ortens pris» om man inte har andra exempel på försäljningar att visa på.

Uttrycket »ortens pris» kan också innebära en kraftig övervärdering av viss mark. Om t. ex. en tomt säljes till ett högt pris därför att den är synnerligen välbelägen och därför att till densamma hör en fin badstrand eller någon annan fördel, som köparen sätter värde på, skall då detta tomtpris — ifall inga andra fastighetsaffärer under den närmaste tiden skett — gälla som »ortens pris»? Ja, detta är frågor som man gör sig inför det nya lagförslaget, och man kommer säkert att i praktiken möta många fall, då tveksamhet om värdet kommer att råda.

Vad jag här sagt om begreppet »ortens pris» gäller i kanske ännu högre grad begreppet »markens avkastning». Den avkastning en viss mark ger är ju beroende på en rad faktorer, som kunna ha mycket litet att göra med markens realvärde. Avkastningen av en mark är ju i hög grad beroende på hur den skötes, till vilka odlingar eller andra ändamål den användes o. s. v. En mycket god åkerjord kan t. ex. under vissa förhållanden ge mycket ringa avkastning, under det att en i och för

Ändring i lagen om expropriation m. m.

sig ganska mindervärdig jord kan ge en god avkastning. Man kanske rent av kan få exempel på att rena impediment under gynnsamma betingelser kunna ge sina ägare en inte föraktfull avkastning.

Att således sätta begreppen »ortens pris» och »markens avkastning» som normer vid värdering av exproprierad mark kan jag för min del inte godkänna. Jag anser att den bestämmelse, som talar om att »fulla värdet» skall betalas för mark som exproprieras, bör kvarstå. Den omständigheten, att departementschefen redan i juni tillkallade särskilda sakkunniga med uppgift att bland annat uppgöra förslag till anvisningar om värderingsprinciperna, talar också enligt min uppfattning sitt tydliga språk om hur svävande och osäkra dessa bestämmelser äro.

Angående värderingsfrågans överflyttning från expropriationsnämnder till särskild domstol har jag i sak ingen invändning att göra, då jag anser att svagheten i vår nuvarande expropriationslag i viss utsträckning bestått däri att expropriationsnämndernas beslut ej kunnat överklagas. Men det är mycket viktigt — vilket vi framhållit i vår motion — att sakkunskapen och den praktiska erfarenheten bli representerade i dessa domstolar. Vi anse även, att expropriationstekniker böra fungera som sakkunniga men ej vara medlemmar av domstol.

Jag medger, att utskottet i vissa fall vidtagit ändringar av förslaget, som innebära en ökad trygghet för markägare, som få sin mark exproprierad. Detta gäller bland annat den exproprierandes rätt att tillträda fastighet innan expropriationen är fullbordad. Kungl. Maj:t hade föreslagit 14 dagar efter delgivning av underrättelse om att fastigheten skall tagas i besittning. Utskottet har föreslagit den ändringen, att domstolen avgör hur lång varseltid markägaren får till förfogande, innan han skall avträda marken. Detta är onekligen en förbättring, även om den

na bestämmelse inte ger markägaren något större mått av trygghet.

En annan förbättring som jag villigt erkänner är, att också markägaren får rättighet att fullfölja talan mot beslut angående tillträde av fastighet, som skall exproprieras. Enligt propositionen skulle sådan rätt endast tillerkännas den exproprierande.

Även om jag sålunda medger, att en del förbättringar av lagförslaget ha gjorts under utskottsbehandlingen, så kvarstår dock som helhetsintryck att man i mycket stor utsträckning famlar i det ovissa. Genom sin alltför stora räckvidd skapar lagen också ett osäkerhetstillstånd då det gäller äganderätten till svensk jord, som på intet sätt uppväges av de fördelar, som tätorterna genom lagen få.

Jag ber därför att få yrka bifall till de reservationer, som ha avgivits av herr Holmbäck m. fl.; i fråga om §§ 15, 16, 17, 18 och 28 ber jag att få yrka bifall till de reservationer, som avgivits av herrar Hallagård och Hedlund i Rådomb.

Herr NILSSON i Kristinehamn: Herr talman! Det är endast beträffande en detalj i det föreliggande utskottsförslaget som jag har en del invändningar att göra. Jag väckte en motion i anledning av propositionen, men trots att utskottet — såvitt jag kunnat finna — behandlat motionen ganska omsorgsfullt, så har det inte ansett sig kunna biträda det förslag jag väckt beträffande § 67. Jag tar mig därför friheten att något beröra det spörsmål, som jag behandlat i denna motion.

Enligt den nuvarande expropriationsordningen avdömas alla expropriationsmål redan i underinstansen. Det kan inte föras någon klagan mot underinstansens beslut. Anledningen till detta är ju, att expropriationsdomstolarna enligt den hittills gällande ordningen närmast haft karaktären av en skilje-

nämnd. Enligt den rättegångsordning, som nu föreslås för de nya expropriationsdomstolarna, skall emellertid varje mål kunna föras upp ända till högsta instans, ett förhållande som jag för min del betraktar såsom inbjudande till ett processande, som egentligen inte kan leda till någon parts fördel. Jag är också övertygad om att denna utvidgning av möjligheterna att föra processen vidare i högre instans på grund av den konstruktion man givit denna ordning kommer att medföra, att den exproprierade kommer att känna sig inbjuden att processa i otid. Enligt propositionen och utskottets förslag skall nämligen den exproprierande betala alla rättegångskostnader i alla instanser. Redan nu är ju den exproprierande skyldig att betala rättegångskostnaderna, men då är det ju, som jag förut sagt, endast fråga om en enda instans. Om man nu har klart för sig, att en domstol enligt § 32 i detta förslag icke kan utdöma ett lägre ersättningsbelopp i något mål än vad som redan bjudits, så är det ju alldeles uppenbart att den som är föremål för expropriation kommer att utnyttja detta. När målet är avdömt i underinstansen kommer han att resonera som så, att han inte kan få lägre ersättning än vad han redan är bjuden, men att han däremot har alla utsikter att få högre ersättning om han för målet vidare till högre instans. Dessutom kommer detta inte att kosta honom ett öre, eftersom motparten är skyldig att ersätta alla rättegångskostnader i alla instanser. Jag menar nu att det vore en ganska underlig människa, om han inte grep chansen att processa vidare när han vet, att han har utsikter att vinna på saken. Han kan ju inte förlora någonting, kostnaderna drabba icke honom.

Jag finner detta vara ganska allvarligt, inte minst därför att — såvitt jag fattat denna anordning rätt — även expropriation som föranledes av byggnadslagen skall behandlas på detta sätt.

Ändring i lagen om expropriation m. m.

Redan nu finnas en mångfald små och obetydliga expropriationsmål, där man inte kan komma överens och där följaktligen processer komma till stånd. Jag skall be att få tala om för kammaren, att sedan jag väckte min motion har jag brevledes fått ett sådant fall skildrat för mig. Det är en kommun som meddelar, att den skulle bredda en gata. Kommunen måste träffa överenskommelser med alla fastighetsägare efter gatan om att få inlösa erforderlig mark. Det rörde sig endast om små markremsor. Man kom överens med alla fastighetsägare utom en. Denne ende vägrade, och skälet till hans vägran var, såvitt jag kan förstå, ingenting annat än att han inte kunde övertyga sig själv om hur mycket han egentligen borde ha för denna mark. Varje gång man försökte komma överens med honom ökade han anspråken, och slutligen tvingades man exproprieras. Efter en process i bara en instans — processen pågick i två år och tre månader — tilldömdes denna fastighetsägare en ersättning, som med 307 kronor översteg vad han bjudits av kommunen i fråga. Rättegångskostnaderna uppgingo till 620 kronor 73 öre i denna enda instans. Nu är att märka, att eftersom gatuarbetet pågick när stämning skedde i målet, så togs marken i anspråk redan när stämningen ingavs, och därmed förpliktigades kommunen att betala sex procents ränta på detta belopp från den dag stämningen ingavs och till dess pengarna betalades.

Denne man var uppenbarligen en kverulanttyp. Hade detta mål dömts enligt den ordning vi tänka stadfästa i dag, då är det uppenbart att mannen fört processen vidare. Han skulle haft möjlighet att få mera betalt. Alla kostnaderna skulle drabbat motparten, och han hade fått sex procents ränta på pengarna även om han processat i tio år. En sådan ränta skulle han knappast ha kunnat få på sina pengar någon annanstans.

Ändring i lagen om expropriation m. m.

Det är, herr talman, dessa omständigheter som göra, att jag tvärtemot justitieministern hyser den allvarliga farhågan, att denna bestämmelse i stället för att underlätta uppgörelserna och förhindra expropriationsförfarande kommer att inbjuda till processande. I varje fall lär det inte kunna bestridas att processerna komma att fördröjas. Jag kan inte finna det vara rimligt — i synnerhet när det gäller processer som inte äro särskilt befogade — att endast den ena parten skall stå för alla dessa kostnader.

Jag skall be att få säga herrar jurister, att jag i min motion varit så försiktig att jag inte gått längre än att jag tagit upp ett yrkande, som Göta hovrätt ställt i sitt remissyttrande över markutredningens förslag. Göta hovrätt säger, att en så generös kostnadsersättningsregel, som här är ifrågasatt, är orimlig. Det riktigaste vore att kostnadsersättningsfrågorna i dessa mål bedömas på samma sätt som rättegångsbalken i andra civilmål föreskriver. I min motion har jag också föreslagit, att man i stället för den av Kungl. Maj:t föreslagna och av utskottet accepterade regeln skulle föreskriva det som Göta hovrätt tänkt sig, nämligen att frågan om ersättning i överinstans får bedömas efter rättegångsbalkens regler. Vederbörande instans skulle själv avgöra om ett överklagande vore befogat eller inte. Bara den risken att vederbörande som för målet vidare vet, att kostnadernas gäldande kommer att bedömas med hänsyn till vad han har att anföra i målet, tror jag skulle vara en ganska nyttig regulator.

Utskottet medger i sitt yttrande att den nya anordningen inte är bra. Utskottet säger följande: »Det torde vara obestridligt, att propositionens förslag giver expropriat, även om han utan bärande skäl fullföljt talan i överinstans, rätt att av den exproprierande få ersättning för kostnaden även därstädes. Detta är förvisso icke tillfredsställan-

de.» På nästa sida säger utskottet följande: »Att gå längre i inskränkande riktning än till fall, där expropriaten för en helt ogrundad talan och inser eller åtminstone bort inse detta, synes ej kunna ifrågakomma.»

Men utskottet går ju inte ens så långt! Det finns ingen inskränkning alls. Talan får vara hur oförnuftig och ogrundad som helst, ersättning skall utgå för rättegångskostnaderna. Jag förstår inte hur utskottet kunnat skriva på detta sätt. Den inskränkning utskottet här själv finner vara önskvärd föreslås inte i utlåtandet, åtminstone kan inte en enkel lekman läsa ut det i detta sammanhang. Den enda inskränkning som förekommer berör något som markutredningen föreslog, nämligen att en part inte kan göra vidlyftiga utredningar och anlita experter för att göra värderingar o. d. och sedan åberopa dessa kostnader och få dem ersatta. Sådana ersättningsfrågor skola avgöras enligt rättegångsbalken. Men de egentliga rättegångskostnaderna komma helt att drabba den ena parten!

Jag skall, herr talman, inte längre upptaga tiden med dessa synpunkter. Jag har emellertid ansett, att jag borde framföra dem. Jag är naturligtvis medveten om att när det gäller en lagstiftning som är så omfattande som denna, så kan inte på en gång en lösning åstadkommas som kommer att stå sig i alla tider. Förmodligen får man arbeta om en hel del punkter, och med den erfarenhet jag har från kommunalt arbete i ett samhälle, som ofta haft markspörsmål att brottas med, är jag alldeles övertygad om att detta är en av de punkter, som kommer att vålla sådana besvärligheter att vi mycket snabbt få arbeta om den, om inte riksdagen gör det redan nu.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som i detta sammanhang avgivits av herrar Lundberg, Andersson i Alfredshem och Jansson i Hällefors.

Herr HELLBACKEN (kort genmäle): Herr talman! Den av herr Nilsson i Kristinehamn väckta motionen i detta ämne, som han i sitt senaste anförande särskilt omnämnde, verkade vid första genomläsningen mycket bestickande. Även inom utskottet ifrågasattes från visst håll, om den inte borde leda till beslut av det slag, som motionären avsett. När vi sedan sågo litet närmare på motionen och försökte bilda oss ett omdöme om vad ett bifall till densamma skulle innebära och hur detta skulle gå ihop med den expropriationslagstiftning, som vi nu ha, så funno vi emellertid att vad departementschefen i detta avseende anført var det riktiga, som man inte utan vidare kunde gå förbi.

Enligt nuvarande expropriationsförfarande äger part rätt att få sina kostnader gäldade av den exproprierande. Det nu föreliggande förslaget innebär en utvidgning av denna rätt, så att man nu skulle ha rätt att gå till högre instans för att få prövat, huruvida de värden, som åsatts av underdomstol, äro riktiga eller inte.

Det skulle ha blivit ett egendomligt förfarande om det i stället hade blivit så, att man skulle få kostnaderna betalda i underdomstol men inte i högre instans. Detta skulle givetvis i praktiken resultera i att en kapitalstark markägare eller ett bolag skulle gå till högre instans, medan däremot en mindre kapitalstark eller ekonomiskt betryckt person skulle hesitera att gå till högre rätt.

Det är också en annan sak, som jag i detta sammanhang vill beröra och som herr Nilsson i Kristinehamn även omnämnde. Han sade, att om det har bjudits ett pris, som icke godtagits av expropriaten, så kommer domstolen icke att åsätta ett lägre pris än det bjudna. Men jag utgår ifrån att en kommun, som vill exproprieras mark, inte bjuder ett toppris, utan den håller sig

Ändring i lagen om expropriation m. m.

nog i underläge, om jag får använda det uttrycket.

Jag ber, herr talman, att få ordet igen litet senare.

Herr FAGERHOLM (kort genmäle): Herr talman! Såvitt jag har kunnat finna av herr Nilssons i Kristinehamn anförande har han missförstått två saker. Den ena är, att han utgår från att överinstans icke skulle kunna sänka ett pris, som lägre instans fastställt. Det kan den mycket väl göra, om kommunen överklagar. Däremot kan en högre instans icke sänka priset under det som har bjudits.

Det var den ena saken, och där förelåg det ett klart missförstånd i herr Nilssons i Kristinehamn anförande.

Vad sedan rättegångskostnaderna beträffar vill jag endast rent allmänt framhålla, att 67 § expropriationslagen även hänvisar till 18 kap. 8 § rättegångsbalken, där det redan finns en allmän bestämmelse som säger, att kostnadsersättning skall fullt motsvara kostnaden för rättegångens fullföljande, såvitt kostnaden har skäligen varit påkallad för tillvaratagande av partens rätt. Ett rent okynnesprocessande behöver alltså inte här bli följden. Skulle den som blivit utsatt för expropriation fullkomligt i onödan gå till högre instans och kosta på mycket dyra advokatarvoden och utredningar, som domstolen inte alls finner vara nödvändiga för att han skall kunna tillvarata sin rätt, får han inte betalt för alla dessa kostnader. Det finns alltså redan nu en möjlighet att se till att denna bestämmelse inte missbrukas.

Som sagt, den väsentliga orsaken till att jag nu begärde ordet var, att herr Nilssons i Kristinehamn uppfattning i själva rättsfrågan var klart felaktig, och därmed bortfaller också den väsentliga grunden för hans resonemang.

Ändring i lagen om expropriation m. m.

Herr NILSSON i Kristinehamn (kort genmäle): Herr talman! Jag vill naturligtvis inte bestrida herr Fagerholms förutsättningar att bedöma dessa ting. Han är ju jurist. Men om jag misstagit mig beror det på att Göta hovrätt misstagit sig, ty jag har ju tagit upp Göta hovrätts argumentering och yrkande. Jag beklagar att inte Göta hovrätt har haft tillgång till herr Fagerholms kapacitet, när hovrätten tog ståndpunkt till denna fråga.

Vidare skulle jag vilja säga några ord till herr Hellbacken. Han talade om det beklagansvärda i att en ekonomiskt mindre väl lottad människa kanske inte skulle kunna våga sig på ett rättegångsförfarande, därest inte kostnadsfrågan vore klar. Detta gäller ju om varje rättegång. Jag förordade nu en tillämpning av rättegångsbalken och en kostnadsfördelning efter dess principer. Varför skall det vara en gynnsammare anordning i detta sammanhang? Dessutom, herr Hellbacken, besluta vi ju, om vi följa detta utlåtande, att lagen om fri rättegång skall vara tillämplig även i expropriationsmål. Jag kan inte inse, att det finns några sakliga skäl för att av någon sorts sentimentalitet ställa till med en annan anordning i detta fall.

Om jag får återkomma till vad herr Fagerholm sade, så vill jag framhålla att det sägs uttryckligen i propositionen, att enligt 67 § kan överinstansen besluta att vissa kostnader skola åläggas expropriaten, men det skall vara kostnader för extra anlåtande av experter och dylikt, som jag också mycket riktigt talade om. De egentliga rättegångskostnaderna — och det är också de som bli dyra i överinstansen — komma ju att drabba den expropriande. Vad är det annars för mening med 67 §?

Herr HELLBACKEN (kort genmäle): Herr talman! Jag ber om ursäkt att jag återkommer, men jag hann inte avsluta

vad jag hade att säga herr Nilsson i Kristinehamn.

Vi utgå ifrån att en kommun har bjudit 8 000 kronor för ett område och begärt expropriation, men expropriationsdomstolen, alltså underdomstolen, anser att detta pris ligger i underkant och säger för sin del, att ägaren av detta område skall ha 15 000 kronor. Kommunen tycker för sin del att detta är för mycket och klagar i högre instans, medan motparten anser, att det är i sin ordning att han skall ha detta pris. Vare sig han klagar eller inte klagar, kommer givetvis resultatet att bli det som framkommer vid rättegångsförfarandet. Men antag å andra sidan att kommunen inte klagar men att motparten klagar, därför att han enligt vad motionären anser alltid kommer att klaga, eftersom han har fri rättegång och det inte kostar någonting. Då kan det hända att överdomstolen sänker priset från 15 000 kronor till 12 000 eller 10 000 kronor eller kanske till vad som bjudits. Ett överklagande medför alltså vissa risker för honom. Jag kan inte finna, att man bör gå ifrån vad departementschefen i detta fall föreslagit, ty det står i full överensstämmelse med bestämmelserna i den expropriationslag, som vi nu ha.

Herr FAGERHOLM (kort genmäle): Herr talman! Göta hovrätt har icke gjort de reflexioner, som herr Nilsson här har anfört. Göta hovrätt har sagt att de som bli utsatta för expropriation äro väsentligt gynnsammare ställda än vad de skulle vara enligt rättegångsbalken. Det har ju ingen bestritt. Jag vill bara helt kort nämna, att en anledning till att de skola behandlas gynnsammare än enligt rättegångsbalken är, att man här tvingas in i en process på ett helt annat sätt än i vanliga fall. Slutligen är det också på det sättet, att i domstolen ingå i detta fall expropriationstekniker som ledamöter av dom-

stolen. Det blir ju först sedan underdomstolen som sådan har dömt, som motparten har möjlighet att gå in på en granskning av dessa expropriationsteknikers värdering och bedömning, och därför kan ett överklagande i hovrätten vara det normala. I expropriationsmål skiljer sig uppläggningsenheten i vissa mån från uppläggningsenheten vid vanliga domstolar.

Herr HANSSON i Skediga: Herr talman! Det är väl inte många av andra kammarens ledamöter som inte förstå värdet och behovet samt även det berättigade i att mark ställes till förfogande för att möjliggöra städernas och andra samhällens utveckling, men det är tillvägagångssättet därvid som jag nu vill vända mig emot.

Det skall ju ges varsel, innan man tar jorden i besittning, och Kungl. Maj:t har räknat med ett varsel på 14 dagar. När jag läste detta i den kungl. propositionen, tänkte jag, att man kanske tror att en jordbrukare utan vidare kan packa ned alla sina inventarier i en kappsäck och ge sig i väg. Men här gäller det ju både gröda, kreatur och redskap, och man måste ha någon tid på sig att ta vara på allt detta. Man ställer sig också den frågan, om de kommunala myndigheterna äro så impulsiva eller så korttänkta, att de plötsligt finna att de måste ta den eller den jorden i anspråk inom mycket kort tid. Förr kunde man säga åt en jordbrukare eller jordägare, att hans mark skulle komma att ingå i en stadsplan, som skulle läggas upp, och att han då fick räkna med att marken skulle komma att exproprieras. Men då bör han ha åtminstone ett år på sig, och man skall inte skriva som Kungl. Maj:t gjort, att det bara blir fjorton dagars varsel. Utskottet har mjukat upp det en smula och sagt, att det skall avgöras av domstolen, när man skall ha rätt att tillträda marken i fråga. Men när en jord-

Ändring i lagen om expropriation m. m.
brukare eller markägare skall avstå sin mark, så skall han väl inte behöva gå till domstol, utan lagen skall väl vara sådan att den ger rätt till en viss far- dag, som det heter, minst ett år.

Det är egentligen ganska egendomligt, att vi nu ha kommit i det läget här i vårt land, att vi skola behöva tillgripa så hårda åtgärder för att få mark till städernas och samhällens utvecklingsbehov. Kommunikationsministern är inte här i kammaren nu. Jag skulle annars vilja säga till honom, att jag inte tror att han får många blommor på sin taburet, när man tänker på hur det är ställt med vägväsendet i vårt land. Jag läste nyligen i en tidning, att en hel by återigen kommer att överges. Det finns nu knappast någon kvar där. Orsaken är att det inte finns någon väg. Jag tror att om vi, Kungl. Maj:t och riksdagen, ville offra litet mer pengar på att skaffa vägar åt de avlägsna boende och ge dem möjlighet att använda litet bättre kommunikationsmedel, så skulle säkert befolkningen stanna kvar i dessa byar, och då skulle inflyttningen till städer och samhällen inte bli så stor som den nu är. Men det försummas, och det gör också att man gnager på jorden intill städer och samhällen, samtidigt med att den avlägsna liggande odlade marken överges. Jag håller just nu därhemma på med att odla, och jag vill säga att det är ett oerhört arbete för dem som arbeta därpå. När nu den ena byn efter den andra överges på grund av att man inte vill vara kvar där, av orsak som jag tidigare anfört, så kan jag inte undgå att tänka på det arbete, som ligger bakom uppodlingen av den mark man överger.

Det är mycket man försummat i vårt land. Vi ha våra skogar, och där behövas jordbrukare, stora eller små, för att hjälpa till med körslor i skogarna och få fram de väldiga tillgångarna som där finnas. Men det struntar man i. Det ser ut som om man trodde att det var enbart stä-

Ändring i lagen om expropriation m. m.

der och samhällen som äro Sverige, men det är litet mera. De stora värdena ligga just i de avlägsna trakterna. Vi skulle med förstånd ta vara på dem. Man får inte undra på att den svenska kronan står lågt i kurs utanför våra gränser, när vi inte ta vara på de tillgångar vi ha utan bara bygga ut städer och samhällen. Hur skall det gå till sist? Jag skulle vilja vädja till kommunikationsministern, om han vore här, att han skulle tänka litet mera på enskilda vägväsendet. Det hjälper inte att vi få fina vägar och gator i städerna, utan man måste tänka litet mera på folk som bo avlägset. Då kanske vi inte skulle behöva bråka så mycket för att få mark till utbyggnad av städerna.

Jag är för min del villig att biträda förslaget, som avser att det inte skall bli allt för höga priser på marken. För några år sedan avgävo herr Boman i Stafsund och jag en motion som avsåg just detta. Jag visste då att det var gårdar för 125 000 kronor som sedan såldes för nära en miljon kronor, och det var bara tomtens belägenhet som åstadkom denna prisstegring. Det är klart att en sådan utveckling utövar ett tryck på hela det svenska samhället och inte minst på oss jordbrukare, som även få lida därav.

Jag har ingenting emot att denna lag blir sådan att den ger samhällen ökade möjligheter. Men jag skulle också vilja framhålla, att man borde ha rätt att begära av myndigheterna i städer och samhällen, att de åtminstone hade så mycket förutseende att de, när de skulle ta ett område i anspråk, hade gjort upp planer för hur detta skulle utnyttjas eller bebyggas. De behövde inte vara rädda för att någon skulle komma åt marken, ty om så skulle ske, kunde de ju ta den i alla fall. Jag tycker att man här tuggar maten för väl åt samhällena. Litet borde de väl kunna tugga själva och göra en liten smula, innan de få den rätt det här gäller.

Herr Nilsson i Kristinehamn var rädd

för att det skulle bli för mycket processer på grund av den fria rättegången. Jag vill ställa den frågan till honom: Vill herr Nilsson att det inte, när man tar ifrån dem deras stugor eller gårdar, större eller mindre, skall finnas någon möjlighet för dem att klaga och kunna få rätt? Vi ha ju i riksdagen och i landstingen gått in för att ge de mindre bemedlade möjlighet att processa utan kostnader, så att de också skulle kunna få den rätt, som varje människa i alla fall först och främst önskar få. Men det tycks herr Nilsson inte vilja vara med om, utan han menar att de skola kunna bli av med sin gård, kanske med mycket kort varsel, utan att ha möjlighet att klaga och processa och få sin rätt bevakad. Vi vilja för vår del inte ge dem annan rätt än den som samhället redan gått in för genom rättegångsreformen, så att de skola ha möjlighet att få litet rättvisa.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till de punkter i förslaget, som herr Carlsson i Bakeröd yrkat bifall till.

Herr HÄCKNER: Herr talman! Min principiella inställning till det föreliggande förslaget är att jag anser, såsom också den föregående ärade talaren antydde, att man skall tillräckligt tillgodose den enskilde medborgarens behov av rättssäkerhet. Jag skall emellertid inte här ingå på någon detaljerad utveckling av denna synpunkt. Det har ju redan yttrats så mycket därom här i kammaren, att det knappast kan vara erforderligt. Men då jag är motionär i denna fråga, vill jag ändå beröra ett par saker med några ord.

Beträffande värderingsregeln måste jag säga att den konstruktion, som har gjorts genom att man tagit bort uttrycket »fulla värdet» i lagtexten och satt in något annat i stället, enligt min mening är ett felaktigt förfarande. Man bör ju i själva lagtexten inrycka det

resultat vartill man vill komma, under det att man i motiveringen kommenterar och närmare belyser, hur man skall komma till detta resultat. Jag tycker därför att det är farligt att här rubba på den gamla lagtextens klara ord. Man säger, att man vill bibehålla innehållet i den gamla lagtexten men att man bara vänder sig mot de överdrifter som i praktiken förekommit. Varför har det förekommit överdrifter? Jo, uppenbarligen därför att den nuvarande ordningen i viss mån innebär ett slags skiljemannaförfarande, där inte tillräckliga garantier finnas för en fullt objektiv prövning.

Här åter föreslås, att värderingen helt skall avgöras av domstolarna med deras tre instanssystem. Dessutom förstärker man den första instansen i förhållande till vanliga domstolar genom att ta med särskilda expropriationstekniker, som till och med skola vara ledamöter av domstolen. Ja, då tycker jag att det är ganska onödigt att visa ett sådant misstroende mot domstolarna, att de inte skulle anses vara kompetenta att på ett riktigt sätt bedöma regeln om det verkliga värdet. Vad motiven beträffar är det ju så, att domstolen också läser motiven. Det behöver man icke vara tveksam om. Då måste det räcka med att belysa lagtexten i motiven.

Som jurist har jag velat i någon mån understryka just dessa synpunkter.

Jag har i min motion också gått emot förslaget om att expropriationsrätten skall utvidgas även till mark, som upplåtes med tomträtt. Jag anser att man där kommer in på ett farligt område. När det gällde frågan om att expropriera mark för tätbebyggelse, motiverades förslaget i stor utsträckning med att man på detta sätt skulle kunna bryta privata markmonopol. När det blir fråga om tomträtten, förbiser man emellertid att det inte skapats tillräckliga korrektiv mot att det i stället uppstår kommunala markmonopol. Enligt min

Ändring i lagen om expropriation m. m.

mening äro monopol i båda dessa former något, som man bör söka förhindra.

Det finns, såsom jag framhållit i min motion, desto mindre anledning att driva fram förslaget beträffande tomträtten, som detta kommit så sent, att det inte ens har varit föremål för verklig remissbehandling. I direktiven för den kommitté, vars utredning ligger till grund för propositionen, hade man, såsom framgår av 1947 års riksdagsberättelse, beaktat, att det kunde behövas anordnas en central övervakning av kommunernas markpolitik, men den saken har tydligen inte upptagits till prövning. Genom tillskapandet av ett sådant centralt organ skulle det finnas vissa möjligheter att förekomma överdrifter i fråga om den kommunala markpolitiken, men detta organ finns ju ännu inte, och det förefaller mig vara ett starkt skäl till att man bör ställa sig avvaktande till frågan om att införa ett nytt expropriationsändamål, avseende tomträtten.

Det är med tillfredsställelse jag har sett, att utskottet ändå beaktat en fråga, som jag särskilt tryckte på i min motion, nämligen att nämndemännen i städer med rådhusrätt inte alltid ha den nödiga kompetensen för de viktiga mål, som det här är fråga om, då de äro utsedda enbart för att tjänstgöra i grövre brottmål. Jag och många andra med mig förmena, att detta kan välla stora svårigheter i åtskilliga fall. Utskottet har ju också ställt i utsikt, att en omprövning skall kunna ske, om det visar sig att dessa farhågor äro berättigade. Jag tycker dock att man hade kunnat försöka sig på en lösning redan nu för att garantera, att det finns nödig sakkunskap bland nämndemännen också i städer med rådhusrätt.

Jag har, såsom även framgår av min motion, lutat åt den tanken, att ordet expropriation och hela den terminologi, som bygger därpå, såsom expropriationsdomstol och allt möjligt sådant,

Ändring i lagen om expropriation m. m.

skulle kunna utbytas mot ett mera genuint svenskt, enkelt uttryck, nämligen marklösen och att man alltså skulle få orden marklösenrätt o. s. v. Men det lönar sig ju inte att på det här stadiet upptaga kammarens tid med att ingå på denna sak.

Jag skall därför, herr talman, inskränka mig till att yrka bifall till de reservationer, som avgivits av herr Holmbäck m. fl.

Herr LARSSON i Stockholm: Herr talman! Om man besöker främmande städer eller än mera, om man har att föra utländska kommunalmän omkring i svenska städer och visa dem vad vi kunnat åstadkomma på stadsplane- och byggnadsväsendets område, så tror jag att man måste komma till det resultatet, att de svenska städerna i allmänhet stå på en mycket hög ståndpunkt, när det gäller den byggnadsmässiga utvecklingen, beroende på att denna kunnat ledas av kommunerna på ett lyckligt och fruktbart sätt. Detta sammanhänger efter min uppfattning med två omständigheter.

Den ena är den, att vi rätt tidigt i förhållande till den kraftiga stadsbildning, som satte in mot slutet av 1800-talet, fingo en relativt sett effektiv byggnadslagstiftning i 1874 års byggnadsstadga, och att vi också snart nog, tidigare än de flesta andra länder, fingo en effektiv stadsplanelag, som på kommunen lade ansvaret för stadens byggnadsmässiga utveckling och också gett den de befogenheter, som behövas här för.

Den andra omständighet, som har — det vill jag som gammal kommunalman understryka — varit av mycket positiv betydelse för att man i dessa avseenden har lyckats förhållandevis väl, är att det är gammal tradition inom svenskt stadsväsende, att staden skall äga mark, som behövs för stadens utveckling, och att staden skall vara ansvarig för denna

utveckling med de fullmakter som lagstiftningen lagt i de kommunala myndigheternas händer. Jag tror att detta förhållande, som har månghundraårig hävd i vårt land, är mycket lyckligt. De svenska städerna — jag tänker nu inte blott på dem, vilkas ursprung går tillbaka till en så grå forntid, att vi inte närmare känna den, utan närmast på dem som tillkommo under Karl IX:s, Gustaf II Adolfs och förmyndarregeringens tid och som utrustades med stora jorddonationer — ha i stor utsträckning ägt den mark, på vilken staden anlagts, och de uppläto denna mark, icke med äganderätt utan med besittningsrätt mot tomtören, låt vara att denna besittningsrätt under århundradenas gång förvandlats till en fast äganderätt. Denna gamla tradition ha de svenska städerna också upprätthållit under den starka stadsbildningen som började för 75—100 år sedan. Städerna ha i allmänhet försökt att lägga sig till med den mark, som erfordras för deras utveckling, för att på bästa och effektivaste sätt kunna tillvarata de allmänna intressena och leda den byggnadsmässiga utvecklingen.

Min ärade granne till höger på bänken gav i sin rapsodi över den kalops på rättsfilosofiska, varandra motsägnande principer, som han tyckte sig finna i förarbetena till denna lag, i förbifarten en släng åt vad han kallade det växlande modet i stadsplanekonsten. Jag tror att det var mycket oberättigat, ty det moderna svenska stadsplaneväsendet utmärkes väl just av en mycket fördjupad analys av de mänskliga behov, som stadsplanerna avse att tillgodose. Möjligen kan det sägas, att dessa analyser och de socialekonomiska och sociologiska utredningar, som göras, äro alltför djupgående, men ingen kan göra gällande, att det arkitektoniska modet ensamt fått behärska utbyggnad av de svenska städerna.

Med dessa utgångspunkter och med de erfarenheter, som jag själv under

min verksamhet som kommunalman samlat, måste jag säga — och jag känner ett behov att göra det — att jag med glädje hälsar den här föreliggande lagstiftningen, vars princip ju är att mark i tillräcklig omfattning skall på skäligen villkor tillhandahållas för tätbebyggelse. Med de förbehåll, som jag strax skall utveckla, finner jag denna lagstiftning vara en naturlig och riktig komplettering av 1947 års byggnadslag, som fastställde att tätbebyggelse får äga rum endast där marken prövas lämplig för sådan bebyggelse och endast i enlighet med fastställd plan, en princip varav även följer att planvärdestegringen — den värdestegring som följer av planläggningen — bör tillkomma det allmänna.

Det är emellertid att beakta, såsom utförligt utvecklats under denna debatt, att den vidgade expropriationsrätt, som man alltså med allt skäl vill ge kommunerna, bör knytas till fasta förutsättningar. Den första förutsättning, till vilken den bör knytas, förefaller mig vara den princip, som uttryckes i 1947 års byggnadslag, nämligen att mark, som skall exproprieras, skall prövas vara lämplig för tätbebyggelse och även prövas vara lämplig i de former, som byggnadslagen stadgar, d. v. s. det skall i någon av de plantyper, som denna lag lämnar åt kommunerna att använda, ha fastslagits att marken är lämplig för tätbebyggelse. Detta är enligt min mening en princip som självfallet bör följas. Om man frångår den, skulle det ju innebära, att man för expropriation, som dock är ett rätt hårt ingrepp, kräver mindre prövning än som kräves när det gäller markens planläggning. Det är ju i och för sig rätt orimligt, och jag har inte heller under debatten hört något annat skäl anföras mot den av herr Holmbäck och hans medreservanter förfäktade principen, att expropriationsrätten skall knytas till denna förutsättning, än att stadsplaneförfattarna inte rätta till och att man

Ändring i lagen om expropriation m. m.

inte hinner med att planera i den omfattning, som i så fall skulle bli nödvändig.

Mot detta sista argument skulle jag vilja först och främst framhålla, att det naturligtvis inte är meningen att den nya lagstiftningen skall inleda en epidemi av expropriationer landet runt. Det är ju högst sannolikt, att städerna i regel kunna med fria avtal förvärva den mark de behöva och att den vidgade expropriationsrätten endast ligger som en reserv. Den innebär dock en justering av förhandlingsläget, som gör det lättare att få till stånd ett avtal.

Herr Hedlund i Rådombeslutet erinrade i går om omfattningen av Stockholms stads markinnehav och framhöll, att stadens mark genomsnittligt kunnat förvärfvas till ett råmarkspris, som måste anses vara skäligt. Denna uppgift torde böra kompletteras med ett påpekande av att detta genomsnittspris är sammansatt av många olika priser och däribland även sådana, som staden nödgats betala ehuru vi betraktat dem som oskäliga. Om damerna och herrarna kastat en blick bortåt Stadsgården, ha ni kanske sett att staden håller på att bygga en ny hamn nedanför Fåfången. Man har sprängt sig fram i klippan och även fyllt ut vattnet utanför Fåfången, vilket var ett något lättsinnigt förfarande av herrarna ingenjörer, ty det visade sig att rätten till vattnet icke tillhörde staden utan strandägaren: staden fick för denna strandremsa och den av staden själv utfyllda kajbredden betala ett pris av icke mindre än 4 miljoner kronor. Detta är emellertid enstaka exempel, och det är ju inte, såsom jag antydde, meningen att expropriationsförfarandet skall bli något annat än en undantagsform för städernas markförvärv.

När det gäller obebyggd mark är generalplanen väl den normala plantypen. Jag tror emellertid att man har låtit avskräcka sig från att använda

Ändring i lagen om expropriation m. m.

sådana av det förhållandet, att många av de generalplaner, som för närvarande äro under arbete, föregåtts av i och för sig mycket intressanta och berömvärda, djupgående sociologiska och samhällsekonomiska undersökningar och att vederbörande myndigheter och planförfattare därför tagit mycket god tid på sig. Det är, herr talman, möjligt att även göra partiella generalplaner, och man kan ju på det sättet underkasta en expropriationsansökan prövning genom samma förfarande, som gäller för generalplanen, vilket ger garanti för att planen upprättas av sakkunniga myndigheter och för att även markägarens röst får göra sig hörd vid den slutliga prövningen.

Det är mig slutligen, herr talman, rätt svårt att förstå, hur man vid prövning av en expropriationsansökan av den art, varom här är fråga, kan undgå att taga en överblick över all exploateringsbar mark inom kommunen, och detta kan självfallet endast göras på grundval av en generalplan. I samband med att utskottet fastslår, att ett expropriationsfall icke föreligger, om en enskild markägare själv vill exploatera marken eller eljest är beredd att upplåta den för exploatering på skäliga villkor, säger nämligen utskottet: »För att tillgången på mark skall anses säkerställd kan det icke erfordras, att all mark, som kan förväntas framdeles behövas för exploatering, tillhör sådan ägare, som med visshet är villig ställa den till förfogande för exploatering på skäliga villkor. Om en ej alltför obetydlig del av den mark, som bedömes svara mot exploateringsbehovet, tillhör sådan ägare, måste tillgången på mark i den mening, varom här är fråga, anses säkerställd.»

Jag kan naturligtvis inte annat än instämma i detta uttalande, som synes mig vara en förnuftig och rimlig utläggning av lagtexten, men hur man skall kunna tillämpa en sådan ordning utan att skaffa sig en överblick över

den mark, som över huvud taget står till förfogande för exploateringsändamål på olika håll inom kommunen, har jag mycket svårt att förstå. Jag kommer med andra ord tillbaka till att det icke är möjligt att företaga en sådan prövning utan en överblick, i generalplanens form, av hela kommunens utvecklingsmöjligheter.

Jag skulle slutligen vilja säga några ord om det nya exploateringsändamål, som nu infogats i expropriationslagen, nämligen exploatering av icke tätbebyggd mark för upplåtelse med tomträtt, en åtgärd som ju varit föremål för mycken kritik.

Det är kanske onödigt för mig såsom representant för en av de få städer, som över huvud taget i praktiken använt upplåtelse med tomträtt, att här förklara, att jag anser att tomträtten är en god upplåtelseform och i många fall att föredraga framför äganderättsupplåtelse. Tomträtten, vilken tillkom i början av detta århundrade, såsom någon här erinrat om, får väl betraktas som en frukt av en jordreformistisk lagstiftning, åsyftande att återuppliva de gamla upplåtelseformer, som tidigare funnos i städerna; man hade ju där upplåtelse mot tomören, vilken så småningom förvandlades till upplåtelse med äganderätt. Det är emellertid tydligt, att systemet med tomträtt har haft svårt att vinna terräng hos de svenska städerna över lag. Jag skall inte gå in på orsakerna härtill. Jag konstaterar endast med utgångspunkt från de tomträttsupplåtelser för bostadsändamål, som skett här i Stockholm, att man i en stor mängd av dessa fall funnit det skäligt och även nödvändigt — för att få den anslutning till tomträtten som man räknat med — att ge tomträttsvillkoren en nära nog äganderättslig karaktär. Med den optionsrätt vid tomträttsidens utgång, som lämnats tomträttsinnehavaren, har han en tryggad ställning, som mycket liknar den som tillkommer en vanlig egnehemsägare.

Ändring i lagen om expropriation m. m.

De stora fördelarna med tomträtten är just vad herr justitieministern här anför som sina båda skäl för att expropriationsrätten utvidgas till att avse även tomträttsändamål. Som det ena skälet anför justitieministern, att det är lättare att genomföra stora stadsplaneändringar, därför att marken är kvar i stadens ägo. Ja, vad stadsplaneändringarna beträffar — jag tänker exempelvis på en ökning av byggnadsrätten inom ett område eller framdragandet av en stor trafikled — är det ju med den apparat, som stadsplane-lagstiftningen lägger i städernas händer, enkelt att åstadkomma sådana även utan hjälp av tomträtten. Jag får väl därför antaga, att det väsentliga skälet för utvidgningen är det, som naturligtvis är tomträttens styrka och som utgjort huvudmotivet för dess införande, nämligen att tomträtten i det långa loppet förbehåller värdestegringen åt det allmänna.

Men detta sätt att indraga värdestegringen, genom att låta kommunen förvärva marken, är utomordentligt otypiskt och innebär endast en partiell lösning. Det löser inte alls frågan i de fall, som kanske dock äro de mest brännande, nämligen då man genom en ändring av stadsplanen ger en markägare en väsentligt ökad byggnadsrätt och marken alltså utan hans egen förtjänst får ett måhända väsentligt ökat värde — expropriation för tomträttsupplåtelse får ju icke omfatta tätbebyggd mark. Jag vill minnas att herr justitieministern pekar på möjligheten att överföra ett villasamhälle till höghusområde. Men ett villasamhälle påkallar ju i regel gemensamma anordningar i form av vägar och gator, vatten och avlopp, och därmed faller icke området, såvitt jag förstår, under den expropriations-kategori det här gäller.

Den anmärkning, som jag velat göra, är alltså att en sådan utvidgning av expropriationsrätten som det här gäller är ett utomordentligt klumpigt till-

vägagångssätt för att dra in värdestegringen till det allmänna och löser endast frågan partiellt. Jag vågar rent av tro, att det förhållande, som utskottet självt pekar på, nämligen att expropriation för här ifrågakarande ändamål måste begränsas till mark, som sedermera förvandlas till tomter vilka upplåtas med tomträtt — den skall alltså inte omfatta alla de områden, som behövas för gemensamma ändamål inom en stadsdel — tillika med bestämmelsen om expropriatens återlösningsrätt inom 20 år, för det fall icke sådan tomträttsupplåtelse sker, samt de icke obetydliga kapitalutlägg, som detta fordrar från kommunens sida, torde komma att göra dessa expropriationsförfaranden ganska litet lockande för kommunerna. Jag vågar då tro att det huvudändamål, för vilket detta stadgande är avsett, nämligen indragning till det allmänna av oförtjänt markvärdestegring, bör vinnas på ett direktare och effektivare sätt.

Och därmed vill jag, herr talman, sluta. Jag är helt av den uppfattning, som kommit till uttryck i justitieministerns anförande på olika punkter, att den oförtjänta markvärdestegringen tillhör det allmänna. Jag vet ingen förmögenhetsökning, som är så oförtjänt som den en markägare får, där han liksom draken Fafner på Rhenguldet »ligger och besitter» — och en vacker dag kanske förtjänat ett antal miljoner — som hyresgästerna sedermera få förränta! Jag vet som sagt ingen värdestegring, som är så oförtjänt, och jag biträder helt tanken, att den bör indras till det allmänna. Men det bör ske i andra former än de här föreslagna.

Herr talman! Jag yrkar bifall till herr Holmbäcks m. fl. reservation.

I detta anförande, varunder herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, instämde herr *Bergstrand*.

Ändring i lagen om expropriation m. m.

Herr OHLIN: Herr talman! Jag begärde inte ordet för att försöka i väsentlig mån komplettera de synpunkter, som framförts tidigare från ledamöter av kammaren, som i de flesta fall äro mera sakkunniga på detta område än jag, utan huvudsakligen för att framföra några principiella reflexioner, även om också dessa ha skymtat i den föregående debatten.

Till en början måste jag med ett litet beklagande konstatera, att arbetsordningen i kamrarna har blivit av den art, att det vilar något av dageneftersämning över den folkvalda kammaren, när den behandlar den viktigaste av de frågor, som kammaren haft under innevarande år. Jag ser ett uttryck för detta förhållande däri, att statsrådet och chefen för justitiedepartementet ännu inte har låtit denna kammarer få del av sina synpunkter utöver de som finnas i propositionen. Jag gör den reflexionen i förbigående, herr talman, att det vore tacknämligt om regeringens ledamöter, när de uttrycka önskemål till talmännen — vilka dessa givetvis äro och böra vara mycket angelägna att tillmötesgå då de göra upp arbetsplan kamrarna emellan — inte lade alltför stor vikt vid att det kan vara bekvämt att en fråga inte kommer upp samtidigt i båda kamrarna. Det vore bra om man också tänkte på att behandlingen av ett mycket centralt och viktigt spörsmål eventuellt kan ta längre tid i den större andra kammaren än i första. Det är därför önskvärt att man söker ordna så, att realbehandlingen i sådana fall sker såvitt möjligt någorlunda samtidigt i båda kamrarna. Man undgår då vad som skett denna gång, liksom vid åtskilliga föregående tillfällen, att andra kammaren kommer på sladden på ett sätt, som har psykologiskt ogynnsamma verkningar. Jag är fullständigt på det klara med att statsrådet och chefen för justitiedepartementet i detta fall inte har något ansvar för att det blivit på detta sätt;

det är ett allmänt önskemål som jag uttrycker. Dagens situation kanske snarare sammanhänger med arbetsordningen i en annan fråga på kamrarnas bord än den nu behandlade.

Herr talman! Jag behöver ju inte här för att undvika missförstånd ytterligare betona vad herrar Jacobsson i Igelsbo, Yngve Larsson och flera andra talare från vår sida ha framhållit, nämligen att den politiska riktning, som även jag företräder, anser att en utvidgning av expropriationsrätten, som tryggar det legitima kommunala behovet, är önskvärd. Men frågan är naturligtvis i vilken utsträckning detta bör ske även i sådana fall, när mera vaga och obestämda skäl möjligen tala därför, medan uppenbara risker för en osäker och otryggad äganderätt med försämrad disposition av mark under långa perioder kunna anses tala däremot. Om man ställer den frågan: Garanterar denna proposition att inte allvarliga olägenheter uppkomma genom en osäkerhet och otrygghet i äganderätten, olägenheter som inte äro ofrånkomliga om man vill trygga legitima kommunala intressen, måste jag för min del svara nej. Jag kan inte se att detta lagförslag ger sådana garantier vare sig för att ett mindre ekonomiskt utnyttjande under långa perioder undgås eller för att osäkerheten och otryggheten inte i onödan ökas.

Det har sagts att det duger inte att göra expropriation på ett för sent stadium och att den av herr Holmbäck m. fl. avlämnade reservationen skulle vara otillfredsställande, därför att den inte möjliggör expropriation *tillräckligt tidigt*. Skall en kommun kunna konkurrera på lika fot med en privat markägare måste den kunna konkurrera i tid, har det sagts. Med en så allmän motivering förefaller det mig, som om man skulle kunna hävda en praktiskt taget obegränsad expropriationsrätt i närheten av samhällen. Enligt min mening gäller det att väga skälen för och

emot. Inte kan man väl av hänsyn till det nyss anförda skälet motivera expropriationsrätt beträffande all tätbebyggd mark och även i sådana fall, då ägaren själv vill exploatera den eller ställa den till förfogande på rimliga villkor? I praktiken blir emellertid, som här i kammaren påvisats, resultatet av de föreslagna bestämmelserna om expropriation för upplåtande med tomträtt sådant, att man kan säga att denna rätt blir i det allra närmaste obegränsad.

Det måste understrykas att om man lång tid i förväg till det allmänna förvärvar mark, så föreligger betydande risk för att sådan jord, som i samhällenas närhet användes t. ex. av trädgårdsmästare eller liknande näringsutövarer, kommer att bli mindre väl utnyttjad, därför att det blir en helt annan besittningsrätt för den som arrenderar marken än för en ägare. Även för mark som inte exproprieras skapar själva lagen ett osäkerhetstillstånd, som kommer att göra många näringsdrivande tveksamma eller ovilliga att investera kapital i vissa näringsgrenar invid samhällena. Om det nationalekonomiskt sett är det riktiga att en näringsgren skall utövas i närheten av samhällena, är det en nationalekonomisk olägenhet att skapa ägandeförhållanden som leda till en sämre disposition av denna produktiva tillgång.

Det är klart att det inte är önskvärt att samhället skall överbetala mark — tomtspekulation ömmar sannerligen ingen för — och jag ansluter mig för min del till vad herr Yngve Larsson sade beträffande den oförtjänta värdestegringen. Men en allför »förtusende» expropriationspolitik kan lätt leda till en sådan disposition av mark, som innebär en nationalekonomisk förlust. Nog tycker jag därför, herr talman, att det finns mycket starka skäl för en fastare avgränsning av expropriationsrätten än propositionens, en avgränsning efter de linjer som angivits i den Holmhäckska reservationen.

Ändring i lagen om expropriation m. m.

Mot detta har anförts att det råder brist på planlägningspersonal, som kan uppgöra sådana planer för samhällena under de närmaste åren. Man måste då fråga sig: Är den tysta förutsättningen bakom denna kritik, att det skall ske en mycket omfattande expropriation runt omkring de svenska samhällena just under de närmaste åren? Jag undrar verkligen om själva samhällsutvecklingen, med hänsyn bl. a. till den relativt svaga tillväxten inom yngre årsgrupper som man har att räkna med under de närmaste årtiondena, är sådan, att det kan finnas objektiva och vägande skäl för att tänka sig en sorts explosion av samhällelig expropriation just under de närmaste åren. Om detta inte är fallet måste väl argumentet att brist råder på personal för planering förlora i vikt. Det kommer ju då att finnas mer tid för utarbetande av de planer, som behöva föreligga av skäl, som ha anförts i reservationen och av andra föregående talare, senast av herr Yngve Larsson.

Enligt min mening är det svagaste i den kungl. propositionen, som utskottsmajoriteten godtagit, att man medger expropriationsrätt även då mark på skäliga villkor finns tillgänglig och även då den som äger marken själv vill exploatera eller upplåta marken. Kommunerna behöva bara säga att de tänka använda för tätbebyggelse vissa områden, så kunna de därmed anses ha lämnat tillräcklig bevisning för behovet av ifrågavarande område. När man från utskottets sida säger att kommunen måste ju visa att ett sådant behov föreligger, måste även jag — trots att det är påpekat flera gånger förut i debatten — fråga: Vad slags behov är det som behöver vara bevisat? Är det behovet av tätbebyggelse på just den mark, som expropriationen gäller, eller är det bara det att kommunen behöver tycka, att det kan vara bra att kontrollera stora områden, så att man kan uppgöra alternativa planer för tätbyggelse.

Ändring i lagen om expropriation m. m.

se? Kanske det område man vill expropriera inte kommer att användas för tätbebyggelse, men det är svårt att med säkerhet veta i förväg. Skall man då kunna genom expropriation täcka sig för olika alternativ för att ha handlingsfrihet, innebär det expropriationsrätt i mycket vidsträckt omfattning. Justitieministern har ett uttalande i propositionen, som pekar i denna riktning. Han har också andra uttalanden, som inte peka i den riktningen — utskottet har varit så försiktigt att det säger, att man ansluter sig till hans uttalande, varigenom man befrias från tvånget att närmare precisera vilket uttalande det är som man särskilt ansluter sig till. Jag undrar om detta med alternativa planers uppgörande kan anses vara något väsentligt i justitieministerns tankegång, i vilket fall man får lov att säga att expropriationsrätten kommer att göras ännu vidsträcktare än om han fränfaller den tanken.

Propositionens försvarare säga att det gäller ju för exproprianten att inför Kungl. Maj:t visa, att ett behov föreligger. Man skall med andra ord hysa mycket, mycket stort förtroende för Kungl. Maj:t, dvs. för regeringen, och lita på att den kommer att tolka de svävande bestämmelserna om behov på ett tillräckligt begränsat sätt. Men när vad som säges i lagen om detta behov är rätt svävande och när det är så, att Kungl. Maj:t företrädes av en regering, som — vilket visat sig både vid denna propositions avfattande och vid andra tillfällen — representerar en socialistisk åskådning, och jag förmodar att även herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet får anses göra detta, så ha vi att räkna med inverkan av dess sympati för kollektiv äganderätt. I den mån subjektiva omdömen härvidlag måste komma in, torde de gå i den riktningen, att man kommer att vara mycket tillmötesgående mot kommuner, som önska expropriera i betydande omfattning. När det säges att lagen inte är

så farlig, ty man kan ha förtroende för Kungl. Maj:t, så undrar jag, särskilt då det gäller frågan om ett onödigt utsträckande av samhällelig äganderätt, om det inte må tillåtas den som företräder en mer liberal åskådning att ifrågasätta, att dessa anspråk på ett nästan oinskränkt förtroende för att en socialistisk regering skall värna om ett kollektivisering inte går onödigt långt, dessa anspråk innebära att man skall acceptera bocken som trädgårdsmästare.

Lagrådet har i sitt uttalande gjort ett påpekande, som innebär att lagrådet anser att man skapar ett osäkerhetstillstånd, eftersom »den administrativa makten efter fritt skön samt mer eller mindre svävande lämplighetsgrunder äger avgöra om den enskildes äganderätt... skall utan tvingande skäl upphävas».

Jag undrar om det inte finns anledning att ta rätt allvarligt på ett sådant uttalande från lagrådets sida och därmed en motivering för den ståndpunkt, som herr Holmbäck med flera reservanter intagit. Alltså, det är riktigare med en lagstiftning, som i och för sig ger skydd mot sådant överförande i samhällets ägo, som inte är behövligt, men som ändå ger samhället de möjligheter som utan tvivel behövas. Jag ber beträffande tomträtsinstitutets fördelar, när det användes i lämplig utsträckning, att få hänvisa till vad som anförts av tidigare talesmän för folkpartiet.

Herr talman! Det går inte att dölja att det vid behandlingen av denna fråga har kommit fram en viss, principiell skillnad i synen på relationen mellan samhället och den enskilde. Detta gäller även — jag vill betona detta — personer som äro ense om att betrakta frågan från sociala utgångspunkter, vilket folkpartiets talesmän herrar Jacobsson i Igelsbo och Yngve Larsson så starkt framhållit. Det finns tydligen på socialistiskt håll fortfarande så starka sympatier för det kollektiva ägandet, att

man är benägen att skjuta åt sidan och enligt vårt sätt att se bagatellisera de olägenheter som inträda, när man på mycket lösa grunder ger samhällen rätt att expropriera och överlämnar åt Kungl. Maj:t att vara den, som i sista hand bedömer expropriationsfallen efter mycket vaga lämplighetsgrunder. Ur liberal synpunkt måste man föredra en huvudregel, som ger jordbesittningens trygghet, därför att detta är ett värde i och för sig, men som å andra sidan, när särskilda skäl kunna påvisas, naturligtvis möjliggör för samhällena att förvärva erforderlig mark. I praktiken betyder detta att man reser strängare krav på bevisning, att det verkligen i varje aktuellt fall är fråga om ett vägande samhällsskäl.

Risken för att det kan uppkomma kommunala markmonopol anser man tydligen på socialistiskt håll inte vara något att fästa sig vid. På vårt håll äro vi överens om att det är motsatsen till önskvärt, att enskilda behärska så stora markområden, att de få monopolställning. I ett sådant fall är det alldeles klart, att det kommer att kunna visas tillräckliga skäl för expropriation. Men man bör söka undvika att gå till den andra ytterligheten och expropriera i sådan utsträckning att kommunala markmonopol uppkomma, med den stelhet och bristande rörlighet i dispositionen, som så lätt skulle följa med sådana.

Vad den oförtjänta värdestegringen beträffar är det självfallet önskvärt, att man så mycket som möjligt förhindrar inkomst- och förmögenhetsförvärv av detta slag, men en mycket vidsträckt och i viss mån godtyckligt utsträckt expropriation är förmodligen inte rätta vägen att göra det. Om detta, att förhindra värdestegring, är ett huvudargument, finnas även andra fall av värdestegring som böra beaktas. Då torde det vara naturligt att man prövar en generell behandling av detta problem, som visserligen är mycket svårt men där

Ändring i lagen om expropriation m. m.

man kan räkna med en positiv inställning från alla socialt intresserade gruppers sida.

Herr talman! Den uppfattning som jag företräder är alltså den, att expropriationsrätten bör vidgas i den mån vägande skäl kunna framläggas. Men detta bör ske med tillbörligt beaktande av de stora olägenheter som kunna uppkomma genom en administrativ tillämpning av så här vagt, allmänt och vidsträckt formulerade regler. Dessa olägenheter bagatelliseras i propositionen och av utskottsmajoriteten, och därför kommer jag för min del självfallet att rösta emot utskottet och för den Holmbäckska reservationen. Om denna skulle falla i första omgången kommer jag därefter att rösta för avslag på propositionen. Men ett eventuellt bifall till avslagsyrkandet betyder inte, att jag associerar mig med den motivering som finns i högerreservationen. Ett stödande av avslagsyrkandet innebär i stället en uppmaning till regeringen att nästa år eller så snart som möjligt återkomma med ett mera måttfullt förslag än det nu föreliggande och med beaktande av de synpunkter som finnas i den Holmbäckska reservationen, ett förslag som är frigjort från denna propositions starka sympatier för kollektivt ägande, som beaktar den enskildes krav på en tryggad äganderätt, när icke mycket vägande samhällsintressen verkligen kunna anses motivera en inskränkning, och som slutligen skapar möjlighet till en god lösning av de markproblem, som våra växande samhällen ställas inför.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Holmbäck m. fl. avgivna reservationen.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet ZETTERBERG: Herr talman! Riksdagen har för ett par år sedan fastslagit den principen, att det är kommunernas skyldighet att tillse att deras invånare ha tillfredsställande tillgång på

Ändring i lagen om expropriation m. m.

fullvärdiga bostäder. Men det går naturligtvis icke att lägga ett sådant svar på kommunerna utan att ge dem möjligheter att fullgöra sin skyldighet. Detta är det förnämsta motivet för den nu föreslagna lagstiftningen.

Riksdagen har också för ett par år sedan antagit en ny byggnadslag. Den innehåller bland annat den allmänna principen, att det skall ligga i samhällets hand att bestämma både när och var en tätare bebyggelse skall komma till stånd. Denna allmänna princip kan icke heller genomföras utan ökade möjligheter till expropriation. Det finns visserligen i byggnadslagen vissa sådana möjligheter men, som jag om en liten stund skall förklara närmare, äro dessa uppenbarligen otillräckliga.

Det gäller alltså här att i två viktiga hänseenden fullfölja riksdagens egna beslut och att giva dessa beslut en nödvändig komplettering. Det har nu från olika håll gjorts invändningar mot förslaget. Dessa äro i huvudsak av två olika slag, dels rättsligt-teoretiska och dels praktiskt-politiska. Jag skall börja med att säga några ord om invändningarna av den första sorten. Då skall jag närmast rikta mig mot herr Fagerholm, eftersom det är han, som i denna kammarer mest utförligt behandlat och kritiserat förslaget ur sådana rättsliga synpunkter. Jag vill börja med att ge honom rätt i en punkt. Det är kanske den enda punkt där jag kan göra detta. Det är riktigt, som han yttrade, att man här liksom i de flesta lagstiftningsfrågor kan finna *både* juridik och politik med i spelet. Men det är lika uppenbart, att i somliga frågor dominerar det juridiska elementet och i andra det politiska. Just detta lagstiftningskomplex ger utmärkta exempel härpå.

Förslaget innehåller som bekant tre huvudpunkter: för det första utökningen av kommunernas expropriationsrätt, för det andra reglerna för markens värdering och för det tredje organisationen av den beslutande myndigheten.

När det gäller de båda senare frågorna, alltså sättet att få fram en riktig värdering och särskilt den tredje frågan om hur organisationen skall vara ordnad, finns det mycket stort utrymme för juridiska synpunkter och för hänsyn till rättssäkerheten. Men i den första frågan är det alldeles tvärt om, och det var ju den som herr Fagerholm avsåg med sin argumentering. Den frågan gäller alltså hur långt expropriationsrätten bör utvidgas. Det är klart, att man kan anlägga vissa juridiska aspekter på den saken också, men jag vill bestämt hävda, att man omöjligen på den vägen kan få någon avgörande ledning. Sådana synpunkter kunna ej bli bestämmande, det är helt enkelt omöjligt. Här måste praktiska, politiska synpunkter fälla utslaget precis som i alla andra frågor, där det gäller att göra en lämplig avvägning mellan å ena sidan behovet av samhällskontroll och å andra sidan intresset av den enskildes handlingsfrihet. Det finns ingen juridisk norm och ingen juridisk auktoritet — varken lagrådets eller någon annan — som kan avgöra dylika spörsmål. Och här gäller det en typisk sådan fråga där de ansvariga politiska instanserna måste bestämma vad de finna vara klokt och nyttigt för medborgarna och samhället.

Gentemot herr Fagerholms argumentering vill jag också framhålla, att om en fråga har denna klart politiska karaktär, så kan man icke flytta över den på det juridiska planet enbart genom att använda juridiska termer eller tala om rättssäkerheten osv. Som jag redan sagt och ännu en gång vill understryka finns det skäl att anlägga också sådana aspekter på frågan, men man kan omöjligen ur dem hämta avgörande ledning för sin ståndpunkt i ett sådant spörsmål, som rör avvägningen mellan olika motstående intressen.

Att det måste förhålla sig så, kan man se genom att gå till lagrådets uttalande, som herr Fagerholm hela tiden

under sitt anförande stödde sig på. Jag kan naturligtvis icke gå in på alla detaljer i lagrådets uttalande, utan jag skall hålla mig till själva klämman, alltså till lagrådets slutsats. Däri heter det, att en ny lagstiftning på nu föreliggande punkt vill lagrådet inte godtaga på andra villkor än att däri medges endast så stor expropriationsrätt som erfordras för att mark, som icke är tätbebyggd, skall bli tillgänglig för den tätbebyggelse och därmed sammanhängande anordningar, som kan förutses bli erforderlig inom närliggande framtid. Är nu denna snäva lösning den enda, som överensstämmer med rättssäkerheten, ja, då är det nog ganska illa ställt, inte bara för socialdemokraterna. Då ha både folkpartiet med sin talesman juris professor Holmbäck och bondeförbundet med sin ledare juris doktor Hedlund hamnat utanför rättssamhället.

Utom den mera allmänna rättssäkerhetssynpunkten har herr Fagerholm särskilt åberopat lagtextens formulering och sagt, att den är alldeles för vag och att den icke överensstämmer med gammal svensk lagstiftningstradition. Jag skall senare komma in på denna fråga på det sättet, att jag, när jag kommer till sakfrågorna, skall ange varför lagtexten ser ut som den gör och varför man stannat vid en viss punkt i avvägningen. Därutöver vill jag nu endast göra två påpekanden.

Om man studerar propositionen i jämförelse med kommittéförslaget, tror jag man skall finna, att justitiedepartementet gjort sig stor möda just för att utarbete bestämmelserna så pregnant som möjligt. Vad så vår gamla lagstiftningstradition angår, vill jag be herr Fagerholm studera vår första stadsplanelag, som är från år 1907. Redan i den lagen intogs en liknande expropriationsbestämmelse. Tiden medger icke, att jag går in i detaljer, men om man läser den bestämmelsen, är det alldeles klart, att den i minst lika hög grad som dagens förslag kan sägas vara vagt och obe-

Ändring i lagen om expropriation m. m.
stämt formulerad. Detta var alltså 1907, då vi hade en regering och en riksdagsmajoritet, som man ej kan misstänka för något förödande angrepp mot den enskilda äganderätten!

Jag skall nu icke längre uppehålla mig vid dessa rättsfrågor. Jag vill endast beröra en omständighet, som både herr Fagerholm och andra konservativa talare och tidningar ständigt åberopat som ett avgörande argument mot förslaget, nämligen lagrådets auktoritet. Utom vad jag nyss framhöll om att det här gäller en politisk bedömning, vill jag här påpeka, att andra juridiska instanser — också med hög kompetens — haft en annan inställning. Sålunda ha åtminstone fem av rikets hovrätter, kanske alla sex, beroende på hur man tolkar uttalandena, men i varje fall minst fem hovrätter icke haft några principiella betänkligheter mot den nu föreslagna utvidgningen av expropriationsrätten.

Efter detta skall jag gå in på själva sakfrågorna, som enligt mitt förmenande måste bedömas med följande mera praktiskt betonade utgångspunkt: är det klokt och riktigt att göra en viss föreslagen avvägning, är det alltså lämpligt att vidtaga en utvidgning av expropriationsrätten och hur långt skall man gå? Då det gäller att svara på dessa frågor, tror jag det är bäst att försöka konkretisera diskussionen något. Jag framhöll i går, när jag talade om denna sak i första kammaren, att man i stor utsträckning var ense om grunden för förslaget, nämligen att kommunerna behöva en utvidgad expropriationsrätt, men att meningarna gå isär om var man skall dra gränsen. Propositionen och utskottet ha motiverat sina förslag med den viktiga synpunkten, att man får akta sig att komma för sent. Gentemot detta framhöll herr Ohlin helt allmänt, att risken att komma för sent måste vägas mot att lagen enligt hans mening icke ger tillräcklig rättssäkerhet. Om jag förstod honom rätt, var det

Ändring i lagen om expropriation m. m.

huvudsakligen med detta argument, som han ville motsätta sig propositionens förslag. Ja, det där är just ett sådant allmänt uttalande, som man alltid kan använda. Jag är övertygad om att man från högerhåll, ehuru kanske i allvarligare ordalag, säger precis detsamma om det förslag, som herr Ohlin står bakom, nämligen att det icke tillgodoser rättssäkerheten. Låt oss därför söka konkretisera! Därmed kommer man längre, när man skall fatta ståndpunkt och välja mellan de olika förslagen.

Alla reservanterna äro ense så till vida, att de som förutsättning för expropriationsrätt kräva att det skall finnas en fastställd plan av något slag. Enligt gällande rätt föreligger redan en på detta sätt begränsad expropriationsmöjlighet. Det var den jag syftade på, när jag nämnde att byggnadslagen ger möjlighet till expropriation redan nu. Enligt denna lag kan en kommun för sådana ändamål som det här gäller expropriera mark, som finns inom en fastställd stadsplan. Därjämte uppställs det även vissa andra förutsättningar, men jag skall hålla mig till denna.

I den från högerhåll avgivna reservationen tycks man i första hand mena, att denna expropriationsmöjlighet är tillräcklig. Utskottets folktoparter och bondeförbundare ha velat gå ett steg längre. De påyrka, att man därutöver skall öppna möjlighet till expropriation av mark inom fastställd byggnadsplan eller fastställd generalplan. Det är generalplanen, som här är det viktiga. En byggnadsplan omfattar blott smärre områden, och det är icke någon mera principiell skillnad mellan den och en stadsplan. Den väsentliga olikheten mellan högerförslaget samt folktoparter och bondeförbundets förslag är alltså, att det senare medger expropriation även inom fastställd generalplan. Jag vill gärna gå med på att det skulle ligga något i detta senare förslag, om det finnes praktiska möjligheter att gå på den linjen, men jag tror helt enkelt inte att

detta är möjligt. Det finns nämligen ej tillräckligt med generalplaner, och ej heller är det möjligt att få till stånd sådana inom överskådlig framtid. Herr Ohlin, som hade hört vad jag yttrade i går, framhöll nu, att man kan mistänka, att bakom förslaget ligger tanken på att det skall bli en förfärlig massa expropriationer. Jag tror han påstod, att det skulle kunna bli en explosionsartad utveckling och att man överallt skulle sätta igång med expropriationer.

Jag kan lugna herr Ohlins farhågor på den punkten. Det är inte så saken ligger till. Utarbetandet av en enda generalplan är ett stort och svårt arbete, som tar mycket lång tid i anspråk, och det finns utomordentligt få människor — blott en handfull — som verkligen kunna detta yrke, och de ha arbete för årtal framåt. Slutligen skulle det också behövas generalplaner på skilda håll i vårt stora land för att man här och var skulle få möjlighet till expropriation. Det är nämligen icke i första hand de största samhällena, som ha behov av dessa expropriationer. De ha i allmänhet varit förutseende och ha köpt mark i förväg, så att de klara sig bra. Men på många håll på landsbygden — den saken känner kammarens ledamöter säkert av egen erfarenhet bättre än jag — finns det små växande samhällen, som ej kunna utvecklas på ett naturligt sätt, därför att det finns hinder i vägen. Där förhåller det sig så, att i den centrala delen av samhället, där den naturliga utvecklingen borde ske, finns det enstaka markägare, som icke vilja sälja sin mark — och det kanske inte är så obegripligt, ty om de vänta ett tiotal år bli de måhända miljonärer. Det är för att förhindra sådant, för att hindra en enskild att utnyttja sin monopolställning till hela samhällets skada, som denna lag erfordras. Även om det endast skulle vara på ett fåtal sådana ställen, som expropriation behövdes men inte kunde komma till stånd, tycker jag det skulle vara en ganska

stor olycka. Bristen på generalplaner och generalplanerare är i själva verket nästan katastrofal. Detta är bekant för alla som känna till planeringsspörsmålen. Det förnekade för övrigt icke heller herr Ohlin, och fru Ewerlöf vitsordade i går att det förhåller sig så. Om man över huvud taget vill ha resultat av denna lagstiftning, går det inte att kräva fastställda planer överallt, ty då skulle expropriationer här och där — kanske just där sådana bäst behövas — komma för sent. Lagstiftningen skulle helt enkelt inte kunna fylla det ändamål, som man också från reservanternas sida, åtminstone från folkpartiets och bondeförbundets håll har sagt sig vilja åsyfta.

När propositionen alltså, liksom utskottets förslag, av tvingande praktiska skäl har avvisat denna möjlighet att anknyta till vissa fastställda planer, betyder detta emellertid icke att expropriation skulle kunna medgivas oberoende av behovet. Det har tvärtom uttryckligen understrukits i propositionen — som en skärpning av markutredningens ståndpunkt — att en kommun, som söker expropriationsrätt, måste kunna tillfyllestgörande bevisa, att just den ifrågavarande marken behövs för tätbebyggelseändamål. Detta står i utskottets utlåtande, och jag vet icke varför man ständigt i debatten och i pressens kommentarer söker få fram en annan mening på den punkten.

I detta sammanhang vill jag också rätta till en annan missuppfattning, som kommit att spela en viss roll i den offentliga diskussionen. Det är *icke* meningen med lagförslaget, att expropriationsrätten i de fall, som jag nu talar om, skall kunna användas för att hindra en riktig och skälig exploatering i privat regi. Det ligger annorlunda till då det är fråga om expropriation för tomträttsändamål; tomträtten kan ej användas i privat regi. Jag kan emellertid helt instämma med utskottets uttalande, att den expropriationsrätt, som jag nu

Ändring i lagen om expropriation m. m.
har behandlat, skall bortfalla, när det finns befogad anledning antaga, att den enskilda markägaren själv eller genom annan exploaterar marken mot skäligt pris.

Den andra föreslagna expropriationsgrunden, som jag nyss snuddade vid, alltså den som avser tomträttsändamål, har i mycket en annan karaktär och en annan räckvidd. Man kanske bättre kan förstå, om det råder delade meningar på den punkten. Men jag vill framhålla, att ej heller tomträtten är en ny uppfinning eller något så revolutionerande. Detta rättsinstitut är lika gammalt som vår första stadsplanelag, jag nyss talade om; det härstammar alltså från år 1907. Men trots att tomträtten är så gammal, har den kommit till mycket begränsad användning med ett enda undantag. Här i Stockholm spelar den en stor roll, men icke i landet i övrigt. Jag skulle gärna säga något om tomträttens fördelar, men jag tror knappast det behövs. Dessa fördelar äro allmänt erkända. Även från borgerligt håll har det ej sällan vitsordats, vilket utomordentligt värdefullt instrument tomträtten kan vara för kommunernas markpolitik. Jag vill blott tillägga, att när det förhåller sig så, är det bra synd att på över 40 år denna lagstiftning har givit ett så magert resultat.

I praktiken har det blivit helt beroende på tillfälliga omständigheter, om tomträtten över huvud taget har kommit till användning. Ibland har det berott på, om de kommunala myndigheterna över huvud taget haft intresse för eller känt till detta institut. Ibland har det berott på, om det funnits möjlighet i en kommun att genom frivilligt köp förvärva lämpligt område för hyggligt pris. Om däremot så skett, har det varit möjligt för kommunen att efter omständigheterna välja, om området skulle användas för tomträttsupplåtelse eller för försäljning av tomter med äganderätt. Men i alla de fall, då kommunen icke varit så förutseende eller

Ändring i lagen om expropriation m. m.

icke kunnat förvärva marken på grund av ägarens vägran att sälja, kan tomt-rätten över huvud taget ej komma till användning i kommunen, och därför behövs expropriationsrätt. Det är alltså i detta fall fråga om att komplettera en gammal lagstiftning, som allmänt erkännes vara mycket fördelaktig.

Beträffande tomt-rätten vill jag även nämna något om en formell fråga, därför att man i går anmärkte på justitiedepartementets behandling av ärendet i denna punkt. Det har gjorts gällande, att tomt-rätten i propositionen skulle innebära något nytt utöver markutredningens förslag, något som icke i vanlig ordning blivit remissbehandlat utan »hängts på» i sista stund under departementsbehandlingen. Det är riktigt att markutredningen ej särskilt berört tomt-rättsfallet, men jag anser ändå att denna anmärkning är litet försåtlig. Det låter ju som om propositionen gått längre än markutredningen. Motsatsen är fallet. Markutredningens förslag gick betydligt längre och hade en mera allmän formulering. Som jag nyss påpekade gjordes rätt stora ansträngningar inom justitiedepartementet att precisera expropriationsledningarna. Vi sökte beskriva två särskilda expropriationsanledningar i stället för den mera generella formulering som markutredningen hade. En av dessa två anledningar avser tomt-rätten, och det är klart, att om man ersätter en mera vag och vidsträckt regel med en som begränsats till två närmare angivna fall, så blir det nyheter i formuleringen, men det behöver inte bli någon utvidgning i sak, och så är inte heller fallet här.

Jag har nu uppehållit mig vid förslagens första huvudpunkt litet länge; om de båda övriga kan jag fatta mig betydligt kortare.

Den andra huvudfrågan avser, som bekant, reglerna om värderingen av mark, som exproprieras. För närvarande står det bara i lagen, att löseskil-

lingen skall motsvara »fastighetens fulla värde». Enligt förslaget skall detta uttryck ändras och ersättas med en litet mera utförlig formulering, nämligen att löseskillingen skall motsvara »fastighetens värde med hänsyn särskilt till ortens pris och fastighetens avkastning».

Både i propositionen och i utskottsutlåtandet understryks det mycket kraftigt, att den som drabbas av en expropriation inte skall lida någon ekonomisk förlust. Det är verkligen litet förvånande, att man efter dessa synnerligen bestämda uttalanden fortfarande ibland vill göra gällande, att det skulle föreligga något slags försök att komma ner under egendomens verkliga värde. Det finns intet sådant syfte. Men naturligtvis ligger det någon mening i förslaget om en ny formulering. Vad som avses med detta är två syftemål, nämligen dels att få till stånd ett fastare system för värderingarna och dels att bryta tendensen i praxis att ofta döma ut ersättningarna för höga. Båda dessa syften tjäna enligt min mening bl. a. allmänt rättsliga intressen. En jämnare värdering är själfallet önskvärd ur den allmänrättsliga synpunkten att lika fall skola behandlas lika. Och det kan med skäl sägas, att det kan behövas ett rättsskydd också för att inte kommunerna skola bli ålagda att utge oskäligen belopp.

Det första önskemålet — alltså om en jämnare praxis — sammanhänger även med att vi här i Sverige inte ha någon utbildad teknik för att värdera fastigheter. Härför erfordras en komplicerad och vetenskapligt svår metod, som det på sina håll utomlands skrivits ganska mycket om. Meningen är nu att försöka få in ett sådant system här i landet. Jag hoppas att man skall uppnå en dylik teknik och kunna utbilda de tekniker, som erfordras härför men som för närvarande knappast finnas. För detta ändamål behövs det specialstudier och litteratur i ämnet; det finns nästan ingenting i den stilen här i

Sverige. Markutredningens betänkande, som är skrivet av framstående experter på olika områden, innehåller ett första utkast till sådana beräkningsmetoder, och tanken har nu varit den, att man skulle gå vidare på den vägen och få till stånd en handbok till hjälp för en modern och vetenskaplig fastighetsvärdering. På min föredragning har det tillsatts en kommitté, som just håller på med att utarbeta en sådan handbok med exempelsamling. Av den saken har det gjorts ett stort nummer i debatten. Den har utmålats som ett konstitutionellt övergrepp från min sida, det har talats om att det skulle utfärdas en »författning» i ämnet, som vid sidan av lagen skulle ge bindande regler för domstolarna, hur de skola döma i expropriationsmål. Naturligtvis har detta inte varit avsikten. Jag, som själv är domstolsjurist, vet ju, att våra domstolar lyckligtvis inte känna sig bundna av annat än »lag och laga stadgar». Den besynnerliga missuppfattningen tycks basera sig på att jag i direktiven för kommittén använt ordet »anvisningar». Jag hade inte trott, att det ordet hade en så farlig betydelse, men det var kanske oförsiktigt att skriva det. I varje fall tycker jag, att den som blivit orolig på den punkten borde bli lugn, om han ville läsa vad jag skrivit om denna sak i propositionen. Och att göra detta ligger så mycket närmare till hands som propositionen har citerats i direktiven. I propositionen användes inte ordet »anvisningar» utan där begagnas ett annat uttrycksätt. Enligt propositionen är det avsett, att man skall försöka åstadkomma en mera detaljerad beskrivning av värderingsmetoderna — alltså mera detaljerad än den markutredningen utarbetat — och denna beskrivning skall vara försedd med exempelsamling. Detta pekar väl ganska klart på vad som avses, nämligen ett slags handbok, eller vad jag nu skall våga kalla saken utan att bli missförstådd. Sådana handböcker behövas på

Ändring i lagen om expropriation m. m.

många områden, på detta kanske mer än de flesta. — Jag har väl kommit något bort från ämnet genom handbokshistorien, men syftet med den igångsatta utredningen är, som sagt, att söka få till stånd en jämnare värdering i olika expropriationsfall.

Det andra önskemålet, som förslaget rörande nya värderingsregler vill tillgodose, gäller att få bort överpriserna vid expropriation. Naturligtvis förekomma inte sådana vid varje expropriation, men det har omvitnats från alla håll, att de förekomma alltför ofta; jag undrar om inte de flesta av kammarens ledamöter skulle kunna bidra till diskussionen på denna punkt med exempel från sin egen erfarenhet. Dessutom har det gjorts en systematisk undersökning genom en enquête av bostadssociala utredningen år 1938. Den omfattade sju av våra största städer. Svaret på denna enquête visar att expropriationsersättningarna ligga mycket högt, i allmänhet mellan 150 och 200 procent av taxeringsvärdena, medan priserna vid frivilliga försäljningar i allmänhet stannat vid mellan 100 och 120 procent av taxeringsvärdena. Som kammarens ledamöter säkert ha sig bekant görs det också på kommunalt håll, och förmodligen med all rätt, gällande att riskerna för oskäligt höga expropriationsersättningar ofta komma kommunerna att avstå från att begagna den expropriationsrätt som de redan nu ha. Dessa övervärderingar i expropriationsmål äro säkerligen inte några slumpvis förekommande feltillämpningar utan utlöpare av en mycket gammal praxis, och om en sådan invand och traditionell tendens skall kunna hävas, fordras det nog flera samverkande åtgärder. Man kan enligt min tro inte bara nöia sig med att hänvisa till den föreslagna förbättringen av den beslutande myndighetens organisation; detta är naturligtvis också bra, men man bör ej inskränka sig till denna åtgärd. Åtminstone enligt min erfarenhet stäm-

Ändring i lagen om expropriation m. m.

mer det överens med sedvanlig god lagteknik att göra en omformulering av lagtexten och försöka få ett mera pregnant uttryck för vad man önskar, när det gäller att bryta en ingrodd praxis, som utbildat sig på grundval av en viss lagformulering.

Sedan återstår den tredje huvudfrågan i förslaget, nämligen den som rör organisationen. I denna fråga rådde från början mycket stor meningsskiljaktighet. Markutredningens ledamöter delade sig mellan tre förslag, och i remissyttrandena var splittringen om möjligt ännu större. De förslag som blivit svagast företrädna inom markutredningen fingo nästan den största avslutningen i remissyttrandena, varför frågan kommit i ett ganska besvärligt läge när departementsbehandlingen vidtog. Det fanns också på olika sidor goda skäl för skilda möjligheter, som vi måste välja mellan. Så mycket mera glädjande är det nu att åsiktsbildningen i denna sak genom att ärendet fått ligga till sig i hög grad har stabiliserat sig. Det föreligger nu en ganska allmän samling, inte alldeles enhällig men nära nog, kring det förslag, som propositionen innehåller. Själv var jag också från början tveksam, men jag har under ärendets fortgång blivit ganska fast övertygad om att det organisationsförslag som nu föreligger är det bästa. Motiveringen till förslaget kan jag i största korthet ange på följande sätt: Den beslutande myndigheten bör få en sådan organisation, som först och främst tillgodoser rättssäkerheten, vilken här verkligen kan sägas spela en dominerande roll. Vidare bör enligt min mening det beslutande organet innefatta dels teknisk expertis och dels en demokratisk intresserepresentation. Från dessa utgångspunkter har alltså föreslagits, att de nuvarande expropriationsnämnderna inte skola bibehållas utan ersättas med domstolar. I en sådan domstol skall ordföranden vara den ordinarie ägodelningsdomaren i orten, och

ledamöterna skola utgöras av två tekniska experter och två nämndemän, av vilka senare den ene skall vara fastighetsägare och den andre stå fri från sådana intressen. Förslaget innehåller dessutom mera än denna förändring av den yttre organisationen. För närvarande är det så, att expropriationsnämndens värdering inte får motiveras, detta är uttryckligen förbjudet i lagen, och inte heller får värderingen överklagas. Enligt förslaget skall det nu i stället komma en motiverad dom av den nyss angivna domstolen, som alltså skall redovisa hur den kommit fram till sina slutsatser på grundval, som jag hoppas, av en ny värderingsteknik. Och vidare skola parterna kunna klaga över domslutet först i hovrätten och sedan i högsta domstolen.

I fråga om organisationen vill jag ytterligare blott nämna ett par ord om expropriationsteknikerna. Utskottet har gjort den ändringen i propositionens förslag, att teknikerna skola utses för sex år i stället för tre. Jag tror inte att detta spelar någon större roll, men jag har inte någon anledning att sätta mig emot en sådan ändring. En större fråga är den som herr Hedlund i Rådomb har framfört genom sitt förslag att dessa tekniker skola placeras såsom sakkunniga utanför domstolen i stället för att de enligt propositionens förslag skola vara ledamöter av domstolen. Tänker man sig i bondeförbundsreservationen, att de skola göra tjänst som permanent sakkunniga utanför domstolen? Det finns goda skäl för denna ståndpunkt också, och jag har för egen del till en början tvekat om vilken uppfattning jag skulle biträda. Men ju mera jag tänkt på saken, desto mera har jag blivit övertygad om att man bör låta teknikerna vara med i domstolen som ledamöter. Jag kan inte här upprepa skälen för och emot och väga dem alla mot varandra; jag vill endast framhålla, att en ganska avgörande synpunkt enligt min mening är

den praktiska erfarenhet, som man har från specialdomstolar av likartad karaktär, nämligen vattendomstolarna. Deras mål röra sig också delvis om värderings- och expropriationsfrågor och om invecklade tekniska spörsmål. I princip föreligger alltså en ganska likartad problemställning, fastän på ett annat område. I vattendomstolarna har man alltsedan de inrättades för ungefär 30 år sedan haft två vattenrättsingenjörer med olika expertis som ledamöter. Genom åtskilliga av mina domstolskamrater, som tjänstgjort i vattendomstolarna, känner jag väl till, att man där allmänt anser experterna vara ett alldeles nödvändigt element i domstolarna. De jurister och lekmän, som också ingå däri, alldeles som i den här föreslagna domstolen, ha ett mycket starkt praktiskt behov av att inte blott få höra sakkunniga, som komma fram inför dem vid den offentliga förhandlingen, utan också att ha ingenjörerna som bisittare och medhjälpare i det interna arbetet och vid överläggningarna till dom. Jag undrar om inte dessa praktiska synpunkter och erfarenheterna från vattendomstolarna måste tillräknas avgörande betydelse. Efter att först ha varit mycket tveksam om den lämpligaste lösningen av denna fråga har jag alltså numera kommit till den bestämda uppfattningen, att det bästa för de nya domstolarna skulle vara att få med teknikerna såsom ledamöter, vilket också utskottet förordar.

Till slut vill jag göra en sammanfattande reflexion om förslaget ur samma synpunkt som jag började med och som spelat så stor roll i den offentliga diskussionen, nämligen förslagets innebörd ur synpunkten av rättvisa och rättssäkerhet. Om man bedömer förslagets tre huvudpunkter ur denna aspekt är det klart, att i de bägge sista huvudfrågorna — om värderingen och särskilt om organisationen — innebär förslaget en påtaglig ökning av rättssäkerheten. Den första huvudfrågan,

Ändring i lagen om expropriation m. m.

utvidgningen av expropriationsrätten, har som jag förut understrukit en sådan innebörd, att den i princip inte kan avgöras på grundval av rättvisesynpunkter i egentlig, juridisk mening. Men det finns ett annat slags rättvisa, en moralisk, en högre om man så vill. Om man anlägger den måttstocken, är också den första huvudpunkten i förslaget ett uttryck för rättvisa, eftersom den innebär att enstaka personer i en kommun inte skola få utnyttja jorden till förfång för alla andra medborgare i deras gemensamma samhälle.

Herr **FAGERHOLM** (kort genmäle): Herr talman! Justitieministern gick i början och i någon mån även i slutet av sitt anförande in på vissa av de synpunkter, som jag anförde i går. Jag skall nu för att inte krångla till det hela helt kort förklara vari motsättningarna mellan mig och justitieministern bestå. De äro inte helt av den art, som justitieministern tydligen uppfattat dem.

Jag anser, att lagstiftningen bör vara klar, framför allt när det gäller ingrepp från administrativ myndighets sida i enskilds rätt; det kunna vi väl alla vara överens om är ett önskemål. Om lagstiftningen är oklar, vilket jag förmenar att denna lagstiftning är, kan det bero på två olika orsaker. Antingen är det medveten oklarhet i syfte att öka den administrativa maktens möjlighet till fri utövning av sin makt, eller också är den omedvetet eller oavsiktligt oklar, beroende på att materialet är så invecklat att man inte kan få det klarare. Av justitieministerns uttalande på den punkten skulle jag närmast få den uppfattningen, att det var materialets svårighetsgrad, som gjorde att man inte kunde få det hela klarare. Han uttalade, att man i departementet med stor möda sökt få en pregnantare formulering. Men om man nu har vilja till klara linjer när det gäller att enskild rätt skall avhändas, frågar jag i dag lika väl som

Ändring i lagen om expropriation m. m.

i går: Varför har den förvirring skapats, som motiveringen innebär? Justitieministern har, såvitt jag kunnat följa hans anförande, inte klargjort några begrepp, som faktiskt äro oklara, inte bara för lekmannen utan även låt mig säga för lagrådet.

Jag skall bara fråga justitieministern på en enda punkt för att om möjligt få klarhet i rättstillämpningen. Det är väl ostridigt att 16 mom. innehåller två led, nämligen att expropriation får ske »för att säkerställa att mark på skäliga villkor är tillgänglig för tätbebyggelse och därmed sammanhängande anordningar» eller »för att eljest i kommuns ägo överföra mark, som icke är tätbebyggd, för upplåtelse med tomträtt». Är innebörden av lagen det andra ledet, alltså att för att expropriation för upplåtelse med tomträtt skall få ske fordras att det gäller att säkerställa att mark finns tillgänglig eller inte? Det är intet villkor, säger justitieministern, om jag rätt uppfattade hans uttryck. I propositionen säger han däremot raka motsatsen till vad utskottet uttalat på s. 20 i utlåtandet, nämligen: »Verkan av förslaget i denna del är, att en kommun som beslutat, att viss icke redan tätbebyggd mark skall upplåtas med tomträtt, kan förvärva äganderätt till densamma, om marken kommer att behövas för tätbebyggelse.» Jag tror att det är utomordentligt viktigt att klarhet i vart fall skapas på den punkten. Eller om jag får konkretisera frågan litet grand. Vi anta, att det i en kommun inte föreligger något verkligt markproblem, utan att det finns mängder av enskilda markägare, som äro beredda att på mycket skäliga villkor upplåta tomter. Kan i ett dylikt fall kommunen säga, att endast därför att den anser att den vill upplåta tomträtt inom ett visst område, så kan man expropriera området? Enligt utskottet kan man det tydligen inte; det behövs inte för tätbebyggelse att man gör expropriationen. Det var den fråga jag

vill ställa till justitieministern, ty jag tycker inte, att de där sakerna gå helt ihop.

Jag vill till slut säga justitieministern, att det är ju alldeles klart att rätt och politik ha var för sig sina områden. Jag har aldrig påstått och gjorde det heller inte i går, att det var juridiken som skulle avgöra hur långt lagen skulle sträcka sig; det är klart, att det måste politiken bestämma. Men vad jag opponerat mig emot var rättsosäkerheten genom den oklara utformningen av lagstiftningen. Jag har påpekat detta med kraft, därför att jag menar, att det är just denna konsekventa linje vi vilja hålla i svensk lagstiftning, nämligen att ingripanden i den enskildes rätt skall grundas på klara linjer. Att den linjen hålles betraktar jag som en av de betydelsefullaste rättsprinciperna. Och jag vill uttryckligen säga, att mitt resonemang berör inte alls i vilken omfattning kommunerna som sådana skola engagera sig i bostadspolitik.

Herr **HEDLUND** i Rådomb (kort genmäle): Herr talman! I mitt anförande i går påpekade jag, att man enligt min mening vid förarbetena till denna lag icke visat den förståelse för avvägningen mellan å ena sidan intresset att få mark tillgänglig för bebyggelse och å andra sidan tryggheten i äganderättsförhållandena till fastigheter, som man kunde anse sig ha rätt att fordra. Herr Ohlin har i dag varit inne på samma tema. I sitt anförande här har justitieministern medgivit, att en sådan intresseavvägning bör komma till stånd, men han betonade, att man med en abstrakt avvägning inte kommer någon vart, utan att en konkretisering är erforderlig. Han försökte också göra en sådan. Han sade nämligen, att om man ej tillåter expropriation även utanför en generalplan, kommer det att föra med sig, att man här och där kanske

kommer för sent med expropriationen, något som fick anses innebära så stora olägenheter att en utsträckning av expropriationsrätten till att omfatta även mark utanför generalplanen, borde medges.

Det kan visserligen vara riktigt, som justitieministern säger, att man på en och annan plats verkligen råkar komma för sent. Men mot detta bör man väl ställa de nackdelar det innebär om man går och exproprierar i oträngt mål, alltså exproprierar en massa mark, som sedan ej alls kommer att behövas för tätbebyggelseändamål och det kan man komma att göra med den utformning lagen får enligt utskottsförslaget. Den konkretiserade avvägning, som justitieministern talade om, för mig därför till en rakt motsatt ståndpunkt mot den som justitieministern och utskottet stannat för.

Vad tomträtten beträffar framhåll jag i går, att det var två skäl som hade åberopats för densamma, och att icke något av dem hade visat sig vara tillräckligt bärkraftigt för att man skall godtaga en anordning, som innebär att expropriation får komma till stånd oberoende av om ägaren av marken själv vill bygga på den eller försälja den till skäligt pris. Det ena av dessa skäl är som bekant att kommunerna genom att upplåta tomträtt skulle få friare händer att framdeles disponera marken på annat sätt. Man skulle lättare kunna få bort husen och planera om, menar man.

Jag vill då först erinra om att enligt gällande bestämmelser finns det mycket stora möjligheter att, även om marken och husen i ett sådant där fall äro i samma hand, tvångsvis vidtaga de omdispositioner som framdeles kunna bli erforderliga. Å andra sidan tror jag knappast, att de kommunala myndigheterna skulle våga sig på att, om kommunerna rådde om marken, behandla ägarna till husen på ett godtyckligt sätt. Det fordras nog ytterligt starka

Ändring i lagen om expropriation m. m.

skäl även i sådana fall för en omdisposition. Jag tror alltså, att detta skäl i själva verket är tämligen ihåligt. Då återstår endast synpunkten om överförande av värdestegringen i det allmännas hand. Denna fråga är, som vi veta, icke på något sätt utredd. Om man skulle använda tomträttsinstitutet som medel för att draga in värdestegringen till det allmänna, betyder det att man plockar ut en och annan markägare och tar ifrån honom värdestegringen — men icke gör det med andra. Det blir ett mycket godtyckligt förfarande.

Herr LARSSON i Stockholm (kort genmäle): Herr talman! Det gäller här bland annat frågan om stads- eller generalplan såsom förutsättning för expropriation. Justitieministern menade, att svårigheterna ej äro störst i de stora städerna utan i de mindre orterna, som ej ha några markområden. Måhända ha de stora städerna sina särskilda svårigheter i omständligheten i arbetssättet; jag lämnar det därhän.

Vad jag vill säga är, att redan prövningen av en expropriationsansökan kräver en överblick över hela kommunens exploateringsprogram och exploateringsbehov. Det säger utskottet uttryckligen i ett av mig anfört yttrande. Jag skulle därtill vilja lägga, att justitieministern i fråga om värderingen av fastigheter har ett uttalande angående de »flytande fastighetsvärdena», d. v. s. risken för att man övervärderar ett område på grund av att man betraktar det som en isolerad enhet, lämplig att eventuellt upptaga hela kommunens framtida utveckling — och därmed kan man komma till orimliga markvärden. Man måste alltså säga, herr justitieminister, att en överblick erfordras över hela kommunens exploateringsmöjligheter. Kort och gott, för en expropriationsansökan kräves det ovillkorligen bevisning i form av en överblick över hela programmet för kommunens ut-

Ändring i lagen om expropriation m. m.

veckling, d. v. s. en disposition av kommunens olika områden, vilket just är detsamma som man kallar generalplan. Om man sedan släppte något på de måhända alltför perfektionistiska fordringar på generalplanen, som för närvarande grassera, tror jag att det vore ganska lätt att åstadkomma den snabbhet, som justitieministern, måhända med rätta, för särskilda fall önskade.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr HÄCKNER (kort genmäle): Herr talman! Det är bara ett par punkter, där jag skulle vilja komplettera vad som sades från den siste ärade talarrens sida. Jag tänker på tomträten. Därom yttrade justitieministern, att det var ett gammalt institut från 1907. Men anledningen till att tomträtt här i landet i praktiken endast förekommit i de två största städerna kan ej gärna vara brister i lagstiftningen. Man har icke saknat de praktiska möjligheterna att få fram en utvidgning av tomträttens användning också på annat håll. Att så ej skett beror mest på bristande intresse från kommunernas sida. Jag skulle vilja säga, att det är huvudorsaken. Därför behöver man icke gå så långt beträffande tomträten, såvitt jag förstår, som justitieministern anser. Han säger själv, att i de båda största städerna är det redan ordnat; där behöver man ej tänka på att införa ökad expropriationsrätt för kommunerna, utan där går det bra ändå. Beträffande övriga städer är det icke bevisat, att man behöver en utvidgning av expropriationsrätten för att få fram tomträten. Det är ökad propaganda och ökad undervisning om tomträttens institutets fördelar som behöves.

Sedan nämnde justitieministern något om att på centrala områden vore det särskilt angeläget att expropria. Men där vill jag framhålla, att man i allmänhet har fastställt stadsplan eller

byggnadsplan och i dylika fall går den Holmbäckska motionen ej emot en utvidgad expropriationsrätt. Utvidgad expropriationsrätt i de fall justitieministern syftar på måste i allmänhet avse andra områden som ligga längre bort från centrum.

Sedan, när det gäller tomträten, har jag för min del framhållit, att förslaget icke på denna punkt blivit utställt på remiss. Justitieministern säger, att det behövdes icke, därför att markutredningen hade ett vagt och allmänt uttalande, som också kunde inbegripa tomträtt. Ja, det är nog gott och väl. Det är klart, att remissvaren icke hade anledning att på något sätt taga ståndpunkt till tomträten i detta fall, utan de gingo naturligtvis på de vaga allmänna uttalandena. På detta sätt ha vi icke fått någon verkligt allsidig belysning av ifrågavarande expropriationsändamål. Det tycker jag är en stor svaghet. Det är desto märkligare att man här gått fram på expropriationslinjen beträffande tomträttens institut eftersom man faktiskt i direktiven för den kommittéutredning som ligger till grund för själva propositionen — jag hänvisar till riksdagsberättelsen 1947 — har beaktat, att det behöves en ordentlig central övervakning av kommunernas markpolitik. Denna centrala övervakning behöves bl. a. just för att förhindra missbruk av tomträttens institut.

Herr HEDLUND i Rådomb (kort genmäle): Herr talman! Ett par ord till om tomträten. Tomträttens institut har lovsjungits här så pass mycket att jag, som icke är lika entusiastisk för det som åtskilliga andra, tycker att det kan vara skäl i att jag talar om detta.

Jag har ingenting alls emot att den, som vill nöja sig med tomträtt, får göra detta. Men jag har en tillräckligt stark erfarenhet från hur det varit med ensittareförhållandena på landsbygden för

att — även om jag vet att förhållandena icke äro alldeles likartade när en kommun upplåter mark för sådana här ändamål — ändå ha klart för mig, att det är väsentligt bättre, om man slipper det där delade förhållandet, där en rår om backen och en annan om huset. Det är mycket bättre om det är samme person som rår om alltihop. Det här må vara en sak mera vid sidan om.

Justitieministern talade om att det förekommit övervärderingar av mark. Det är möjligt att så är fallet. Men den bevisning som han anförde var ingalunda övertygande. Han sade, att man kunnat konstatera, att vid frivilliga försäljningar bade taxeringsvärdet icke alls överskridits i lika hög grad som vid expropriation. Ja, det där finner jag ganska naturligt. Ty det har väl sällan förekommit tidigare, att man exproprierat hela fastigheter. En försäljning däremot omfattar som regel hela fastigheter. Om jag skär ut en remsa mark här och var i en fastighet för att begagna den till väg eller vad det kan vara, är det ganska orimligt att tänka sig samma kvadratmeterpris som för hela fastigheten.

Ordet »full» har bannlysts ur lagtexten, när det gäller dessa ersättningar. Men i motiveringen får det finnas, och man är, särskilt i andra lagutskottets utlåtande, mycket angelägen om att understryka, att ersättningen i alla fall skall vara »full». Men i lagtexten kan man icke ha det ordet med. Man talar om att man därigenom skulle kunna undvika övervärderingar. För vanligt praktiskt folk förefaller det vara ett verklighetsfrämmande resonemang. Nog liknar det närmast en kurragömmalek med sig själv, när man säger: Det skall vara samma regel som förut, ersättningen skall vara »full»; det sätta vi in i motiveringen, men vi få icke ha det kvar i lagtexten.

Herr GUSTAFSSON i Bogla: Herr talman! Jag har begärt ordet för att säga

Ändring i lagen om expropriation m. m.

några ord om de mindre tätorternas svårigheter att förvärva tomtmark för skäligt pris. Jag vill först anknyta till ett uttalande av fru Ewerlöf i går kväll. Om jag icke missuppfattade fru Ewerlöf anförde hon bland annat, att det ej hade påvisats, att enskilda markägare lagt hinder i vägen för tätorternas utveckling. Det måste vara en skönsmålning av det sätt, varpå den enskilda äganderätten handhafs. Vi ha i varje fall i det samhälle, där jag bott under ungefär 20 års tid, icke haft denna goda erfarenhet av de enskilda markägarnes villighet att för rimligt pris sälja tomtmark för bebyggelse eller andra ändamål. Vi ha i vårt samhälle haft mycket stora bekymmer, därför att de markägare, som rätt om marken inne i samhället, dels vägrat sälja tomter annat än i undantagsfall och dels betingat sig oskäligt höga priser. Det har förekommit att man begärt tre kronor kvadratmetern för stenbackar. När man sedan skall lägga ner kostnad på brunn med djupborrning och avlopp samt tomtägaren själv skall bygga gata, förstår man vilka kostnader en sådan tomt kan betinga i ett samhälle, som i dyrortshänseende fortfarande står i ortsgrupp 1.

Man kan väl säga, att om den enskilda äganderätten handhafs med sådant ansvar för samhällets välfärd som fru Ewerlöf antydde, så hade denna lag ej varit erforderlig.

Jag vill också i ett annat sammanhang säga några ord. Det gäller reservationerna rörande 1 § i föreliggande förslag. Jag kan nämna reservationen under II av herr Holmbäck m. fl., vari yrkas att expropriation för tätbebyggelse och därmed sammanhängande anordningar skall få ske endast inom fastställd generalplan, fastställd stadsplan eller fastställd byggnadsplan. För de mindre tätorterna hade det varit högeligen önskvärt, att vi fått denna lagstiftning åtminstone för 20 år sedan. I Tenhults samhälle påbörjades arbetet

Ändring i lagen om expropriation m. m.

med byggnadsplan 1929. I samband därmed utfärdade länsstyrelsen byggnadsförbud. I varje särskilt fall, där det skulle bli byggnadsverksamhet, fick man begära tillstånd av länsstyrelsen. Detta byggnadsförbud har alltså varit rådande under 21 år, men byggnadsplanen är ännu icke fastställd. Om man går ut ifrån, att denna lag för 21 år sedan antagits med den formulering, som herr Holmbäck och hans medreservanter rekommendera, hade vi i vårt samhälle icke haft någon nytta av denna lag. Jag får därför säga, att det för de mindre tätorterna är av mycket stort intresse, att det förslag, som regeringen har framlagt rörande 1 § och som utskottet har givit sin anslutning till blir bifallet av riksdagen. Jag finner nämligen att detta förslag är måttfullt och väl avvägt.

Jag har redan berört svårigheterna för de mindre tätorterna på grund av att de ej kunnat köpa mark inom samhällena. Jag kan tillägga att man därigenom i min hemort tvingat bebyggelsen ut i periferien. När vi fått en fastställd generalplan för vatten och avlopp betyder det, att denna generalplan kommer att draga orimligt höga kostnader. Vi få nämligen icke mindre än 14 kilometer långa ledningar. Det bor ungefär ettusen människor i detta samhälle. Det är verkligen upprörande att man icke tidigare har lagstiftat på detta område.

Jag vill sålunda för min personliga del yrka bifall till föreliggande utskotts-förslag.

Professor Ohlin framhöll i sitt anförande, att socialdemokraterna hade en övertro på det kollektiva ägandet. Det var väl ungefär så orden föllo. Jag har för min del ingen övertro på det kollektiva ägandet men heller ingen övertro på det enskilda ägandet. Jag tror att det är nödvändigt att vi genom lagstiftning få en rimligare proportion och att äganderätten får en sådan utformning, att det kan gagna samhällets bästa.

Så vill jag rörande 67 § yrka bifall till den reservation, som avgivits av herrar Lundberg, Andersson i Alfredshem och Jansson i Hällefors. Jag anser, att vad herr Nilsson i Kristinehamn yttrade i detta avseende var så starkt motiverat, att jag på denna punkt kommer att rösta för reservationen i fråga. I övrigt yrkar jag bifall till utskottets föreliggande förslag.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet ZETTERBERG: Herr talman! Herr Fagerholm har frågat efter min inställning till ett uttalande av utskottet, nämligen hur jag ställer mig till frågan, om expropriation för tomträttsändamål förutsätter att marken behöves för tätbebyggelse.

I anledning härav skulle jag vilja erinra herr Fagerholm därom, att enligt nyttjanderättslagen kan tomträtt endast upplåtas till tomter, så som ju också namnet antyder. Och eftersom förekomsten av tomter förutsätter tätbebyggelse, måste alltså expropriationsrätten även i detta fall grundas på att marken kommer att behövas för tätbebyggelse.

Herr FAGERHOLM (kort genmäle): Herr talman! Det är uppenbart att för att man skall kunna instifta tomträtt enligt nyttjanderättslagen måste avsikten vara att det skall upplåtas tomter, men det var inte det frågeställningen gällde. Detta behövde justitieministern inte upplysa mig om. Frågeställningen gällde: Om det finns så mycket mark tillgänglig för kommuner på det ena eller andra sättet, att det aktuella behovet av byggnadsplatser därigenom kan tillgodoses, kan man trots detta expropriera ett område för att i sinom tid upplåta det med tomträtt, trots att det alltså inte behövs något sådant ingripande för att säkerställa att mark finns tillgänglig för tätbebyggelse? Det var detta min fråga gällde, och på den

frågan har justitieministern, såvitt jag kan finna, inte svarat.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet ZETTERBERG: Herr talman! Herr Fagerholm nämnde orden »det aktuella behovet», och det är nog där skillnaden ligger mellan våra åsikter. Varken i detta fall eller i fråga om den expropriationsgrund, som direkt enligt ordalagen avser tätbebyggelse, står det i motiven något om ett omedelbart behov, och detta med avsikt. I båda fallen gäller visserligen, att man skall kunna beräkna ett behov, men detta behöver inte vara omedelbart förestående. Jag har tvärtom framhållit, att kommunerna måste se till att de inte komma för sent.

Herr FAGERHOLM (kort genmäle): Herr talman! I så fall finner jag, att justitieministern skrivit lagen på ett sätt som inte överensstämmer med vad han här säger. Enligt lagen kan expropriation äga rum för att säkerställa, att mark på skäligena villkor är tillgänglig. Det är enligt justitieministerns egen mening ett både aktuellt och mera framåtsyftande behov, men sedan fortsätter lagen »eller för att eljest...». Måste inte dessa ord innebära, att villkoret »för att säkerställa, att mark på skäligena villkor är tillgänglig» skall gälla, ett villkor som enligt både justitieministerns och min tolkning inte bara avser det aktuella utan också det framtida behovet?

Herr JANSSON i Hällefors: Herr talman! Jag har begärt ordet för att motivera att jag anslutit mig till en reservation av ett par andra utskottsledamöter beträffande 67 § i detta lagförslag. Innan jag gör det skulle jag emellertid vilja framställa mina allmänna synpunkter på ett par av de frågor, som här ha varit föremål för diskussion.

Såväl i utskottet som här i kammaren

Ändring i lagen om expropriation m. m.

har det anförts betänkligheter mot den utsträckt rätten för kommuner att tillägna sig mark innan den är bebyggd. Det har sagts, att detta skulle medföra att kommunerna med stöd av denna lag komma att skaffa sig mark, som sedermera visar sig vara obehövligen för bebyggelse. Med den erfarenhet jag har av dessa saker vågar jag säga, att kommunerna varit mycket återhållsamma i detta avseende när de till skäligena priser och genom frivilliga köp kunnat tillägna sig mark i den öppna marknaden. I vissa fall som jag känner till har denna återhållsamhet varit så stor, att jag anser att kommunerna ha handlat oriktigt. Jag är, herr talman, övertygad om att även om Kungl. Maj:ts förslag bifalles vad gäller värderingsreglerna, kommer det att bli dyrare att expropriera än att köpa mark i den öppna marknaden. Av ekonomiska skäl komma således kommunerna även i fortsättningen att vara återhållsamma i detta avseende.

Jag skulle därefter vilja säga några ord om värderingsreglerna. Så långt jag har kunnat finna har man här varit ense om att den gamla lagen under den tid den varit i kraft har förorsakat en icke obetydlig övervärdering. Det har visserligen hävdats på vissa håll, att ingen genom exempel kunnat påvisa, att så har skett, men jag vill hänvisa till det gamla svenska ordstämnet att »känd sak är så god som vittnad». Det finns däremot ingen som vågat påstå, att övervärdering inte har förekommit. Jag har själv vid några tillfällen suttit i expropriationsnämnd, och jag vet, att man vid tillämpningen av den gamla lagen varit tvingad att utdöma ersättningar, som legat betydligt över vad som kan betraktas som skäligt pris.

Vid behandlingen av denna punkt i lagförslaget har jag särskilt fäst mig vid att man på jordbrukarhåll har stirrat på de ekonomiska olägenheter lagen skulle medföra för de jordägare, som ha sina marker belägna intill ett tätbebyggt

Ändring i lagen om expropriation m. m.

samhälle, genom att marken skulle värderas av expropriationsdomstolen. Expropriationslagen syftar ju även till att ofullständiga jordbruk skola kunna förstärkas, och jag undrar, herr talman, om de jordbrukare, som måste gå via lantbruksnämnderna om de skola tillägna sig mark för att förstärka ett ofullständigt jordbruk, bleve så glada om man bibehölle den gamla bestämmelsen i lagen, vilket otvivelaktigt, trots den ändring av organisationen som föreslås, skulle leda till samma system som tidigare har varit rådande.

Jag kan så, herr talman, övergå till den fråga, beträffande vilken jag har reserverat mig. Jag måste säga, att jag från början betraktade detta förslag med en viss tveksamhet. Jag har nämligen i likhet med utskottet den uppfattningen, att man inte bör bortse från risken att vissa expropriationer med hänsyn till att de skulle tvingas betala rättegångskostnaderna i högre instans skulle dra sig för att överklaga en expropriationsdomstols utslag. Detta kan visserligen vara rätt, men jag anser, att man härvidlag bör våga den ena olägenheten mot den andra, och såvitt jag kan finna kommer bestämmelsen om rätt till fri rättegång i andra instans att medföra, att så gott som samtliga expropriationsmål överklagas, och vilka konsekvenser detta skulle få, det behöver jag inte belysa med exempel.

Jag har med hänsyn härtill ansett, att riksdagen bör följa Göta hovrätts förslag. Det kan nu sägas, att utskottet försökt göra en liten hake i sin motivering. Herr Nilsson i Kristinehamn har redan läst upp en del av hovrättens yttrande, men jag skall ta mig friheten att än en gång tala om vad det innebär. Exempelvis i sådana fall, där vederbörande åtminstone bort inse, att ett överklagande inte skulle leda till något resultat, skulle han av domstolen kunna dömas att betala rättegången även i hovrätt. Emellertid säger utskottet, att det kan vara svårt att avgöra, huruvida en expropriat

insett eller bort inse, att hans talan är ogrundad.

Jag är, herr talman, övertygad om att det kommer att bli svårt för domstolarna att fastställa när ett överklagande enligt denna norm är berättigat eller inte. Det måste leda till, såsom herr Fagerholm från en annan utgångspunkt sade till herr Nilsson i Kristinehamn, att det med det nya domstolsförfarandet med tekniska experter kommer att bli mycket svårt för expropriationerna att få reda på de värderingsregler som användas i varje särskilt fall, och detta kommer helt naturligt, säger herr Fagerholm, att leda till ett överklagande. Jag har den uppfattningen, att bestämmelsen, sådan den är utformad i propositionen och utskottets utlåtande, kommer att leda till överklaganden från expropriationernas sida.

Jag vill i detta sammanhang anknyta till en replikväxling i annat sammanhang, beträffande hovrätternas yttranden, mellan herr Fagerholm och herr Nilsson i Kristinehamn. Herr Fagerholm sade, att Göta hovrätt inte har påvisat några olägenheter på grund av den fria rättegången i alla instanser. Jag skall tillåta mig citera en mening ur Göta hovrätts yttrande: »Expropriationens behöriga intressen synas emellertid kunna tillgodose utan en bestämmelse av så vidsträckt innebörd, och en sådan synes även mindre lämplig med hänsyn till de möjligheter, som därigenom komma att lämnas expropriationerna att på expropriationens bekostnad onödigtvis fullfölja talan i mål, vilka, därest en dylik bestämmelse ej funnes, kunde antagas icke ha bragts under domstolens prövning.» Efter att ha hänvisat till den fria rättegången vid expropriationsdomstolarna säger hovrätten vidare: »Överinstans borde oavsett nämnda bestämmelse» — dvs. skyldighet att betala rättegång i överinstans — »äga att, där så befinnes skäligt, tillerkänna expropriationens ersättning för kostnaderna vid instansen i fråga.»

Ändring i lagen om expropriation m. m.

Jag vill liksom herr Nilsson i Kristinehamn erinra om att det tidigare har varit så, att överklagande inte har kunnat förekomma annat än i undantagsfall. Alla äro väl ense om att expropriationsdomstolarnas handläggning av målen efter den organisationsförändring som föreslås skall bli mera säker och enhetlig än handläggningen tidigare har varit i expropriationsnämnderna. Man kan sålunda räkna med att dessa mål bli behandlade på ett mera sakkunnigt sätt än vad tidigare varit fallet och att utslagen följaktligen bli mera rättvisande än tidigare. Då förefaller det mig onödigt att utsträcka rätten till fri rättegång även till högre instans.

Herr Nilsson i Kristinehamn sade, att han trodde, att riksdagen kommer att följa utskottet. Jag förmodar att den kanske kommer att göra det med hänsyn till röstetalet i första kammaren. Han var också inne på att det var meningen att i framtiden göra en översyn av denna lag. Utskottet har sagt i sitt utlåtande, att man skall återkomma till denna fråga.

Jag vill som min uppfattning framhålla, att försiktigheten borde bjuda att vid detta tillfälle icke utsträcka den fria rättegången till högre instans. Det är givetvis lättare att i en framtid ändra lagen till expropriations fördel, om det skulle visa sig, att man har begått ett misstag, än att taga bort en förmån, som man givit honom.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets utlåtande i alla punkter utom beträffande 67 §, där jag yrkar bifall till den av herr Lundberg, Andersson i Alfredshem och mig avgivna reservationen.

Herr STJARNE (kort genmäle): Herr talman! Herr Jansson i Hällefors sammanställde i sitt anförande expropriation för stärkande av ofullständiga jordbruk med den expropriation, som här är ifrågasatt. Det är dock en bra stor skillnad.

När det gäller expropriation för stärkande av ofullständigt jordbruk är det ju bara fråga om att taga en liten del av en större fastighet, och denna del får inte vara så stor att den avsevärt försvagar den ifrågavarande fastighetens bärkraft. Detta kan ju inte sägas vara jämförbart med den expropriation, som här är i fråga, där det ges möjlighet att expropriera jordbruks- eller andra fastigheter av betydande omfattning för att, som det heter, säkerställa att mark på skäligen villkor är tillgänglig för tätbebyggelse, men där man inte har någon garanti för att områdena i fråga komma att användas för det ändamål, för vilket de äro avsedda. Dessa båda expropriationsgrunder kunna icke likställas.

Det var endast detta beriktigande jag ville göra gent emot herr Jansson i Hällefors.

Herr JANSSON i Hällefors (kort genmäle): Herr talman! Jag vill säga till herr Stjärne, att jag jämställde icke den allmänna rätten till expropriation av mark för tätbebyggelse i samhällen med expropriation av mark för att förstärka ofullständiga jordbruk. Jag gjorde det bara i sammanhang med värderingsreglerna. Dessa bli ju normerande både när man exproprierar mark för tätbebyggelse i samhällen och vid expropriation av mark för ofullständiga jordbruk. De bli naturligtvis enhetliga. Kan man inte komma till rätta med de övervärderingar, som nu ske i det ena fallet, kan man inte göra det i det andra. Det var därför jag uttalade min förvåning över att inte jordbrukarna ägna denna fråga något som helst intresse.

Herr LUNDBERG: Herr talman! Vid denna sena timme skall jag begränsa mig till vissa repliker. När jag i går tillät mig att göra en karakteristik av folkpartiet och säga, att deras inställning var ungefär att de sade ja så till denna fråga, så gjorde jag det trots att jag

Ändring i lagen om expropriation m. m.

hört den friska vind, som gammalliberalen Olsson presterat i en annan fråga. När herr Larsson i Stockholm i dag höll sitt anförande, tänkte jag att måhända har jag tagit fel. Kanhända att folkpartiet i denna fråga har en annan mening.

Jag måste erkänna, att när herr Ohlin kom upp och först instämde i herr Larssons i Stockholm anförande men sedan började med sina förbehåll och »under förutsättning av» det och det, så fick jag ett intryck av att herr Ohlin ville återföra folkpartiet till ordningen och säga ifrån, att vi vilja även i fortsättningen ha denna jäså-regel som riktpunkt.

Jag vill erinra om att herr Ohlin gav uttryck åt att denna lagstiftning skulle ge en obegränsad rätt till expropriation. Han försökte tillämpa den metoden, att små egnahemsägare, små industrier, trädgårdsmästare m. fl., skulle hotas av denna oerhörda lagstiftning. Ja, herr Ohlin, vi hade ett exempel härpå i utskottet. På en ort hade byggts en industri, och enskilda tomtägare hotade faktiskt att omöjliggöra bebyggelse i närheten därför att den exportindustri, som det gällde, inte hade möjlighet, efter vad jag kan förstå, att betala den ersättning, som krävdes för en arbetarstam, som skulle bygga bostäder på tomtmark för 9 kr. kvadratmetern.

Herr Ohlin tycktes förutsätta, att det nu skall ske en våldsam expropriation kring tätorterna. Jag måste ju säga att herr Ohlin även ur nationalekonomisk synpunkt ändå borde ha vissa förutsättningar för att bedöma ekonomiska ting. Han vet att detta uttalande är orimligt på grund av de kostnader, som en expropriation i större utsträckning av tomtmark skulle medföra.

När han säger, att man skall hysa speciellt förtroende till Kungl. Maj:t, så är det givet att när vi inom riksdagen stifta en social lag av denna karaktär, måste vi förutsätta att de som skola bedöma lagen givetvis ur sin synpunkt

skola försöka att följa de riktlinjer, som lagen förutsätter. Att det sedan kan skifta i uppfattningar om det ena och det andra har ju diskussionen i denna fråga visat.

Jag måste även protestera, när herr Ohlin alltid och även i denna fråga drar in socialiseringsfrågan och menar, att bakom varje åtgärd ligger en socialisering. Om någon skulle anklagas så är det folkpartiet, eftersom det inte vågar säga ifrån att det nya med ramhushållning och liberalsocialism är en medveten strävan från dess håll att försöka anamma från socialismen de värden, som det i olika sammanhang av utvecklingen tvingas att acceptera. Folkpartiets representanter älska att säga detta med ett annat namn, ty de veta att de behöva utnyttja socialiseringsspöket vid varje tidpunkt för att skrämma med det.

När man sedan talar om kommunalt markmonopol och risken för det och att socialdemokraterna inte äro rädda för ett sådant monopol men däremot inte vilja acceptera enskilda monopol, så vill jag säga att herr Ohlin bör komma ihåg, att det under senare år har skett en hel förändring av inställningen i fråga om samhällets ansvar för bostadspolitiken. Det är givet, att när kommunerna åläggas skyldighet att se till, att folk med begränsade inkomster skall kunna få en bostad till ett hyggligt pris, så kan samhällets och kommunernas strävan i detta fall inte vara att lägga sig till med mark för att tillgodogöra sig monopolpriser, utan de försöka att få mark för att möjliggöra en bebyggelse, som motsvarar den sociala bostadspolitik som vi numera anse vara riktig.

Jag vet inte om man skall beteckna de synpunkter, som herr Larsson i Stockholm hade, såsom liberalsocialistiska. De voro friska, i varje fall i början. Men när han kom till att draga slutsatserna av sitt anförande och yrkade bifall till den av herr Holmbäck m. fl. avgivna reservationen, då började jag tycka att nu har även han återgått

till ordningen på ett sådant sätt som jag vid första påseendet inte trodde vara möjligt.

Herr talman! Det är givet att det kan diskuteras många saker, även rättsfrågor, men det är absolut nödvändigt att hålla i sikte, att om man bygger ut denna expropriationslag och försöker ordna en hygglig bebyggelse på tätorterna, är det samtidigt nödvändigt att de värderingsregler, som komma att gälla, bli så avpassade att värderingsreglerna icke sätta lagens möjligheter ur funktion. Om man nyktert bedömer denna lagstiftning, komma vi nog fram till att den har sina brister och att vi måhända på olika punkter behöve bygga ut den. Men jag tror att i det fallet få vi väl göra med denna lag som med andra: vi få förbehålla oss rätten att ändra det som är felaktigt.

Till herr Fagerholm skulle jag vilja säga, när han talar om bristande samhörighet mellan lagtext och motivering, att om herr Fagerholm följer de strykningar jag vidtagit i utskottets utlåtande och följer även slutledningarna i mina reservationer mot paragraferna, borde hans logiska tänkande och känsla för att lagtext och motivering i största möjliga utsträckning böra överensstämma, kunna tillfredsställas. Jag hoppas därför att herr Fagerholm handlar på det sätt som hans samvete bjuder.

Det skulle givetvis vara intressant att upptaga herr Fagerholms rättsfilosofiska utläggningar till diskussion, men det kanske kan vara onödigt.

Herr talman! Med detta är det självklart att jag förordar utskottets betänkande med undantag av de punkter i fråga om såväl skrivning som lagparagrafer, där jag har avgivit reservation.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) godkännande av 1 § i utskottets förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 om expropriation; 2:o) godkännande av samma paragraf

Ändring i lagen om expropriation m. m.

i den lydelse, som föreslagits i den av herr Holmbäck m. fl. avgivna, med II) 1:o) betecknade reservationen; samt 3:o) bifall till den av herr Wistrand och fru Ewerlöf avgivna, med I) betecknade reservationen; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hedlund i Rådombegärde emellertid votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen nu upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) angivna hava flertalets mening för sig. Beträffande kontrapositionen begärde likväl fru Ewerlöf votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående 1 § i andra lagutskottets förevarande förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 om expropriation antager godkännande av den lydelse av paragrafen, som föreslagits i den av herr Holmbäck m. fl. avgivna, med II) 1:o) betecknade reservationen, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit yrkandet om bifall till den av herr Wistrand och fru Ewerlöf avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Fru Ewerlöf begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgavs 96 ja och 101 nej, varjämte 11

Ändring i lagen om expropriation m. m.

av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit yrkandet om bifall till den av herr Wistrand och fru Ewerlöf avgivna reservationen. I enlighet härmed blev nu efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren godkänner 1 § i andra lagutskottets förevarande förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 om expropriation, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Wistrand och fru Ewerlöf avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Fagerholm begärde emellertid rösträkning, i anledning varav votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 107 ja och 89 nej, varjämte 13 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt utskottets förslag till lydelse av förevarande paragraf.

7 § föredrogs härefter; och yttrade därvid:

Herr JACOBSSON i Igelsbo: Herr talman! Jag ber att på förevarande punkt få yrka bifall till den av herr Holmbäck m. fl. avgivna reservationen.

Herr HELLBACKEN: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning framställde herr talmannen propositioner dels på godkännande av 7 § i den av utskottet föreslagna lydelsen dels ock på godkännande av paragrafen i den lydelse, som föreslagits i den av herr Holmbäck m. fl. avgivna, med III) 1:o) betecknade reservationen; och fann herr talmannen svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Herr Jacobsson i Igelsbo begärde likväl votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner 7 § i andra lagutskottets förevarande förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 om expropriation, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt paragrafen i den lydelse, som föreslagits i den av herr Holmbäck m. fl. avgivna, med III) 1:o) betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Jacobsson i Igelsbo begärde likväl rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 106 ja och 97 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt denna paragraf i den lydelse, som föreslagits av utskottet.

13 och 14 §§.

Godkändes.

Sedan 15 § föredragits, anförde:

Herr HEDLUND i Rådomb: Jag yrkar bifall till reservationen av herr Hallagård och mig.

Herr HELLBACKEN: Jag hemställer om bifall till utskottets förslag beträffande denna paragraf.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner dels på godkännande av paragrafen i den av utskottet föreslagna avfattningen dels ock på godkännande av den lydelse av paragrafen, som föreslagits i den av herrar Hallagård och Hedlund i Rådomb avgivna, med IV) betecknade reservationen; och godkände kammaren paragrafen i den lydelse, som föreslagits av utskottet.

Efter föredragning av 16 § yttrade:

Herr LUNDBERG: Herr talman! Jag skall be att få yrka bifall till den reservation, som herr Andersson i Alfredshem och jag ha avgivit. Det innebär alltså bifall till Kungl. Maj:ts proposition på denna punkt.

Herr HEDLUND i Rådomb: Jag hemställer om bifall till reservationen av herr Hallagård och mig.

Herr HELLBACKEN: Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen framställde propositioner på 1:o) godkännande av paragrafen enligt utskottets förslag; 2:o) godkännande av den lydelse av paragrafen, som föreslagits i den av herrar Hallagård och Hedlund i Rådomb avgivna, med V) 1:o) betecknade reservationen; samt 3:o) godkännande av paragrafen med den avfattning, som föreslagits i den av herrar Lundberg och Andersson i Alfredshem avgivna, med V) 2:o) betecknade reservationen;

Ändring i lagen om expropriation m. m.
och godkände kammaren paragrafen i den lydelse, som föreslagits av utskottet.

17—36 §§ samt rubriken till 13—36 §§.

Godkändes.

Sedan 37—39 §§ i ett sammanhang föredragits, anförde:

Herr LUNDBERG: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den reservation, som jag har avgivit, vilket är det samma som bifall till Kungl. Maj:ts proposition.

Herr HELLBACKEN: Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på godkännande av 37—39 §§ i den av utskottet föreslagna lydelsen dels ock på godkännande av nämnda paragrafer i den lydelse, som föreslagits i den av herr Lundberg avgivna, med IX) betecknade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lundberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner 37—39 §§ i andra lagutskottets förevarande förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 om expropriation, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt paragraferna i den lydelse, som föreslagits i den av herr Lundberg avgivna, med IX) betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst,

Ändring i lagen om expropriation m. m.

verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren godkändt ifrågavarande paragrafer i den av utskottet föreslagna lydelsen.

40 §, rubriken till 37—40 §§, samt 48, 50, 51, 53, 54 och 57—61 §§.

Godkändes.

67 § föredrogs härefter. Därvid yttrade:

Herr LUNDBERG: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den reservation, som herr Andersson i Alfredshem och jag fogat till utskottets utlåtande i denna punkt. Detta yrkande innebär dels bifall till den motion, som har avlämnats av herr Nilsson i Kristinehamn, dels även tillfredsställande av det önskemål, som framförts från Göta hovrätt.

Herr HELLBACKEN: Utskottet har på denna punkt helt följt Kungl. Maj:t. Jag hemställer om bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på godkännande av förevarande paragraf enligt utskottets förslag dels ock på godkännande av paragrafen i den lydelse, som föreslagits i den av herr Lundberg m. fl. avgivna, med X) betecknade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lundberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner 67 § i andra lagutskottets förevarande förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 om expropriation, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkändt paragrafen i den lydelse, som föreslagits i den av herr Lundberg m. fl. avgivna, med X) betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Lundberg begärde emellertid röst-räkning, i anledning varav votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 132 ja och 64 nej, varjämte 10 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkändt den lydelse av paragrafen, som föreslagits av utskottet.

Återstående delar av utskottets förslag till lag angående ändring i lagen om expropriation.

Godkändes.

2) *Utskottets förslag till lag om ändrad lydelse av 4 kap. 10 och 11 §§ vattenlagen.*

Godkändes.

3) *Utskottets förslag till lag angående ändring i lagen den 20 juni 1924 (nr 384) om återköpsrätt till fast egendom.*

Sedan lagförslaget föredragits, anförde:

Herr JACOBSSON i Igelsbo: Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag med den ändring, som innefattas i reservationen av herr Holmbäck m. fl.

Herr HELLBACKEN: Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av utskottets förslag till lydelse av förevarande lag dels ock på godkännande av lagen med den lydelse beträffande 10 §, som föreslagits i den av herr Holmbäck m. fl. avgivna, med XI) betecknade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hedlund i Rådombegärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner andra lagutskottets förevarande förslag till lag angående ändring i lagen den 20 juni 1924 om återköpsrätt till fast egendom, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt lagen med den lydelse beträffande 10 §, som föreslagits i den av herr Holmbäck m. fl. avgivna, med XI) betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Hedlund i Rådombegärde likväl rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 106 ja och 98 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt utskottets ifrågavarande lagförslag.

4)—6) *Utskottets förslag till lag om ändring i byggnadslagen den 30 juni 1947 (nr 385), lag om ändrad lydelse av 17 § förordningen den 16 maj 1884 (nr 25) angående patent samt lag an-*

Ändring i lagen om expropriation m. m.

gående ändrad lydelse av 1 § lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A).

Förklarades besvarad genom kammarens i fråga om lagförslagen fattade beslut.

Punkten B).

Utskottets hemställan bifölls.

Beträffande *utskottets motivering* föredrogs till en början *de två stycken, vilka började, respektive slutade med orden: »De syftemål — — — kommunala markmonopol» samt »Den andra — — — en begränsning»* (s. 19—21 i det tryckta utlåtandet); och yttrade därvid

Herr LUNDBERG: Herr talman! Jag skall be att få yrka bifall till den reservation i fråga om skrivningen som jag har avlämnat.

Herr HELLBACKEN: Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets motivering.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på godkännande av nu ifrågavarande delar av utskottets motivering dels ock på godkännande av den motivering i motsvarande delar, som föreslagits i den av herr Lundberg avgivna, med II) 2:o) betecknade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lundberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner nu ifrågavarande delar av andra lagutskottets motivering i utskottets utlåtande nr 34, röstar

Ja;

Svar på interpellation ang. regeringens politik för befrämjande av en liberalisering av utrikeshandeln i Västeuropa.

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt den motivering i motsvarande delar, som föreslagits i den av herr Lundberg avgivna, med II) 2:o) betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren godkänt nu ifrågavarande delar av utskottets motivering.

Vidare föredrogos av utskottets motivering *de stycken, som började, respektive slutade med orden »Det är — — — givit uttryck»* (s. 35—36), *»Gällande lag — — — i lagen»* (s. 35) samt *»Enligt utskottets — — — vetenskapligt arbete»* (s. 36).

Därvid anförde:

Herr LUNDBERG: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr HELLBACKEN: Herr talman! Jag hemställer om bifall till utskottets förslag till motivering i dessa delar.

Efter härmed slutad överläggning framställde herr talmannen propositioner dels på godkännande av utskottets förslag till motivering i nu berörda delar dels ock på godkännande av den motivering i motsvarande delar, som föreslagits i den av herr Lundberg avgivna, med III) 2:o) betecknade reservationen; och fann herr talmannen svaren hava utfallit med övervägande ja för den förre propositionen. Herr Lundberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkän-

ner nu ifrågavarande delar av andra lagutskottets motivering i utskottets utlåtande nr 34, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt den motivering i motsvarande delar, som föreslagits i den av herr Lundberg avgivna, med III) 2:o) betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och denna voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren godkänt ifrågavarande delar av utskottets motivering.

Utskottets motivering i övriga delar.

Godkändes.

§ 3.

Herr talmannen meddelade, att svar på herr Wedéns interpellation till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet, angående redogörelse för omfattningen av den statliga kredit, som lämnats AB Svenska reservoirpennfabriken, m. m., vilken interpellation enligt anteckning å dagens föredragningslista skulle besvaras vid detta sammanträde, på begäran av herr Wedén i stället komme att lämnas vid plenum den 10 innevarande december.

§ 4.

Svar på interpellation ang. regeringens politik för befrämjande av en liberalisering av utrikeshandeln i Västeuropa.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet ERICSSON, erhöll på begäran ordet för att besvara herr Ohlins inter-

Svar på interpellation ang. regeringens politik för befrämjande av en liberalisering av utrikeshandeln i Västeuropa.

pellation angående redogörelse för regeringens politik för befrämjande av en liberalisering av utrikeshandeln i Västeuropa.

Svaret hade före sammanträdet i stencilerad form utdelats till kammarens ledamöter, och herr statsrådet Ericsson lämnade nu blott en kort redogörelse för huvudpunkterna i svaret. Det i kammaren utdelade svaret var av följande lydelse:

Herr talman! Till mig ha interpellationer riktats, i första kammaren av herr Wehtje och i andra kammaren av herr Ohlin, rörande de åtgärder, som på svensk sida genomförts eller komma att genomföras för att frigöra handeln mellan de länder, som tillhöra organisationen för ekonomiskt samarbete i Europa, den s. k. Marshallorganisationen. Herr Wehtje har dessutom velat veta, varför icke näringslivets organisationer blivit hörda när det gällt att upprätta förslag till s. k. frilista.

Det torde vara lämpligt att, innan jag går in på de nu närmast aktuella frågorna, lämna en kort återblick över de överläggningar och beslut, som i dessa spörsmål ägt rum inom samlagsorganisationen i Paris och som utgöra bakgrunden till de senaste månadernas utveckling.

Vid ett på svenskt initiativ tillkommet möte i början av augusti mellan cheferna för handelsavdelningarna i deltagarländernas utrikesdepartement utarbetades vissa förslag med syfte att åstadkomma en friare handel länderna emellan. Dessa förslag, som sedermera godkändes av organisationens råd, innehöll rekommendationer åt länderna att dels i största möjliga utsträckning upphäva kvantitativa importrestriktioner genom olika varors uppförande på frilista, dels också införa s. k. globalkvoter såsom ersättning för bilaterala kontingenter. Enligt rådsbeslutet skulle länderna senast den 1 oktober under-

rätta organisationen, för vilka varor från övriga deltagarländer man upphävt kvantitativa importrestriktioner eller infört globalkvoter och beträffande vilka varor man vore beredd att, eventuellt efter förhandling, i en nära framtid skrida till dylika åtgärder. Förslaget rörande globalkvotsystemet framfördes från svenskt håll och stöddes bl. a. av Danmark och Norge. I rådsbeslutet gjordes en allmän reservation för det fall att åtgärderna skulle visa sig medföra risk för guld- eller dollarbetalning.

Som en följd av detta rådsbeslut har för Sveriges vidkommande beslutats att från och med den 1 november i år tillåta fri import från flertalet Marshallländer av varor, upptagna i en särskild frilista. Därför har man förklarat sig eftersträva att införa globalkvoter för ett flertal varuslag, upptagna i en annan lista. Slutligen upprättades två villkorliga listor, en upptagande varor, som man förklarade sig beredd upptaga på frilista, om motsvarande förhållanden i andra länder beredd svenska exportvaror, och en upptagande varor, beträffande vilka man förklarade sig beredd att efter förhandlingar införa globalkvoter. De beslutade lättnaderna gälla import från samtliga Marshallländer utom Schweiz, Belgien och Västtyskland. Dessa tre länder har man i Sverige liksom i flertalet övriga länder av valutaskäl sett sig nödsakad att tills vidare utesluta från importlättnaderna. Å andra sidan har det, med hänsyn bland annat till vårt lands pundbehållning, ansetts lämpligt och önskvärt att medtaga samtliga länder med pundvaluta, oberoende av om de tillhöra Marshallgruppen. Sammanlagt representera de varor, som upptagits på de fyra listorna, för de berörda ländernas vidkommande ett svenskt importvärde år 1948 om knappt 1 000 miljoner kronor eller drygt 40 procent av importen från dessa länder. Av beloppet falla cirka

Svar på interpellation ang. regeringens politik för befrämjande av en liberalisering av utrikeshandeln i Västeuropa.

250 miljoner kronor, eller 10 procent av importen, på ovillkorlig frilista, cirka 240 miljoner på villkorlig frilista, 200 miljoner kronor på den ovillkorliga globalkvotslistan och drygt 300 miljoner kronor på den villkorliga globalkvotslistan. Efter förhandlingar med Italien har den ovillkorliga frilistan från och med den 1 december utökats med ytterligare en del varor, för vilka importvärdet för berörda länder år 1948 uppgick till cirka 75 miljoner kronor. Sammanlagt representerar frilistan i dess nu gällande skick omkring 13 procent av den svenska importen från de ifrågavarande staterna.

Att varor upptagits på frilista innebär i detta fall, att våra myndigheter skola vara förpliktade utfärda importlicenser utan begränsning och utan saklig prövning. Det har av flera skäl ej varit möjligt slopa det formella kravet på importlicens. Det skulle nämligen ur administrativ synpunkt ställa sig svårt att för en och samma vara tillåta import från vissa länder utan licens, medan för import från andra länder (icke-Marshalländer) licens erfordrades. Dessutom äga myndigheterna vid bibehållet licenstagning möjlighet att direkt följa utvecklingen av importen av fria varor, så att i undantagsfall erforderliga åtgärder i restriktiv riktning i god tid kunna vidtagas.

Med hänsyn till den begränsade tid, som stod till förfogande, var det icke möjligt att i denna första omgång hinna med en fullständig genomgång av hela varuområdet. Man utgick också från att de åtgärder, som genomfördes den 1 november, skulle kompletteras allteftersom en noggrannare utredning medhunnas.

Emellertid har utvecklingen som bekant kommit att följa delvis andra banor än dem man räknat med under den hittills berörda första perioden. Vid det rådsmöte i Marshallorganisationen, som omkring månadsskiftet oktober—

november ägde rum i Paris, framkommo nya och vittomfattande förslag. Det mest betydelsefulla av dessa framfördes från engelskt håll och gick ut på att varje deltagarland skulle avskaffa kvantitativa importrestriktioner för minst 50 procent av sin införsel från övriga deltagarländer. Detta förslag lades sedermera till grund för ett rådsbeslut av i huvudsak följande innehåll. Senast den 15 december skola deltagarländerna besluta om avskaffande av kvantitativa importrestriktioner för minst 50 procent av totalimporten från andra deltagarländer, räknade som en samlad grupp. Härvid skall dock bortses från import i statlig och jämförlig regi. Beräkningen av 50-procentkvantiteten skall ske för de tre varugrupperna livsmedel, råvaror och färdigvaror var för sig. För att vinna den erforderliga anslutningen till resolutionsförslaget visade det sig nödvändigt att medta en undantagsklausul, som innebär att deltagarland, som med hänsyn till sin ekonomiska och finansiella situation icke anser sig i stånd att helt följa regeln, skall kunna göra avsteg därifrån mot skyldighet att redovisa orsakerna för organisationen. Liksom enligt tidigare beslut finns alljämt möjlighet för ett land att undanta importen från visst eller vissa andra länder från åtgärdernas tillämplighet. Rådsbeslutet biträdades av den svenske utrikesministern med förbehåll för regeringens godkännande. Från svensk sida har därefter ett sådant godkännande lämnats, men man har samtidigt förutskickat att det beträffande färdigvarorna — med hänsyn till sådana speciella omständigheter som anges i undantagsklausulen — förmodligen icke blir möjligt att helt följa 50 procent-regeln. I det svenska svaret har vidare uppmärksamheten fästs på att man i några länder har dubbla prisnivåer på vissa särskilt viktiga varor — en för hemmamarknaden och en för exporten — och att detta förhållande

Svar på interpellation ang. regeringens politik för befrämjande av en liberalisering av utrikeshandeln i Västeuropa.

kan få ogynnsamma återverkningar, då andra länder under den nya friare ordningen skola konkurrera med industrier i land med lägre prisnivå.

Genom det nu nämnda beslutet har globalkvotssystemet kommit att träda i bakgrunden. Möjlighet torde visserligen allttjämt föreligga att tillämpa detta system, men härtill tas icke hänsyn vid avgörandet, huruvida 50-procentregeln iakttagits.

Vår totalinförsel från övriga Marshalländer uppgick år 1948, som skall vara basår vid beräkningarna, till cirka 2 750 miljoner kronor eller cirka 55 procent av hela vår införsel detta år. Från beloppet skola i detta sammanhang avdragas cirka 190 miljoner kronor, som avse statlig och därmed jämförlig import. Med utgångspunkt från dessa tal skulle 50-procentregeln totalt gälla en import 1948 på cirka 1 280 miljoner kronor. Emellertid skall som nämnts enligt rådsbeslutet uträkningen ske i tre grupper, särskilt för livsmedel, särskilt för råvaror och särskilt för färdigvaror. För livsmedel uppgick den icke statliga importen 1948 till cirka 184 miljoner kronor, och frilistan bör här sålunda täcka 92 miljoner kronor. Motsvarande tal äro för råvaror 704 respektive 352 miljoner kronor och för färdigvaror 1 670 respektive 835 miljoner kronor. Att dessa tal icke äro desamma som tidigare uppgivits i dessa sammanhang beror bland annat på förskjutningar mellan de olika huvudgrupperna, orsakade av nya upplysningar från Parisorganisationen.

I fråga om *livsmedel* täcker den redan gällande frilistan ett importvärde på inemot 18 miljoner kronor. Här räknar man med att nå något över erforderliga 92 miljoner kronor. Bland varor som i andra omgången tillkomma må nämnas tarmar, blomsterlökar, torkad frukt och kakaoböner, kakaopulver och kakaosmör. Svensk importpolitik på detta område präglas ju i mycket hög

grad av hänsyn till jordbruksregleringen, något som medför att utvalet av de varor som skola frilistas i ej ringa mån måst ske bland livsmedel av mindre vikt för landets försörjning.

Den totala importen av *råvaror* från Marshalländerna uppgick, som jag nyss nämnde, år 1948 till 704 miljoner kronor, och frigörelsen av importen borde sålunda avse ett värde av minst 352 miljoner kronor. Därvid har dock icke medräknats det varmvalsade järnet, som enligt en preliminär uppgift från samarbetsorganisationen bör föras till råvarorna. Från svensk sida har man hävdatt att denna vara i stället skall inräknas bland färdigvarorna, och så har även skett vid det svenska utredningsarbetet.

Redan tidigare ha råvaror frigivits, som representera ett importvärde av 166 miljoner kronor. Det har glädjande nog visat sig möjligt att här gå rätt långt, och man hyser förhoppningar om att kunna friställa något över 73 procent av hela importen från berörda länder eller varor, som representera ett värde av omkring 515 miljoner kronor. De största posterna utgöras av kol, bensin och brännolja, vilka tillsammans svara för ett importvärde på omkring 230 miljoner kronor. Vidare må nämnas tackjärn, en del metaller och kemiska råvaror samt ull. Jag hade hoppats, att det skulle visa sig möjligt att även frigiva importen av koks, vilken 1948 uppgick till cirka 125 miljoner kronor, men av olika skäl, som sammanhänga bland annat med den beslutade subventioneringen, statens prisfallsgaranti gentemot lagerhandeln och prisutjämnningen för åstadkommande av enhetligt pris, har detta stött på svårigheter, som ej för ögonblicket kunnat övervinnas.

De tal, som jag nyss nämnde i fråga om *färdigvaror*, voro för den totala enskilda importen 1 670 miljoner kronor och för 50-procentregeln 835 miljo-

Svar på interpellation ang. regeringens politik för befrämjande av en liberalisering av utrikeshandeln i Västeuropa.

ner kronor. Gällande frilista upptager färdigvaror motsvarande cirka 170 miljoner kronor. De hittills föreliggande preliminära utredningsresultaten tyda på att vi även beträffande denna grupp skulle kunna frigöra importen i ungefär önskad omfattning. Jag vågar i varje fall räkna med att man icke skall behöva återropa vår tidigare anmälda reservation på denna punkt. Den tveksamhet, som här gör sig särskilt gällande, hänför sig i främsta rummet till risken av alltför betydande importökningar vid fri import. En vägledande synpunkt vid varuurlvalet har därför varit att tills vidare utesluta sådana varor, beträffande vilka en ur synpunkten av vårt betalningsläge bekymmersam importökning anses sannolik. I övrigt har man främst eftersträvat att lösgöra importen av försörjningsviktiga varor.

Det värdemässigt sett största varuområde, som man nu tänkt frigiva, är textilområdet. Sammanlagt skulle på detta område — utöver de industrigarner som redan äro fria — ytterligare frigivas import, svarande mot ett värde 1948 av över 250 miljoner kronor. Sammanlagt skulle värdet av den frigivna textilimporten härigenom täcka över $\frac{1}{3}$ av den enligt 50-procentregeln erforderliga summan. De ur importsynpunkt största posterna avse garner, cellulls- och bomullsvävnader, s. k. tops och konfektion. På maskin- och verkstadsområdet skulle vidare importen i denna omgång släppas fri i en utsträckning som svarar mot ett importvärde 1948 om cirka 120 miljoner kronor. Av elektrisk materiel må nämnas generatorer, motorer och transformatorer samt jordkabel, vilka poster tillhoppa svara mot ett värde av 47 miljoner kronor. På det kemiska området kan frigörelsen drivas mycket långt och torde komma att täcka praktiskt taget hela importen av kemiska färdigvaror. Nu skulle för frigivning tillkomma cirka 45 miljoner kronor. Det förtjänar i övrigt nämnas,

att hela pappers- och pappområdet torde komma att frigyes utan att detta väntas leda till nämnvärd ökad betalningslastning. Ett särskilt intresse erbjuder järn- och stålområdet. På frilistan torde komma att medtagas kallvalsat järn och smidda rör, som 1948 importerades för cirka 36 miljoner kronor. Som nyss nämnts har inför organisationen i Paris från svensk sida hävdats att till färdigvarorna borde räknas även det varmvalsade järnet. Importvärdet härför år 1948 uppgick till cirka 170 miljoner kronor. Då vi äro beredda att uppföra detta på frilistan, skulle totalt sett praktiskt taget hela järn- och stålområdet frigivas.

Med denna utgångspunkt beträffande varmvalsat järn skulle frilistan för färdigvaror omfatta varor till ett värde av 925 miljoner kronor eller cirka 55 procent av importen. Räknar man icke med det varmvalsade järnet, blir frilistans totalsumma 755 miljoner kronor. Detta motsvarar 50 procent av importen, varvid dock frilistan för råvaror ökas med motsvarande belopp.

De nu lämnade uppgifterna ge vid handen, att vi skulle kunna frige import till ett totalt värde enligt 1948 års statistik av 1 525—1 550 miljoner kronor, vilket motsvarar något över 30 procent av vår totalinförsel från alla länder detta år och närmare 60 procent av importen från Marshalländerna. Inom samtliga angivna varukategorier skulle vi nå 50-procentsregeln och beträffande råvarorna betydligt därutöver.

De utredningar, på vilka den nyss lämnade redogörelsen grundar sig, ha verkställts av handelskommissionen i samarbete med försörjningskommissionerna. I det uppdrag, som lämnats utredningsorganen, ha dessa anmodats att ta kontakt med näringslivets organisationer på olika berörda områden. Något skriftligt remissförfarande till näringslivets organisationer har där-

Svar på interpellation ang. regeringens politik för befrämjande av en liberalisering av utrikeshandeln i Västeuropa.

emot icke medhunnits. Utredningsarbetet har dock bedrivits i intimt samarbete med dessa organisationer och näringslivet i övrigt. På grund av den publicitet, som getts åt diskussionerna i Paris, har också från näringslivets egen sida kontakt tagits med utredningsorganen i olika uppkomna spörsmål. Den direkta medverkan från näringslivets sida, som på detta sätt ägt rum, synes mig ha varit betydligt värdefullare än en brådskande formell remissprocedur och ha givit bättre möjlighet för handel och industri att effektivt göra sina synpunkter gällande. Det må slutligen framhållas, att såväl försörjningskommissionerna som handelskommissionen bland sina medlemmar äga representativa företrädare för näringslivet. De insatser som näringslivets män på olika vägar gjort i utredningsarbetet ha i hög grad underlättat den svåra uppgift, som myndigheterna här haft att på kort tid fullgöra.

Den strävan till handels frigörelse, som ligger till grund för de nu berörda åtgärderna, är ägnad att vinna en helhjärtad anslutning från svensk sida. Både för de europeiska ländernas handel i stort och ur de enskilda staternas synvinkel måste det anses högeligen önskvärt, att restriktionerna i utrikeshandeln så långt möjligt avlägsnas. Uppenbarligen är det icke för den skull säkert, att de enligt Parisbeslutet vidtagna åtgärderna på varje punkt skola visa sig nyttiga och väl avvägda med hänsyn till det enskilda landets intressen. Hur det härvidlag för Sveriges del kommer att te sig, kan naturligtvis i åtskilliga fall bli beroende av utformningen av motsvarande åtgärder i länder, med vilka vi ha ett livligare handelsutbyte. Det har icke varit möjligt att i större utsträckning göra vårt ställningstagande avhängigt av andra staters beslut. Frånsett tidsfaktorn torde det heller icke överensstämma med Parisbeslutets anda att mera allmänt

kräva ömsesidighet i förhållandet mellan två enskilda länder. Detta bör inte utesluta att förhandlingar eller påpekanden kunna tänkas i samband med förslagets överlämnande till Parisorganisationen. I några fall, där genomförandet av en frilistning uppenbarligen betingar en viss reciprocitet och sådan ömsesidighet efter allt att döma ej kommer att uppnås, har man vinnlagt sig om särskild varsamhet.

Jag har för kort tid sedan varit i tillfälle att i ett interpellationssvar framhålla, att importregleringen icke bör tjäna protektionistiska syften. Härvid omnämnde jag emellertid också, att särskilda hänsyn måste tagas i fråga om importvaror, berörda av jordbruksregleringen. Vad jag sålunda anfört äger tillämpning även i det nu aktuella sammanhanget. Vad jordbruksområdet beträffar, har det anmärkta förbehållet, som jag tidigare antytt, lett till att frigörelse av import inom gruppen livsmedel delvis kommit att avse ur försörjningssynpunkt mindre angelägna varor, medan andra och kanske viktigare livsmedel hållits utanför. Det har emellertid ansetts angeläget att också på andra områden än jordbrukets göra övergången till normala handelsförhållanden så smidig som möjligt och undvika onödiga störningar i produktion och sysselsättning. Detta gäller exempelvis avsnitt, där man under en övergångstid skulle kunna befara en otillbörligt hård konkurrens, betingad av förhållanden, över vilka den inhemska industrien icke kan råda. Ett gott exempel utgöra härvid varuområden, där exportörerna i andra stater kunna utnyttja en lägre inre prissättning på vissa råvaror, för vilka tillverkarna i vårt land måste betala ett högre importpris. Dessa förbehåll rubba dock icke grundprincipen, att handels frigörelse ej får hindras av otillbörliga skyddsönskemål. Jag har glädjande nog för några dagar sedan mottagit en de-

Svar på interpellation ang. regeringens politik för befrämjande av en liberalisering av utrikeshandeln i Västeuropa.

klaration i denna fråga från industriens huvudorganisation, som helt ansluter sig till de principer, vilka av mig följts.

Vilka omedelbara resultat, som vi kunna vänta i anledning av den gemensamma aktionen för handels frigörelse, är ännu svårt att överblicka. För Sverige uppstår i första hand frågan om vår betalningsförmåga kommer att visa sig tillräcklig för att täcka den ökade import, som självfallet i många fall är att förutse. Vid bedömandet av riskerna härutinnan bör man dock ta i betraktande att behovstäckningen i vårt land numera i allmänhet är så pass god att frigivandet av importen säkerligen ej kommer att leda till så stor importökning som tidigare hade kunnat väntas. En betydelsefull omständighet är vidare hur priserna för vår export och import komma att stabilisera sig efter devalveringen. Jag vill dock ge uttryck för den förhoppningen att våra exportintäkter skola visa sig tillräckliga icke blott för att betala den import, som vi ikläda oss genom de nu berörda åtgärderna, utan även för ett fortsättande på vägen mot friare handel.

Härefter yttrade:

Herr OHLIN: Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet för svaret, som ju är relativt utförligt på vissa punkter i den skrivna framställningen.

När jag för rätt länge sedan framställde min interpellation, var det mot bakgrunden av att regeringen hade utarbetat ett förslag till liberalisering av handeln, som uppenbarligen var alldeles otillräckligt. Jag beklagade detta i min interpellation och uttalade en önskan om en diskussion i riksdagen av detta problem, för att den offentliga debatten därigenom skulle få möjlighet att belysa det. Jag hoppades, att det skulle vara möjligt att få regeringen att

intaga en mera liberal hållning. Nu har ju handelsministern dröjt med svaret, till dess han kommit i ett nytt och — det vill jag gärna erkänna — för honom mycket gynnsammare läge ur debattsynpunkt. Regeringen har sedan dess utarbetat ett nytt förslag, som, vad man än för övrigt kan säga om det, dock innebär en mycket betydande liberalisering jämfört med den förra planen.

Jag är naturligtvis mycket glad över att regeringen nu företräder en politik, som långt mera överensstämmer med den, som redan då föreföll mig motiverad ur svenska synpunkter, men jag kan inte dölja, herr statsråd, att jag undrar vad det kan ha berott på att regeringen med endast några veckors mellanrum ändrat åsikt. Först intog regeringen den ställningen, att här kan inte mycket göras. Det finns alltid en del varor, som det är oskyldigt att sätta på frilista; att överföra några få procent av importen dit är nästan detsamma som ingenting. Från den ståndpunkten övergår regeringen nu till att överföra mer än hälften av den svenska importen från berörda länder till frilistan. Vad är det egentligen som har hänt från slutet av september till början av november? Jag behöver inte taga upp tiden med att erinra om att det första programmet innebar frilistor för import till 10 procent, senare utvidgat till 13 procent och konditionellt ytterligare 10 procent, medan man nu kommer upp till över 50 procent.

Jag vill betona, herr talman, att det är klart, att det gäller att undvika onödiga störningar i produktion och samsättning, och jag är övertygad om att regeringen även vid den nya planens uppgörande har haft det för ögonen. Därför kunde och borde den redan på ett tidigare stadium ha tagit ett mera bestämt initiativ i stället för att — som man gjorde för några månader sedan, när min interpellation framställ-

Svar på interpellation ang. regeringens politik för befrämjande av en liberalisering av utrikeshandeln i Västeuropa.

des — ställa Sverige i kön, när det gällde dessa strävanden att liberalisera utrikeshandeln. Vi ha ett uppenbart intresse av ett friare varuutbyte, och vi borde, då vi skonats från kriget, ha haft möjligheter att spela en mera ledande roll och även att beakta de indirekta verkningarna av ett frigörande av varuutbytet i vår del av världen. Vi borde även kunna ha möjlighet att tänka på att förutsättningarna för ett ekonomiskt samarbete mellan Västeuropa och Förenta staterna äro i rätt hög grad beroende av att de olika länderna verkligen visa sig villiga att taga någorlunda kraftfulla initiativ.

Det kan alltid sägas, — vilket handelsministern förmodligen även kommer att svara mig i dag — att man skall vara försiktig. Det är riktigt, men det finns tillfällen, då alltför stor försiktighet är detsamma som oförsiktighet, nämligen om det innebär ett borttappande av chanser till mycket betydande framsteg i detta fall inom vår del av världen.

Herr talman! Jag skall inte uppehålla mig så länge vid detta som jag skulle ha gjort, om diskussionen kommit till stånd för en månad sedan. Det andra svenska beslutet, som regeringen nu har publicerat, innebär ju faktiskt en mycket väsentlig liberalisering. Jag skulle vilja fråga handelsministern, om man kan karakterisera denna nya plan så, att alla de varor, som förut befunno sig på den ovillkorliga eller den villkorliga globalkvotlistan, i stort sett överförts till frilista, och så, att man dessutom till frilista överfört en del varor, som man för några veckor sedan över huvud taget inte ville ha vare sig på ovillkorlig eller villkorlig frilista eller ens på ovillkorlig eller villkorlig globalkvotlista?

Om man frågar, vilka risker åtgärder av den typ, som nu föreslås, kunna medföra, är jag angelägen att betona, att man inte skall göra en analogi med

1946 och 1947 års överskottsimport. Handelsministern vet bättre än andra, i hur många avseenden det nu föreligger olika förutsättningar, vare sig det gäller omfattningen av antalet länder eller något annat; jag skall därför, herr talman, inte närmare diskutera den saken.

Däremot skulle jag vilja fråga handelsministern, om han möjligen kan ge oss någon upplysning om hur de andra ländernas frilistor se ut, sedda genom svenska glasögon. Kan man alltså redan nu bedöma, om det kommer att uppstå väsentliga lättnader för den svenska exporten tack vare de andras frilistor?

Jag vill även betona, att när man frågar, om det är möjligt att frigöra utrikeshandeln på detta sätt och eventuellt, som jag hoppas och tror, i en rätt nära framtid gå ytterligare ett steg framåt, måste man beakta sambandet med den inre samhällsekonomiska balansen. Driver man en alltför expansiv inre politik, så att ett inre inflationstryck uppkommer, blir handels- och betalningsbalansen snedvriden. Men då är felet inte, att man har haft en alltför liberal handelspolitik, utan då ligger felet i den inre ekonomiska politiken. Därför hoppas jag, att regeringen har detta numera för alla uppenbara sammanhang för ögonen, vilket väl inte var uppenbart för alla och inte heller, tror jag, för regeringen under 1946 och 1947 års diskussioner. Vidare hoppas jag, att regeringen vill verka för att detta samband blir fastslaget och om möjligt beaktat av de andra stater, som äro med i detta samarbete. Jag tror, att det är endast under förutsättning att man relativt allmänt respekterar detta sammanhang och undviker, att vissa länder skapa alltför stark överkonjunktur, som vi kunna hoppas på att undgå en snedvridning av betalningsbalansen.

Jag vet inte om det nu efter två dagars debatt är rätta tillfället att be-

Svar på interpellation ang. regeringens politik för befrämjande av en liberalisering av utrikeshandeln i Västeuropa.

gära alltför mycket upplysningar av handelsministern. Annars skulle det vara av intresse att höra, hur han tänker sig våra relationer till Belgien, Schweiz och Västtyskland, som inte komma med i den föreslagna frigörelsen. Man måste också ställa frågan: Finns det risk för att ett land, som har fått vissa svårigheter beträffande betalningsbalansen, i stället för att sörja för en allmän anpassning av sin ekonomiska politik genomför hårdare restriktioner i fråga om de varor, som *inte* stå på frilistan? Finns det risk för en relativt liberal handelspolitik för ena hälften av importen och en ännu mera restriktiv handelspolitik för den andra hälften? En sådan ordning skulle ju helt stå i strid med överenskommelsens anda. Jag är övertygad om att den svenska regeringen inte har några sådana avsikter. Det är emellertid av mycket stor betydelse, att man har sin uppmärksamhet fäst vid detta problem, inte minst vid förhandlingarna med andra länder, då det är ett stort svenskt intresse, att inte något land, som deltar i detta samarbete, hemfaller åt en sådan politik.

Det är alldeles klart att användandet av exportrestriktioner i ökad utsträckning mot länder, som visa sig köpa för mycket och sälja för litet, inte heller är önskvärt och att därför hela programmet kan fungera väl endast om man i viss mån uppnår en samordning av den ekonomiska politiken i dessa länder i det avseendet, att man överallt *undgår överkonjunkturen lika väl som allvarliga depressioner*. Jag skulle alltså gärna vilja uttrycka den förhoppningen, att regeringen ville beakta det intima sambandet mellan detta mera begränsade handelspolitiska problem och den ekonomiska politiken i övrigt, inte minst vid de konversationer, som väl redan om en vecka skola börja i Paris.

Till sist uppställer sig även för Sve-

riges vidkommande frågan om de dubbla prisnivåernas betydelse, som ju t. ex. framträder, när engelsmännen sälja kol till mycket högre pris till utlandet än på sin hemmarknad och därmed ge sin exportindustri en i vissa avseenden betydande fördel. Jag är väl medveten om att vi i Sverige ingalunda kunna låtsas vara några rena oskulder. Jag skulle därför för min del gärna se, att det kunde ingå som ett led i ett svenskt handelspolitiskt program, att man så snart som möjligt och allra helst under 1950 gör något åt denna sak. Vi ha ju, herr talman, kommit in i den vanan att säga om allt som inte kan klaras nu, att det skall göras 1950. Då skall allting annat, som varit stelt och svårt att rubba på, anpassas. Då bör man också åstadkomma en liberalisering i detta avseende och söka komma bort från de dubbla prisnivåerna även för de svenska exportvarornas vidkommande. Därigenom stärka vi även vår förhandlingsställning gentemot en dubbel prispolitik i andra länder, vilken för en del svenska företag är ganska besvärande.

Herr talman! Genom att regeringen har ändrat sin plan i fråga om handelspolitiken har den ju, såvitt jag kan se, i handling erkänt, att det föregående programmet inte svarat mot tidsläget. Jag vill gärna än en gång betona detta samtidigt som jag vill uttrycka min glädje över att handelsministern ger uttryck för den uppfattningen, att importregleringen inte skall ha protektionistiskt syfte. Den förklaring, som från svensk industri har givits, att man stöder en sådan uppfattning, finner jag glädjande. Den visar, att man faktiskt ser dessa problem ur litet större synvinkel än som understundom under äldre epoker förekommit både i vårt land och annorstädes.

Jag behöver ju inte framhålla, att det här gäller ett handelspolitiskt spörsmål av stor betydelse. Jag har den uppfatt-

Svar på interpellation ang. regeringens politik för befrämjande av en liberalisering av utrikeshandeln i Västeuropa.

ningen, att det är i riksdagens kamrar som dessa spörsmål i första rummet böra diskuteras. Jag skulle, såsom framgår av mitt yttrande, gärna sett, att vi fått tillfälle till en diskussion av denna fråga tidigare, inte därför att jag, om debatten ägt rum före den nya planens framläggande, hade haft bättre argument för att kritisera regeringen, medan jag i dag i huvudsak begränsat mig till att betona, att den nya planen utgör ett väsentligt framsteg, utan därför att man på ett tidigare stadium skulle haft tillfälle att mera i lugn och ro diskutera detta spörsmål bättre än man kan göra efter en tvådagarsdebatt om andra viktiga frågor.

Jag har i varje fall, herr talman, genom min interpellation velat bidra till en något fylligare belysning av dessa spörsmål just från kamrarnas talarstolar än vad som tydligen annars på regeringens eget initiativ skulle ha kommit till stånd.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet ERICSSON: Herr talman! Det gläder mig att herr Ohlin är nöjd med svaret och med de åtgärder, som regeringen ämnat vidtaga. Jag vill emellertid i anledning av hans försök att klasa ned de första åtgärderna framhålla ett par omständigheter.

Det internationella samarbetet för att åstadkomma ett nedrivande av handelshindren började ju på det sättet, att man var överens om dels en frilistning och dels en avbyråkratisering av handeln genom att få till stånd s. k. globalkvoter. Vi använde för vår del båda metoderna; vi frilistade en grupp varor — det förekom två olika listor — och vi förklarade oss villiga att uppföra vissa varor på globalkvot. Värdet av de varor som omfattades av dessa beslut uppgick till 1 000 000 000 kronor. Det är en sak; en annan sak är, att utvecklingen sedan blivit sådan, att global-

kvoterna kommo i skymundan. Det är emellertid i detta sammanhang att märka, att man då hade det nya förslaget från engelskt håll att taga ställning till. Det är väl intet generande att erkänna, att detta förslag från den engelske finansministerns sida för de flesta stater kom överraskande. Och när vi nu ha anslutit oss till det beslut, som fattats av Parisorganisationen, ha vi tänkt oss att vår anslutning skulle få en verkligt positiv prägel. Det är vad vi ha strävat efter. Men skillnaden mellan förhållandena under den första tiden och det beslut, som vi nu stå inför att fatta före den 15 december, är ju att vid denna tidpunkt ha de anslutna länderna förbundit sig att frilista 50 procent av sina varor. Då veta vi alltså var de andra länderna stå.

Det är klart att man kan säga, att vi skulle varit litet mera djärva, litet radikalare i första omgången. Det väsentliga är emellertid nu, att vi få till stånd en ordning, som innebär en lättnad för handeln. Jag erkänner gärna att detta inte bara blir beroende på våra egna beslut utan även på vilka beslut man fattar i de andra länderna. Vi ha givetvis försökt orientera oss om vad dessa länders beslut komma att innebära, och man vågar kanske säga att frilistningen i en hel del länder i stort sett innebär en tillfredsställande lösning ur svensk synpunkt, dock inte i alla. Vi ha gjort vissa sonderingar på en del håll och där mötts av förståelse. Jag tror att man kan nå ett gott stycke på den vägen. Men beslutet har ju fattats under den förutsättningen, att bilaterala förhandlingar inte skola föras innan beslutet satts i kraft. Sedan blir det ju, som herr Ohlin mycket riktigt påpekade, tillfälle att återkomma till den linjen i samband med sammanträdet i Paris.

Herr Ohlin frågade vidare vad vi tänka göra med de tre stater, som vi ställa utanför frilistningen. Jag har ju

Svar på interpellation ang. ändring av gällande bestämmelser om försäkringsgivares regressrätt.

framhållit, att det är betalningsförhållandena som göra, att vi måste utesluta dessa länder. Jag skulle gärna för min del sett, att vi hade kunnat taga med även dessa, men det är ju inte möjligt. Å andra sidan hysa vi förhoppningar om att våra bilaterala avtal skola kunna leda fram till ett sådant resultat att vi kunna åstadkomma ökad handel. Det gäller i varje fall beträffande västzonerna i Tyskland. Det avtal, som vi nu ha slutit med denna del av Tyskland, pekar ju fram emot en starkt vidgad handel. Det är riskerna för att vi få betala i guld eller dollar som göra att vi inte kunna få med Belgien och Schweiz.

Jag är emellertid medveten om att det är av betydelse för importens storlek vilken intern svensk politik vi föra. Jag har antytt detta i mitt interpellations-svar, och jag tror att varuförsörjningen är bättre än den varit tidigare. Vi behöva kanske därför inte riskera att råka i så stora svårigheter som vi gjorde tidigare när vi släppte utrikeshandeln fri.

Men även om det är tacknämligt att säga, att vi skola gå längre och fatta ett mera radikalt beslut, tror jag dock att det trots allt är angeläget att försöka få fast mark under fötterna. Ty vi veta ju inte hur hela frågan kommer att lösas. Det blir som sagt beroende på de andra ländernas beslut. I den mån som vi möta ett intresse från de andra medlemsstaternas sida att rasera handelshindren tror jag vi kunna utlova, att den svenska regeringen skall gå till mötes så långt som det över huvud taget är möjligt och helst söka få till stånd en helt fri handel. När vi nu emellertid, såsom framgår av svaret, tänka följa importens utveckling, göra vi det därför att vi inte skola råka ut för ett bakslag, som skulle innebära, att det skulle ta längre tid att komma fram till det tillstånd i utrikeshandeln, som vi alla längta efter, nämligen en fullt fri handel. Det är därför vi vidtagit

dessa åtgärder och som vi i fortsättningen ämna följa importens utveckling. Detta innebär ju en viss garanti, ty genom att vi följa importen kunna vi taga detta beslut med större tillförsikt. Det är klart att allt blir beroende på våra möjligheter att exportera och få till stånd en vidgad exportvolym. I det fallet hysa ju alla den förhoppningen, att om denna frilistning kommer att medföra en viss importökning, det skall vara möjligt att gentemot de ifrågavarande länderna åstadkomma en sådan volymökning av vår handel under de närmaste åren. Det är ju en förutsättning för att vi skola komma ifrån våra svårigheter.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5.

Svar på interpellation ang. ändring av gällande bestämmelser om försäkringsgivares regressrätt.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet ZETTERBERG, erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Ahlsten till chefen för handelsdepartementet riktat vissa frågor angående försäkringsavtalslagens bestämmelser om försäkringsgivares rätt att återkräva ersättning i vissa fall. Eftersom frågor angående denna lag höra till justitiedepartementets område, torde det tillkomma mig att besvara interpellationen.

Den väckta frågan gäller i korthet följande. Om en skada på egendom vållas av annan än ägaren, får ju i regel denne en fordran på skadestånd av den vållande. Har han egendomen försäkrad, bryr han sig väl i allmänhet inte om att kräva skadestånd utan håller sig i stället till försäkringsgivaren. Då uppkommer fråga, om försäkringsgivaren i sin tur kan få ut beloppet av den som vållat skadan. I princip inträder försäkringsgivaren i ägarens rätt, men be-

Svar på interpellation ang. ändring av gällande bestämmelser om försäkringsgivares regressrätt.

träffande möjligheten att kräva ut skadestånd gör försäkringsavtalslagen i sin 25 § en viktig begränsning. Försäkringsgivaren får fordra skadestånd av den vållande om skadan åstadkommits med avsikt eller om vållandet är grovt, liksom också i vissa fall där skadestånd kan utgå även om det inte bevisats att någon vårdslöshet föreligger, t. ex. vid skador av biltrafik. Däremot kan försäkringsgivaren — om det ej finns särskilt förbehåll i försäkringsavtalet — inte kräva ut skadestånd av den skyldige, om hans vållande inte kan anses som grovt. I de vanligare fallen av enkel vårdslöshet stannar alltså förlusten på försäkringsgivaren.

Interpellanten har nu frågat, om jag anser dessa bestämmelser tillfredsställande eller om jag är beredd att vidtaga åtgärder för att ändra dem.

De skäl, som tala för den ståndpunkt lagen sålunda intager, torde vara följande. Det är ju så, att försäkringsväsendets huvuduppgift är att utjämna risker. Ett olycksfall eller annan skada kan ruinera den som drabbas därav, om han skall bära hela förlusten själv, men om man ordnar med försäkring betyder det att förlustrisken utjämnas. Emellertid bör försäkringen utjämna risker inte bara för dem som äga den försäkrade egendomen utan i viss mån även för dem som vålla skadorna. Alla människor riskera att någon gång oavsiktligt bli skuld till en skada på egendom, det kan hända vem som helst av oss. Även den som råkar ut för sådant bör ha nytta av att egendomen är försäkrad och att förlusten blir utjämnad. Det är ett allmänt intresse att mera vardagliga, enkla skadefall inte ge anledning till skadeståndskrav och kanske rättegångar, utan att de avvecklas så enkelt som möjligt och utan svåra verkningar för någon enskild. Om skadan vållats med avsikt eller med grov vårdslöshet, ligger det annorlunda till; då kan man inte utan fara för aktsamhet och lag-

lydnad avskära möjligheten att kräva skadestånd, men i de enkla fallen, som vem som helst kan råka ut för, anses det bäst om risken blir fördelad genom försäkring.

Under lagens förarbeten framhölls särskilt den synpunkten, att i sådana fall, då egendom är oförsäkrad, bryr sig dess ägare ofta inte om att kräva skadestånd av den vållande, kanske på grund av något personligt förhållande, såsom att den vållande är anställd i hans tjänst eller liknande. Den vållandes läge borde då, menade man, inte bli sämre om egendomen är försäkrad.

Den nu behandlade regeln har gällt sedan lagens tillkomst år 1927, och enligt min mening är motiveringen alltjämt bärande. Jag har därför inte för avsikt att föreslå någon ändring häri.

Jag vill emellertid tillägga, att vad som här sagts om lagens ståndpunkt gäller endast, såvida inte något annat är stadgat i försäkringsavtalet. Det kan alltså tagas in bland försäkringsvillkoren en bestämmelse, att försäkringsgivaren förbehåller sig att inträda i skadeståndsrätten i samtliga fall. När så har skett, kan försäkringsgivaren kräva skadestånd av den vållande även om bara enkel vårdslöshet föreligger. Detta innebär, att parterna kunna nöja sig med en försäkringsform, som är mindre förmånlig så till vida att den inte skyddar den skadevållande i samma utsträckning som lagen. Det kan ju eljest vara ett intresse för den som tar försäkringen, att den skyddar också de personer som lätt kunna komma att vålla honom skada — framför allt hans egna anställda — men vill han nöja sig med ett sådant begränsat försäkringskydd som nyss angavs, så går det för sig enligt lagen. Särskilt kan man förstå ifall mindre, lokala försäkringsföretag, som inte ha tillfälle att utjämna risker inom större områden, skulle vilja föredraga denna form av försäkring.

Slutligen har interpellanten frågat,

**Svar på interpellation ang. ändring av gällande bestämmelser om försäkringsgivar-
res regressrätt.**

om jag, för den händelse lagen inte ble-
ve ändrad, ville vidtaga åtgärder för en
enhetlig rättstillämpning. Interpellanten
torde därvid syfta på att i ett visst fall,
som han anför, en statlig förvaltning
vägrat att betala skadestånd till försäk-
ringsgivaren, medan i ett annat likartat
fall en annan statlig myndighet bifallit
försäkringsgivarens krav. Härpå vill
jag svara, att det naturligtvis tyvärr kan
inträffa, att liknande fall bedömas olika
av skilda statliga förvaltningar. Frågan,
om försäkringsgivaren har regressrätt
mot den vållande eller icke, kan emel-
lertid i sista hand bli föremål för dom-
stols prövning. Att då med anledning
av enstaka divergenser inom förvalt-
ningen inrätta en särskild skadestands-
nämnd, såsom interpellanten förordat,
eller vidtaga andra administrativa åtgärder synes mig knappast erforderligt
eller lämpligt.

Vidare yttrade:

Herr AHLSTEN: Herr talman! Jag ber
att till herr statsrådet och chefen för
justitiedepartementet få uttala mitt tack
för svaret.

Det är en väsentlig skillnad mellan
det sätt, på vilket staten har det ordnat
i här föreliggande hänseende, och de
enskildas förhållanden. De enskilda
företagen och de enskilda medborgarna
bruka i allmänhet skydda sig genom
försäkring, under det att staten står
självrisk. Jag har funnit, att den enskil-
de på grund av denna statliga självrisk
kommer i ett sämre läge, när han be-
höver kräva staten på skadestånd, än
när det är ett enskilt företag eller en-
skild person, som han har att hänvända
sig till. Jag ser saken så, att ju större
område statsmakten omspanner inom
förvaltning och näringsliv, desto vik-
tigare är det att staten blir en föredöm-
lig arbetsgivare. Men jag kan inte finna
annat än att det klickar åtskilligt i det-
ta avseende. Varje medborgare bör na-

turligtvis ha möjlighet att utkräva ska-
destånd, om han utsättes för skada. Och
kommer han i den situationen att han
måste kräva skadestånd av statsmakten,
bör det inte bli mer omständligt och
svårare än om han skall vända sig mot
en enskild genom ett försäkringsbolag.
Det är därför, herr statsråd, som jag
väckt denna interpellation.

Jag har i interpellationen hänvisat
till två fall, som äro alldeles likartade.
I det ena fallet gällde det en militär
myndighet, som utan någon som helst
invändning utbetalade det skadestånd
som vi krävde den på. I det andra fallet
däremot, då kravet riktades mot väg-
och vattenbyggnadsstyrelsen, vägrade
myndigheten bestämt att betala ut ska-
deståndet. Nu säger statsrådet att man
har möjlighet att i sista hand få frågan
prövad av domstol. Men jag skulle verk-
ligen vilja fråga: Vilken enskild med-
borgare här i landet vill gå och stämma
staten för att få en sådan sak avgjord
vid domstol? Detta är ju i allmänhet
inte erforderligt, när kravet riktas mot
en enskild. Innan vägväsendet förstat-
ligades, brukade vägstyrelsen, som då
svarade för vägarna, ha saken ordnad
genom försäkring.

I det fall, då myndigheten vägrade
utbetala skadestånd, hade det gått så
till, att en häst föll ned i en vägförvalt-
ningen tillhörig cementbrunn. Brunnen
låg inne på en lantbrukares betesmar-
ker; man hade inte inhägnat brunnen,
och locket hade fått ligga och ruttna.
Hästen förolyckades, och vägförvalt-
ningens folk fick draga upp den. När nu
vägförvaltningen icke ansåg sig enligt
25 § försäkringsavtalslagen skyldig att
ersätta lantbrukaren denna förlust, hade
vi väl egentligen att vänta oss en räk-
ning från vägförvaltningen på vad det
kostade att draga upp hästen! Om detta
olycksfall hade inträffat på den tid, då
vägstyrelserna hade hand om vägarna,
är jag övertygad om att saken hade
reglerats utan vidare genom den försäk-

Svar på interpellation ang. ändring av gällande bestämmelser om försäkringsgivarers regressrätt.

ring, som vägstyrelserna alltid hade. Så är det ju i allmänhet också enskilda medborgare emellan. Vi ordna våra mellanhavanden medelst försäkringar.

Jag ser att statsrådet begär ordet, och jag skall passa på att ställa en fråga till statsrådet. Vilken av dessa två myndigheter, den militära myndigheten eller vägförvaltningen, har myndlat rätt i detta fall? Är det den myndighet som betalat eller den myndighet som bestämt vägrat att betala?

Jag vände mig till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, rätt ilsken, kan jag gott säga, när man hänvisade till 25 § försäkringsavtalslagen. Då fick jag ett utdrag ur justitierådet Hjalmar Karlgrens bok »Skadeståndsläran», ett något egendomligt papper, måste jag säga. Denna 25 § i försäkringsavtalslagen tycker jag hör hemma i något museum i stället för att vara tillämplig i svensk rätt. När justitierådet Karlgren behandlar 25 §, säger han t. ex.: »Det märkliga är emellertid, att 25 § försäkringsavtalslagen mycket starkt begränsar denna regressrätt.» På ett annat ställe talar han om »grunden till denna egendomliga regel». Vidare säger han: »Lyckligtvis är stadgandet icke tvingande.» Varje gång han gör ett uttalande om denna paragraf, tycker han tydligen att den är litet underlig.

Jag har väckt interpellationen närmast för att efterlysa enhetliga grunder vid tillämpningen av denna lag, som varit i kraft sedan 1927. Nu skulle jag gärna vilja ge statsrådet en liten beskrivning av hur det kan gå till. En dag under det senaste kriget körde jag bil från Bunge till Visby. Efter det jag passerat fem telegrafarbetare, ramlar en telegrafstolpe ut över vägen och träffar min bil, så att den skadas. Jag skickade bud efter arbetarna, att de skulle komma och lyfta bort stolpen. Det hade kunnat bli en svår olycka, och det var ju väl att det gick som det gick. Jag frågade vart jag skulle vända mig för att

få saken reglerad, och jag fick då hänvisning till en förman i Visby. När jag sökte upp honom, såg han litet betänksam ut. Och några dagar senare fick jag besked från honom, att telegrafverket nog inte tänkte betala i detta fall. Jag tyckte det var konstigt och undrade, om jag skulle vända mig till det försäkringsbolag, där jag hade bilen försäkrad. Men det gick inte heller. Så gå några dagar igen, varefter en ingenjör från Norrköping ringer mig och talar om att han varit och besiktigat stolpen. Då hade jag dock haft tre betrodda kommunalmän i bilen, och dessutom hade ju de fem arbetarna varit närvarande. Man frågar sig, om det verkligen var nödvändigt, att en ingenjör skulle resa dit för att konstatera att stolpen ramlat omkull. Den hade ju i alla fall redan blivit upprest, så han kunde ingenting se. Ja, vi resonerade om saken och kommo ingen vart. Men jag ville inte ge mig utan föresatte mig att få saken uppklarad. Jag gick in till telegrafkommisarien och talade om att min bil stod nere på gatan, att jag skulle köra den till en verkstad och att han hade tillfälle att, om han så önskade, besiktiga den innan den reparerades. Då sade denne telegrafkommisarie — han är numera inte i tjänst — till mig: »Ja, men den där stolpen låg ju över vägen förut.» Jag bad att få skriftligt på detta för att sedan kunna taga reda på vem som hade rätt att på detta sätt blockera svenska landsvägar! Emellertid körde jag bilen till verkstaden och fick den reparerad för 75 kronor. En dag kommer så en förman och säger att han fått i uppdrag att »göra upp» den här affären. Han bjöd mig 58 kronor och prutade alltså bortåt 20 kronor. Dessutom sade han att hans uppdragsgivare hade sagt, att »herr Ahlsten nog tar de pengarna». Jag sade, att det skulle jag göra bara jag slapp syssla med saken vidare.

Ja, så där kan det gå till, när vi vanliga människor ute i bygderna skola

Svar på interpellation ang. ändring av gällande bestämmelser om försäkringsgivarers regressrätt.

försöka få vår rätt mot de statliga myndigheterna. Det kan väl inte vara riktigt, att det skall gå till på detta sätt. När två jordbrukare köra ihop med sina bilar, är det en tredje part, försäkringsbolaget, som träder in och klarar upp det hela. Det borde vara så, även när det gäller staten, att det hela klarades upp av en tredje part och inte av de statliga myndigheterna, ty då kan det gå till så som jag nyss relaterade. Det är inte nyttigt för statsmaktens anseende.

Jag har den bestämda uppfattningen, att denna 25 § i försäkringsavtalslagen närmast är ett vildsnår i vårt eljest ganska välputsade demokratiska rättsamhälle. Jag skulle önska att justitieministern tagit litet allvarligare på denna fråga. Den är stor och besvärlig, men jag är, herr talman, alldeles övertygad om att den måste lösas och lösas så fort som möjligt.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet ZETTERBERG: Herr talman! Interpellanten får ursäkt mig, men jag undrar om han inte har missuppfattat det hela. Om jag förstätt hans sakframsättning riktigt, gällde den två fall, som åtminstone till det yttre voro ganska likartade. Händelseförloppet var i båda fallen, att en häst trampade ned genom ett brunnslock, som var murket, ramlade ned i brunnen och omkom. Hästen var försäkrad i båda fallen. Hästägaren fick betalt för sin förlust av försäkringsanstalten. Denna vände sig sedan till den som var ansvarig för brunnen, nämligen staten genom olika förvaltningar, i ena fallet en militärförvaltning och i det andra väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, för att få tillbaka vad anstalten hade utgivit till försäkringstagaren. Det är mig obegripligt vad interpellanten menar när han säger, att staten skulle försöka skaffa sig bättre ställning än andra. Ty händelsen hade

ju lika väl kunnat inträffa, om brunnen tillhört den tidigare vägförvaltningen eller en privatperson som haft en enskild väg. Även i ett sådant fall hade försäkringsanstalten vänt sig till den slarvige brunnsägaren och anhållit att få tillbaka det försäkringsbelopp som den lagt ut.

I alla dessa fall bli bestämmelserna i 25 § tillämpliga. Som jag framhöll i mitt interpellationssvar regleras däri den frågan, i vad mån en försäkringsanstalt har rätt att få tillbaka utbetalade försäkringsbelopp av den som varit vårdslös. Paragrafen gäller alldeles oavsett om det är en statlig förvaltning eller en enskild person som varit den vårdslöse. Lagregeln innebär, att försäkringsanstalten får tillbaka vad den utgivit endast när det varit fråga om ett avsiktligt fel eller en grov vårdslöshet. Där emot får försäkringsanstalten inte kräva tillbaka sina utlägg av sådana skadevällare, som bara gjort sig skyldiga till vanlig enkel och mera ursäktlig vårdslöshet. Jag har den uppfattningen, att denna regel i stort sett är lämplig och riktig, och om en försäkringsanstalt av särskilda skäl inte vill tillämpa den, kan anstalten intaga en annan bestämmelse i sina försäkringsavtal.

Herr HÄCKNER: Herr talman! Jag har uppmärksammat just de fall, som interpellanten omtalat. Då jag vidare haft tillfälle att följa en hel del mål, som förekommit före och efter statens övertagande av vägväsendet, skall jag be att få säga några ord.

När jag jämförde förhållandena fann jag, att staten i allmänhet ställde sig mycket mera negativ mot de skadelidande än de enskilda försäkringsbolag, som tidigare haft hand om vägunderhållsansvaret. Jag förmodar att det är på detta interpellanten syftar. Det föreligger ju vissa risker för att man inom den statliga verksamheten blir alltför

Svar på interpellation ang. åtgärder mot olovliga tillgrepp av bilar.

restriktiv, när det gäller utbetalande av ifrågavarande ersättningar. Det blir inte samma smidiga reglering som de enskilda försäkringsbolagen presterar. Dessa äro oftast angelägna att få saken ur världen så fort som möjligt och kunna även i tveksamma fall gå den skadelidande till mötes med ersättning, emedan de tycka att det är för hårt att ställa sig på en strikt juridisk basis.

Vad beträffar 25 § så gäller ju att det finns regressrätt enligt många försäkringsavtal även för fall av enkelt vållande. Då kan det bli billigare premier för försäkringstagaren, därför att försäkringsbolaget i dylika fall kan få tillbaka utbetald ersättning i större utsträckning än eljest. Det är, förmodar jag, delvis av hänsyn till den enskilde försäkringstagarens ekonomi som denna regel, att man genom avtal kan frångå 25 §, har kommit till. Vi ha för övrigt nu för tiden så många risker täckta av försäkringar, att det ofta bara gäller att reglera, vilket försäkringsbolag det är som ytterst bör svara för skadan. Enskilda försäkringstagare i knappa omständigheter komma oftast undan utan något regresskrav, även om ett sådant skulle vara juridiskt möjligt att ställa.

Herr AHLSTEN: Herr talman! Det är frågan om vad som är grov vårdslöshet eller icke som är avgörande här. Skulle det vara så, att man icke har möjlighet att få ut ersättning på grund av olycksfall från de militära myndigheterna, så skulle detta få vittgående konsekvenser. Vi ha runt Gotlands kuster mängder av fort, som man byggt över med träluckor. Dessa ligga så småningom och ruttna. Forten äro belägna i betesmarker, där det finns många djur. Skulle det inte anses vara grov vårdslöshet att låta dessa träluckor ligga och ruttna, ha ju de militära myndigheterna egentligen intet intresse av att underhålla dem. Men de som få sitta emellan, bli försäkringsbolagen; de få ta all den risk

som rättvisligen skulle ankomma på staten.

Jag har också läst i tidningarna, hur man kräver värnpliktiga, som oförvållat råkat ut för någon olycka, t. ex. med en bil, på betydande skadestånd. Jag tycker att detta är främmande för svensk rättsuppfattning och svenska rättsprinciper i vår tid. Den som svarar för personalen borde ha det ordnat så, att personalen ej behöver stå risken i sådana fall.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet ZETTERBERG: Herr talman! Vad som gjorde, att jag övertog den av interpellanten ställda frågan från ett fackdepartement, var att frågan gällde, huruvida de nuvarande lagbestämmelserna på ifrågavarande område kunde anses tillfredsställande. Det är alldeles otänkbart, att vi nu utan tillgång till närmare material skulle kunna diskutera tillämpningen i vissa enskilda fall. Jag vill blott påpeka, att om ett av de uppgivna fallen skulle ha bedömts strängare för den skadevållande än det andra, så kan detta måhända bero just därpå, att det ansetts föreligga grovt vållande i det förra men inte i det senare fallet. Jag begriper verkligen inte, hur vi här skola kunna diskutera detta ytterligare.

Härmed förklarades överläggningen avslutad.

§ 6.

Svar på interpellation ang. åtgärder mot olovliga tillgrepp av bilar.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet ZETTERBERG, som anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Birke — efter att ha omnämnt att de olovliga tillgreppen av motorfordon numera äro mycket talrika — riktat tre frågor till mig, nämligen

Svar på interpellation ang. åtgärder mot olovliga tillgrepp av bilar.

1) om jag anser att dessa tillgrepp nått sådan frekvens att särskilda åtgärder äro påkallade,

2) vilka åtgärder som i så fall kunna väntas ge snabbast och säkrast resultat, samt

3) om till nästa års riksdag kommer att framläggas förslag till sådan lagändring, att de vanligast förekommande typerna av biltillgrepp bli behandlade som stöld eller grov stöld; de bedömas nu i allmänhet som egenmäktigt förfarande eller grovt sådant brott.

I anledning härav ber jag få anföra följande.

Jag delar herr Birkes uppfattning att de mycket talrika tillgreppen av motorfordon, som framför allt begås av ungdomar, utgöra ett mycket allvarligt problem.

Antalet sådana tillgrepp, som anmälts till polisen i Stockholm, var år 1924 endast 49 under hela året. De inregistrerade motorfordonen voro då omkring 10 000 stycken. Antalet tillgrepp — jag medtar härvid såväl stöld som olovligt brukande samt både bilar och motorcyklar — steg därefter raskt och utgjorde år 1928 i Stockholm 649 stycken. Antalet inregistrerade motorfordon hade då också stigit men ej i samma proportion utan endast till omkring 19 000.

Under det andra världskriget med dess stränga trafikrestriktioner sjönk antalet motorfordon i trafik starkt och därmed också antalet tillgrepp. Sedan motortrafiken på nytt kommit i gång, har kurvan åter vänt. Antalet anmälda tillgrepp utgjorde i Stockholm under år 1946 1 192, år 1947 2 120, år 1948 2 108 och under de tio första månaderna av år 1949 2 433. Antalet registrerade motorfordon ökade under samma tid från omkring 30 000 till omkring 40 000.

Det mest effektiva sättet att minska de olovliga tillgreppen av motorfordon är enligt min mening att söka i mera rationella åtgärder för att hindra obehöriga från att starta bilarna eller mo-

torcyklarna. Den kriminaltekniska expertis, som jag rådfrågat härom, har till en början framhållit att bilförarna själva skulle ha kunnat förhindra åtskilliga tillgrepp redan genom en så enkel åtgärd som att låsa bildörrarna. Många bilförare lämna tyvärr sina bilar långa tider olästa utan tillsyn. Kriminalexperterna ha framhållit att brottslingarna nästan alltid följa det minsta motståndets väg och i första hand tillgripa olästa bilar. Måhända skulle åtskilligt kunna vinnas på denna punkt genom en energiskt genomförd propaganda genom motor- och trafikorganisationerna.

Emellertid kan som bekant läsning av bildörrarna ej alltid hindra tillgrepp. Många billånare draga sig ju ej för att taga sig in även i låsta bilar, exempelvis genom att krossa en bilruta. Det uppges att somliga bilförare underlåta att låsa sina bilar just för att undgå sådan åverkan. De lita då på att andra låsanordningar, såsom rattlås eller tändningslås, skola hindra tillgrepp. Beklagligtvis ha billånarna, även de yngsta, i många fall förvärvat stor skicklighet i att forcera också sådana lås. Tyvärr utrustas också vissa bilar vid fabrikationen med mycket dåliga låsanordningar. Experterna ha uppgivit att åtskilligt skulle vara att vinna genom effektivare ratt- eller tändningslås eller genom att bilarna försågos med vissa larmanordningar.

Interpellanten har som en åtgärd mot tillgreppen av motorfordon särskilt nämnt en strängare straffrättslig klassificering av dessa brott. Jag skall i anledning härav redogöra för lagstiftningens ställning på denna punkt. Uttrycket »billån», som inte förekommer i lagstiftningen, har nog ofta föranlett den uppfattningen, att straffbestämmelserna för dessa tillgrepp äro mycket milda. Så var också tidigare fallet, men icke numera.

Tillgrepp av motorfordon blir enligt gällande lag i regel hänförligt till straffbestämmelserna om egenmäktigt

Svar på interpellation ang. åtgärder mot olovliga tillgrepp av bilar.

förfarande. Endast om det kan anses styrkt att tillgreppet skett med tillägnelseuppsåt, betraktas brottet som stöld. Straffbestämmelserna erhöilo sin nuvarande lydelse genom 1942 års lagstiftning om förmögenhetsbrotten. Förut gällande rätt intog principiellt samma ståndpunkt. Tillgrepp av motorfordon utan tillägnelseuppsåt bedömdes då som olovligt brukande. Straffet för detta brott var till år 1924 endast böter. I anledning av klagomål över de allt talrikare billånen höjdes nämnda år maximistraflet för olovligt brukande — av det man ej har i sin besittning — till fängelse i sex månader. År 1930 följde en andra straffskärpning. Maximistraflet höjdes då till fängelse eller straffarbete i ett år. Vidare lades hithörande brott under allmänt åtal; tidigare hade de fått åtalas endast av målsägande.

Straffskalan för egenmäktigt förfarande är ytterligare höjd och går från böter upp till fängelse i två år. Ifall brottet är att anse som grovt, tillämpas en strängare skala, och denna skall enligt lagens ord särskilt komma till användning, om brottet innefattat tillgrepp av annans forskaffningsmedel som brukats värdslost, eljest vanvårdats eller icke återställt. Då kan straffet inte bli böter, utan straffarbete i högst två år eller fängelse.

Jag tror knappast man skulle vinna något av värde genom att på denna punkt upphäva den lagtekniska skillnaden mellan egenmäktigt förfarande och stöld. Denna distinktion överensstämmer med förmögenhetsbrottens allmänna systematik. En lagändring, som med stöld likställer billån även om tillägnelseuppsåt saknas, skulle knappast få någon större betydelse för det straffrättsliga bedömandet på grund av följande omständigheter. I det övervägande antalet fall tillhöra billånarna de yngsta åldersgrupperna, och dessa ungdomar dömas numera av naturliga skäl sällan till vanligt ovillkorligt straffarbete eller fängelse. När domstolen i ett sådant

fall anser en strängare reaktion än villkorlig dom erforderlig, användes i allmänhet ungdomsfängelse, och detta kan ske även vid egenmäktigt förfarande. Ungdomsfängelse innebär ett frihetsberövande, som i regel varar något mer än ett år och som kan utsträckas ända till fyra år. Vad de äldre brottslingarna angår, måste det beaktas, att för egenmäktigt förfarande som är att anse som grovt är straffet detsamma som för stöld — såsom nyss nämnts upp till två års straffarbete. Endast för grov stöld är straffmaximum högre. Domstolarna ha alltså möjlighet att även vid sådana tillgrepp av motorfordon, som ej ske i tillägnelseuppsåt, utmäta kraftiga straff utan den av interpellanten ifrågasatta lagändringen.

Härefter yttrade:

Herr BIRKE: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet få framföra mitt tack för det lämnade svaret på min interpellation. Justitieministern medger, att det rör sig om ett mycket allvarligt problem. Han lämnade också vissa sifferuppgifter, som visa, att brottmålen av hithörande slag ständigt ha ökat. Det har visat sig att det enbart i Stockholm under de åtta första månaderna 1949 begåtts 2 640 bilstölder, vilket betyder att i medeltal 11 bilar stjälas i Stockholm varje dygn året runt. Sådan är situationen i en storstad, men förhållandena äro svårartade även på andra orter, i synnerhet i närheten av skyddshemmen. Det är inte bara fråga om att man stjal så och så många bilar, det rör sig också här om oerhörda värden. Siffran uppgår till ungefär 4 miljoner kronor per år. Jag tycker då att det är egendomligt att statsmakterna, så vitt jag kan finna, i viss mån underlåtit att tillgripa åtgärder mot detta.

Jag förmodar att justitieministern känner till att tidningen Motor i som-

Svar på interpellation ang. åtgärder mot olovliga tillgrepp av bilar.

ras hade en intervju med åtskilliga personer i framstående ställning. Det var landshövdingar, riksdagsmän och rättslärdade personer. Enligt de hundratals uttalanden, som då gjordes, voro samtliga överens om en sak, nämligen att man måste rikta en kritik mot det nuvarande sättet att behandla biltjuvarna.

Jag skall tillåta mig att endast helt kortfattat referera vad vissa landshövdingar sade i detta sammanhang. Landshövding Andersson sade för sin del att det vore sannolikt, att stränga straff i hög grad skulle motverka och minska frekvensen av dessa bilstölder. Landshövding Hamilton i Östergötlands län sade: »Man har rätt att fordra, att mot dylika förbrytelser samhället reagerar på ett sätt, som effektivt skyddar de betydande värden det härvidlag gäller.» Landshövding Jacobsson påpekade, att straffet eller straffutlämpningen bör skärpas. Landshövding Jonsson i Västmanlands län ansåg, att billånen som regel tillhörde kategorien »grova brott». Han kunde därför för sin del i princip instämma med dem, som ville ha en revision av denna lag.

Jag vet alltså, att när jag framställde denna interpellation hade jag en mycket stor opinion bakom mig som yrkade på att man från samhällets sida skulle försöka stävja dessa brott. Under sådana förhållanden finner jag det synnerligen förvånande att justitieministern kunnat låta sig nöja med att lämna ett svar, som är så föga positivt. Det enda positiva justitieministern kommit fram till är när han nämner, att han haft vissa överläggningar med kriminaltekniska experter, som sagt honom att det nog är bilisternas fel när de inte låsa bilarna och anskaffa tillräckligt goda lås på bildörrarna eller lita på rattlåsen eller tändningslåsen. Om man vore litet elak skulle man kunna draga en konsekvens av detta resonemang och säga, att det är bilägarna själva som bära skulden till att de bli av med sina bilar.

Alla som äga en bil känna väl till, hur väldigt lätt det är att taga sig in i en bil. Häromkvällen fick man också i radio en undervisning om hur man skall bära sig åt. Man talade om, att om man bara sätter in en mejsel i ventilationsrutan, så är det mycket enkelt att öppna den, såvida man inte vill krossa sidorutan. På så sätt är det en lätt sak att komma in i bilen. Jag menar således att man inte får överskatta låsanordningarna.

När nu statsrådet säger att han rådgjort med kriminaltekniska experter, så tycker jag att man, för att ge svaret en fylligare utformning, även kan räkna med vad andra kriminalmän, som också äro experter, ha för erfarenheter. I tidningen Motor säger kriminalpolisintendent Alvar Zetterquist den 11 juni 1949, att det inte är en dag för tidigt att få till stånd en skärpning av straffen för dessa biltjuvar. Då de veta att det inte blir så farliga följder av att »låna» bilar — dessa individer ha i allmänhet inte något arbete, och därför ha de ingenting att betala skadestånd med — så inbjuder detta till fortsatta eskapader, och samtidigt drager man med sig andra ynglingar, som komma in på brottets bana.

Kommissarie Hugo Simonsson i Göteborg sade bland annat i Motor den 20 augusti 1949, att han för sin del ansåg att straffbestämmelserna för bilstöld måste höjas och att klemmandet med skyddshemsklientelet skulle upphöra.

Slutligen vill jag citera kriminalkommissarie Stigwall vid stöldroteln här i Stockholm. Enligt referat i Stockholms-Tidningen den 3 december 1949 sade han, att han för sin del ansåg det vara ett steg i rätt riktning om man skärpte lagarna så att det blir strängare straff för dessa billån. Billånen bedömas som egenmäktigt förfarande och inte som stöld, så i regel blir det någon månads fängelse villkorlig dom och sedan ingenting mera. Detta avskräcker inte dessa unga biltjuvar något nämnvärt.

Svar på interpellation ang. åtgärder mot olovliga tillgrepp av bilar.

— Jag förmodar att herr statsrådet inte vill underkänna auktoriteten hos de personer, som jag här namngivit, utan även betraktar dem som experter på detta område.

Justitieministern ställde sig avvisande till tanken på lagändringar, och han har inte heller föreslagit några andra åtgärder. Jag kan för min del inte förstå, att man ur social eller humanitär synpunkt kan vinna någonting på att konservera det nu rådande förhållandet beträffande bilstödseländet. Vill man inte konservera det måste man, så vitt jag förstår, vidtaga kraftiga åtgärder för att stävja ofoget. Jag tillhör nämligen inte dem som tro, att man bara skall gå och vara optimistisk och hoppas på att det skall rätta till sig utan vidare.

Jag frågade justitieministern i min interpellation om han ansåg, att bilstödseländet nått en sådan frekvens, att man nu måste vidtaga särskilda åtgärder. Jag menade naturligtvis då åtgärder, som det normalt ankommer på statsmakterna att vidtaga. Argumentationen i svaret, som jag fått, tycker åtminstone jag verkar en smula undan-
glidande, och den ger inga klara begrepp. Tillåt mig därför, herr statsrådet, att ställa en mera direkt fråga: Hur långt skall det ytterligare gå, innan herr statsrådet anser att åtgärder äro påkallade? Skola bilstödseländet fördubblas till antalet eller kanske tredubblas, eller skola de få stiga hur mycket som helst utan att herr statsrådet anser att man åtminstone tillfälligt skulle kunna föreslå en straffskärpning i någon form?

Vad fackmännen än må ha för skäl för den nuvarande behandlingen av biltjuvarna så måste jag konstatera det faktum — och jag är säker på att jag har många med mig — att den inte fungerar tillfredsställande ur de laglydiga medborgarnas synpunkt. Det är de laglydiga som få sitta emellan; många av dem bli lidande och åsamkas

stora förluster. Personer som med stor möda och mycket arbete skaffat sig ett fordon, med vars hjälp de skola försörja sig, råka inte sällan ut för biltjuvar. De hava ofta inte haft råd att ha fordonet helförsäkrat, och blir det då spolierat, komma de ofta i ett mycket besvärligt läge.

När nu bilstödseländet här i landet nått en sådan omfattning som fallet är — det är inte bara vi, som observerar detta; utländska bilturister ha skrivit till vissa organisationer och frågat om det verkligen är med sanningen överensstämmande, att Sverige blivit ett gangsterland på detta område — då tycker jag inte att man kan underlåta att taga upp denna fråga till omprövning, i synnerhet som det system vi ha inte fungerar. Det förhåller sig nämligen på det sättet att en sådan här pojke, som vanligtvis är 12—15 år, kan företaga praktiskt taget hur många bilstölder som helst utan att det händer någonting. Det sades för en tid sedan i radio — jag förmodar att uppgiften är fullt korrekt — att en enda pojke stulit 50 bilar i rad utan att samhället gjort någonting. När han knyckte den 51:a tog man hand om honom. Det visade sig att han var sinnessjuk.

När man har ett system, som tillåter att man tillskansar sig 50 bilar utan att samhället har möjlighet att ingripa, då måste man väl ändå säga, att det systemet är fullständigt felaktigt. I detta läge kan det inte anses opåkallat att jag slutar med att rikta en allvarlig vädjan till herr statsrådet att han måtte grundligt överväga, om det inte bör utredas huruvida det finns några andra åtgärder än de nuvarande, vilka uppenbarligen inte lett till önskvärt resultat. Det bör finnas andra vägar att pröva sig fram på för att uppnå bättring på detta område.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av förhandlingarna.

Svar på interpellation ang. åtgärder mot olovliga tillgrepp av bilar.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet ZETTERBERG: Herr talman! Det är inte nödvändigt att interpellanten med så många ord talar om, att tillståndet på detta område är bedrövligt. Det är också min uppfattning, och jag har ju redan givit uttryck häråt i mitt svar, men jag kan gärna upprepa, att förhållandena äro mycket bekymmersamma. Jag tror emellertid inte man kan komma till rätta med detta problem eller ens ge någon anvisning om rätta vägen enbart genom att helt allmänt tala om dalt och dylikt.

Om vi nu skola försöka precisera diskussionen, så var väl interpellantens avsikt med sin fråga till mig att utröna — och det är ju egentligen det enda jag har befogenhet att svara på — om det föreligger tillräckligt vidsträcktta möjligheter att utdöma straff för dessa brott. Jag har som svar härpå framhållit, att jag inte kan finna att dessa möjligheter äro otillräckliga. Enligt gällande lagbestämmelser kunna domstolarna ådöma upp till två års straffarbete, och för de vanligaste fallen — när brotten begås av ungdomar — finns den särskilda straffformen ungdomsfängelse, där, som jag nämnade, tiden i allmänhet är minst ett år men kan utsträckas ända upp till fyra. Jag kan inte se annat än att domstolarna med dessa straffsatser ha tillräckliga möjligheter att pålägga mycket kännbara repressalier. Detta är svaret på den fråga, som riktats till mig och som också faller inom min befogenhet. Om sedan interpellanten anser, att domstolarnas straffutmätning, inom de i lagen givna möjligheterna, inte är tillfredsställande, så är detta en helt annan sak.

Herr HÄCKNER: Herr talman! Jag delar fullkomligt interpellantens uppfattning att tillståndet på detta område är bedrövligt, och detta har ju också justitieministern vitsordat. Jag anser även att bilägarna inte riktigt fått det skydd

från det allmännas sida, som hade varit påkallat. Å andra sidan måste jag ge justitieministern rätt i att de nuvarande straffbestämmelserna äro sådana att det finns möjligheter till fullt tillräckliga straffrättsliga aktioner. Det är i själva verket beroende på en slapphet i praxis, att vi kommit fram till detta mycket sorgliga tillstånd.

Med den kännedom jag har om bil-låns-mål måste jag emellertid å andra sidan säga, att rättspraxis faktiskt på senare tid visat klara tendenser till skärpning. Som stöd för detta har man också i senare domar givit den motiveringen, att dessa brott äro av grov allmänfarlig beskaffenhet, varför de fordra sträng samhällelig reaktion. Jag skulle därför tro att stöten bör sättas in just på den punkten, nämligen att man ytterligare propagerar för påvisandet av de farliga följder billäna ha både för samhället och för den enskilde. Jag ställer mig därför relativt optimistisk inför möjligheterna att få strängare straff utdömda; den ändringen är på väg i praxis, och man får hoppas att praxis går så långt, att man kommer fram till ett nöjaktigt tillstånd. En av de landshövdingar interpellanten talade om menade, att billäna borde behandlas som grova brott. Även i lagen bedömas de nu som grova brott, så det är inte så mycket att tillägga ur lagens synpunkt.

När justitieministern talar om att det i stor utsträckning är bilägarnas eget fel att billån ske — man låser inte sina bilar — kan jag inte riktigt gå med på detta. Det är sant, att brottslingarna tillämpa lagen om det minsta motståndet, så att de i första hand lägga beslag på olåsta bilar. Man underlättar det alltså något för dem genom att taga bort det lilla motstånd som låsningen innebär, ty de göra ju ett visst urval. Skulle alla bilar låsas komme dock billäna att taga sig in på annat sätt, och därför kan man inte räkna med att olika säkerhetsanordningar komma att verka nämnvärt nedsättande på brottsligheten. I

Svar på interpellation ang. inkallande av en konferens för anstaltsnämnderna vid fängvårdsanstalterna för behandling av aktuella behandlingsproblem.

stället får man lita till den reaktion, som brotten kunna skapa, och dessutom bör man se till, att brotten verkligen bli upptäckta. Vi ha alltså en för liten polispersonal. På den punkten tror jag vi skola försöka sätta in våra krafter. Alla veta t. ex. att polispersonalen här i Stockholm är alldeles otillräcklig. Jag tycker att stockholmarna verkligen borde se till, att det blir ett bättre skydd för allmänheten genom en utökning av polispersonalen. Då få också bilisterna ett bättre skydd.

Även den villkorliga domen har här nämnts. Det är nog inte riktigt, att bil-lånarna i dag endast få en månads fängelse. Den tiden är man nu på väg att förlänga. I allmänhet få de första gången villkorlig dom, och interpellanten menar — om jag förstår honom rätt — att det egentligen inte är någonting avskräckande att vänta sig en villkorlig dom. Även på den punkten kan man emellertid vara mera optimistisk. Det har just påpekats från domarhåll att domarena böra se till, att sådana föreskrifter medfölja den villkorliga domen, att en ung billånare förpliktas att avbetala utdömt skadestånd. När billånaren fått ett av övervakaren anvisat arbete skall han få avstå en del av sin lön för att kunna betala av på den skuld, som han har till bilägaren. Detta system var praktiskt taget alldeles främmande för rättstillämpningen för bara något år sedan. Detta avbetalningsförfarande blir kännbart för brottslingarna, och blir denna princip fullt genomförd tror jag att den kommer att verka i hög grad återhållande på detta slag av brottslighet.

Herr BIRKE: Herr talman! Jag delar inte herr Häckners uppfattning, att vår nuvarande lagstiftning är tillfredsställande och att den bör kunna förhindra en fortsatt stegring av bilstödsfrekvensen. Vi lekmän se måhända litet an-

norlunda på denna sak. Vi se på lagstiftningens resultat, på de utmätta straffen, och vi konstatera då, att en person nu kan stjäla bilar upprepade gånger, utan att detta medför något straff att tala om för vederbörande.

Sedan sade herr justitieministern, att jag bara hade frågat, om lagstiftningen på detta område kunde anses vara tillfyllest. Jag vill då erinra om, att min första fråga till justitieministern var huruvida justitieministern ansåg, att tillgreppen av bilar nu hade fått sådan frekvens, att särskilda åtgärder voro påkallade. Den frågan borde jag ha kunnat få svar på. Men i stället fick jag en erinran om att jag i allt för allmänna ordalag hade talat om detta problem. Jag slutade dock, herr talman, mitt anförande med att rikta en vädjan till statsrådet om att en utredning av denna fråga måtte komma till stånd, så att man kunde komma till rätta med bilstölderna, när dessa nu ha fått en sådan frekvens som fallet är. Jag konstaterar, att jag inte har fått något svar på denna vädjan, och detta tolkar jag så, att justitieministern anser att läget på detta område är bra som det är.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7.

Svar på interpellation ang. inkallande av en konferens för anstaltsnämnderna vid fängvårdsanstalterna för behandling av aktuella behandlingsproblem.

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet ZETTERBERG, som anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Wiklund i Stockholm frågat, om jag delar hans uppfattning att en konferens för anstaltsnämnderna vid fängvårdsanstalterna vore av värde för att i nuvarande kritiska läge inom den slutna kriminalvården söka finna vägar

Svar på interpellation ang. inkallande av en konferens för anstaltsnämnderna vid fängvårdsanstalterna för behandling av aktuella behandlingsproblem.

till de aktuella behandlingsproblemens lösning,

samt, för den händelse så vore fallet, om jag har för avsikt att inkalla en dylik konferens.

Till svar härpå vill jag först erinra om, att det vid varje fängvårdsanstalt finns en anstaltsnämnd, som består av fem ledamöter, nämligen en domare eller annan lagfaren person såsom ordförande, vidare anstaltens styresman och ytterligare en tjänsteman vid anstalten samt slutligen två lekmän, av vilka åtminstone den ene skall äga insikt och erfarenhet av social hjälpverksamhet eller liknande arbete. Denna anstaltsnämnd är ett rådgivande organ som skall följa de intagnas behandling och överlägga om olika vårdfrågor. Bl. a. skall nämnden yttra sig över ansökningar om nåd eller villkorlig frigivning. Nämnden kan göra framställningar till Kungl. Maj:t eller fängvårdsstyrelsen angående de intagnas behandling eller förhållandena på anstalten, och nämnden skall verka för kontakt mellan de intagna och dem närstående samt främja arbetsanskaffning åt dem som lämna anstalten.

Dessa anstaltsnämnder infördes genom 1945 års lagstiftning om verkställighet av frihetsstraff, vilken trädde i kraft den 1 juli 1946. Genom anstaltsnämnderna ville man vinna medverkan i fängvården från utomstående lekmän och därigenom också skapa ett ökat förtroende och intresse från allmänhetens sida för detta viktiga sociala arbete.

Det är uppenbart att det för dessa nämnder, som alltså ganska nyligen börjat sin verksamhet, kan vara till nytta att få komma samman och utbyta erfarenheter. I huvudsak delar jag alltså herr Wiklunds mening att överläggningar mellan anstaltsnämndernas ledamöter skulle vara av värde. Men därvid ser jag främst saken så, att dessa överläggningar skulle vara till hjälp för anstaltsnämnderna i deras praktiska ar-

bete. Däremot är det måhända väl optimistiskt att hoppas, att en sådan konferens mellan anstaltsnämnderna på någon eller några dagar skulle kunna bidra till mera väsentliga lösningar av de stora och svåra problemen inom den slutna kriminalvården.

Herr Wiklunds förslag att man skulle anordna överläggningar mellan anstaltsnämnderna har framförts även från ett par andra håll. Redan kort tid efter det att dessa nämnder trädde i verksamhet fick jag sålunda denna tanke framförd från en anstaltsnämnd. Då ansåg jag emellertid att nämnderna först borde vinna en viss erfarenhet, var på sitt håll, och att alltså frågan borde anstå någon tid. Även därefter har jag haft min uppmärksamhet riktad på detta spörsmål. Ett önskemål om sådana överläggningar har helt nyligen uttalats av en ordförande i anstaltsnämnd.

En ytterligare anledning till att frågan om överläggningar mellan anstaltsnämnderna hittills fått anstå är, att tillgängliga anslag icke äro beräknade för detta ändamål. Om man, såsom herr Wiklund synes avse, skulle ordna en allmän konferens mellan alla nämndernas ledamöter, torde kostnaderna ej bli obetydliga. Men även begränsade överläggningar — t. ex. mellan ordförandena i nämnderna — som skulle draga en mera måttlig kostnad, äro naturligtvis av stort värde. Så snart det finansiella läget så tillåter ämnar jag söka förverkliga tanken att i någon form bereda anstaltsnämnderna möjligheter till inbördes kontakt och överläggningar för att göra dem bättre beredda för sina viktiga uppgifter.

Vidare yttrade:

Herr WIKLUND i Stockholm: Herr förste vice talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet för att han har velat besvara mina frågor. Det är med tillfreds-

Svar på interpellation ang. inkallande av en konferens för anstaltsnämnderna vid fångvårdsanstalterna för behandling av aktuella behandlingsproblem.

ställelse jag konstaterar — och jag gör det som ledamot av en av de anstaltsnämnder, som det här är fråga om — att svaret är så positivt som det är. Det var för att få fram ett ställningstagande till det i interpellationen framställda förslaget — som efter svaret att döma redan tidigare har framkommit under hand — som jag tillät mig framställa min interpellation. Jag ställde dessa frågor om anstaltsnämnderna också därför att jag efter diskussioner med ledamöter av olika anstaltsnämnder, och i någon mån också av egen erfarenhet från arbetet i några sådana nämnder, fått det intrycket, att idén med lekmäns medverkan vid straffverkställigheten genom anstaltsnämnderna i viss mån stannat vid att bli bara en idé, en vacker tanke — även om det också finns vissa vackra undantag.

Herr statsrådet säger i sitt svar, att det måhända är »väl optimistiskt att hoppas, att en sådan konferens mellan anstaltsnämnderna på någon eller några dagar skulle kunna bidraga till mera väsentliga lösningar av de stora och svåra problemen inom den slutna kriminalvården».

Ja, jag tror inte heller att det är möjligt att komma fram till några väsentliga lösningar genom en enda konferens. Däremot tror jag, att om man kunde få till stånd ett flertal konferenser av detta slag — om man alltså ser saken på litet längre sikt — så vore detta möjligt, och dessutom kunde väl alltid under en sådan konferens uppslag komma fram, som sedan vore värda att bearbetas i annat sammanhang.

Jag skall tillåta mig att här något beröra de problem, som det vid en dylik konferens kunde bli fråga om att ventilera.

En viktig orsak till att anstaltsnämnderna kanske inte blivit riktigt vad man väntat sig är enligt min mening att de erhållit så begränsade befogenheter som

fallet är. Kravet på att lekmän skola ha ett visst, påtagligt inflytande på valet av den straffrättsliga behandlingen av grövre lagöverträdare har ytterligare accentuerats genom att det har inrättats ett nämndväsende även vid våra stadsdomstolar. På verkställighetsstadiet ha dock motsvarigheten härtill, d. v. s. anstaltsnämnderna, endast fått rådgivande funktioner, när det gäller de intagnas behandling. En reservant i strafflagberedningen uttalade i beredningens betänkande angående straffverkställigheten den tanken, att en nämnd utan viss medbestämmanderätt i straffverkställighetsfrågor icke kan förväntas hysa det intresse och känna det ansvar, som den skulle göra om den finge denna rätt. Jag tror, att detta resonemang är riktigt och redan också har bekräftats av erfarenheten. Frågan om en decentralisering av vissa avgöranden i straffverkställighetsärenden vore därför värd en förnyad diskussion.

Medbestämmanderätten i dessa avgöranden kan måhända konstrueras i analogi med vad som gäller för nämnderna vid domstolarna. Det har ju visat sig, att inrättandet av dylika domstolsnämnder också i städerna kraftigt stimulerat allmänhetens intresse för lagöverträdare i allmänhet och, framför allt, för deras behandling. Domstolsnämnderna ha redan kort efter nämndernas tillsättande spontant kommit tillsammans för samråd på konferenser och kurser. Detta har uppenbarligen varit av mycket stort värde för nämndernas verksamhet. Något liknande har däremot icke skett med anstaltsnämndernas ledamöter, och detta tror jag till viss del beror på anstaltsnämndernas mycket begränsade befogenheter.

Herr statsrådet har för övrigt själv direkt rekommenderat en ökad decentralisering av avgörandena i permissions- och frigångsfrågor, nämligen i proposition 127, som vi behandlade un-

Svar på interpellation ang. inkallande av en konferens för anstaltsnämnderna vid fängvårdsanstalterna för behandling av aktuella behandlingsproblem.

der innevarande års vårsession. En decentralisering är ju eftersträvansvärd på många områden, inte minst på det, som vi här diskutera. I våras gällde frågan huruvida vederbörande fängelse-direktör skulle få rätt att avgöra permissions- och frigångsärenden, vilket skulle ske genom att denna rätt delegerades till ifrågavarande tjänstemän från fängvårdsstyrelsen. Fängvårdsmännen ha emellertid förklarat sig ohägrade att ensamma pröva dessa frågor. Det kan nämligen, säga de, uppstå motsättningar mellan dem och klientelet, när det t. ex. blir fråga om att avslå en permissionsansökan. De vilja därför att avgörandena i dessa ärenden skola träffas av fängvårdsstyrelsen, i likhet med vad fallet varit hittills.

Hur skulle det nu vara att låta anstaltsnämnderna vara med vid avgörandet av sådana frågor — ja, kanske rent av också i frågor rörande fakultativ, villkorlig frigivning? Det sitter ju ändå en domare som ordförande i de flesta anstaltsnämnderna, och riskerna för bristande enhetlighet vid bedömningen av dessa frågor kunna nog ganska effektivt elimineras, dels genom allmänna anvisningar och dels genom att åklagaren får rätt att appellera till något centralt organ, som vid behov kan korrigera lokalorganens, d. v. s. anstaltsnämndernas beslut. Vi ha kanske i de utskrivningsnämnder vid sinnessjukhusen, som vi här i kammaren endast för några dagar sedan fattade beslut om att inrätta, en modell att gå efter. Jag ber att få hänvisa till första lagutskottets utlåtande nr 52, där det i 8 § i utskottets förslag till lagstiftning på detta område säges, att statsåklagare kan hänskjuta en utskrivningsfråga till sinnessjuknämndens prövning, om han anser detta vara erforderligt.

Ifrågavarande lagstiftning kommer att gälla bl. a. straffriförklarade lagöverträdare, alltså ett samhällsfarligt abnormklientel, där icke-psykiatrici

torde ha begränsad möjlighet att rätt bedöma utskrivningsfrågorna, beroende just på klientelet's abnormitet. Men ändå ansågs det — och detta med fog — vara betydelsefullt att inrätta utskrivningsnämnder med lekmän som ledamöter.

Vi ha för övrigt en motsvarighet till dessa utskrivningsnämnder inom alkohol- och ungdomsvården — med ganska stora befogenheter t. o. m. Dylika lokalstyrelser fungera utmärkt och ha fungerat utmärkt i många år vid ungdomsvårdsskolor, alkoholistanstalter och arbetshem. Kriminalvården har i många avseenden på ett glädjande sätt närmat sig socialvårdens metoder och arbetssätt. Varför icke också på denna punkt?

I vilket fall som helst är den personliga kontakten mellan klientelet och de organ, som ha att pröva hithörande frågor, enligt min mening av utomordentligt stor betydelse.

Det sagda är naturligtvis endast reflexioner. Det är inte något ställningstagande. Jag har emellertid ansett att jag i detta sammanhang borde framföra dem. Skulle man inte vid en konferens av det slag, som avsetts, sålunda kunna ta upp hela frågan om anstaltsnämndernas status och befogenheter? Jag tror, att man med de erfarenheter som nu finnas av nämndernas verksamhet hittills har anledning att göra detta. Annars skulle man kunna debattera många andra viktiga problem, vilka måhända skulle kunna komma närmare sin lösning utan att någon direkt ändring av lagstiftningen behövde tillgripas.

Jag tänker här t. ex. på de allmänna principerna vid bedömningen av frigivnings- och nådeärenden, ett effektivare utnyttjande av de särskilda frigivningsvillkor, som kunna föreskrivas enligt § 8 i frigivningslagen, valet av tillsynsmän, erfarenheterna av den fakultativa och obligatoriska villkorliga frigivningen och slutsatser av dessa erfa-

Svar på interpellation ang. åtgärder för beivrande av viss rashetsande propaganda.

renheter för den fortsatta tillämpningen inom respektive nämnder, anstaltsnämndernas kontakt med personalen och en eventuell medverkan från dessa nämnder vid personalens fortbildning, erfarenheterna av enskilda nämndledamöters besök hos intagna och hur denna besöksverksamhet bör läggas och, framför allt, de disciplinära frågorna, som voro aktuella vid Ystads-anstalten vid den tidpunkt, då jag framställde min interpellation.

Det är uppenbart, att en konferens av här avsett slag kommer att kosta pengar. Jag tror dock, att det skulle vara så pass viktigt att få dessa problem genomarbetade vid en konferens, att det säkerligen skulle vara värt att lägga ned de erforderliga medlen här för. Om det vid en sådan konferens skulle visa sig nödvändigt att begränsa antalet deltagare — och det tror jag att det är — så är jag inte alldeles säker på att man skall gå efter principen att endast ta med nämndernas ordförande. Kanske skulle man i stället ta nämnderna inom ett visst område av landet — de mellansvenska anstaltsnämnderna t. ex. — vid en konferens och någon annan del av landet vid ett annat tillfälle.

Herr HALLBERG: Herr talman! Då också jag är ledamot av en anstaltsnämnd vill jag här helt kort till justitieministern framföra ett litet önskemål — om det nu går att realisera det.

I avvaktan på de finansiella möjligheterna att anordna konferenser av det slag, som interpellanten här har föreslagit, skulle det säkerligen vara av stort värde om ordinarie ledamöter och suppleanter i anstaltsnämnder finge en liten, korrfattad, tryckt instruktion, som angav vilka uppgifter som nu åvila nämnderna. Genom ledamotskapet i nämnderna veta vi ju ungefär vilka dessa uppgifter äro, men jag tror ändå att det skulle vara ganska värdefullt,

om man per post finge en sådan liten tryckt instruktion sänd till sig, där det i några punkter uppskisserades vad nämnderna ha för uppgifter.

Arbetsmarknadsstyrelsen skickar t. ex. ut sådana små trycksaker till ledamöterna i länsarbetsnämnderna och deras suppleanter. Det skulle behövas ett liknande blad i detta fall.

Det var bara detta, herr talman, som jag ville hemställa om.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 8.

Svar på interpellation ang. åtgärder för beivrande av viss rashetsande propaganda.

Herr förste vice talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet ZETTERBERG, som anförde: Herr talman! I en med kammarens tillstånd framställd interpellation påpekar herr von Friesen att pamfletter, som innehålla hätska antisemitiska uttalanden, i massupplagor distribueras från ett svenskt tryckeri bl. a. till utländska mottagare. Herr von Friesen frågar, vilka åtgärder jag ämnar vidtaga för att beivra denna rashetsande propaganda.

Innan jag närmare går in på herr von Friesens fråga, vill jag erinra kammaren om det svar som jag den 17 juli 1947 lämnade herr Ståhl på en mera allmänt hållen fråga om åtgärder mot rashetsande propaganda. Jag hade då tillfälle att utförligt framlägga min inställning till detta spørsmål och att redogöra för de möjligheter till ingripanden mot sådan propaganda som då gällande lagbestämmelser erbjödo.

Herr von Friesen åsyftar i sin fråga ett särskilt fall av antisemitisk propaganda, nämligen den verksamhet som sedan lång tid tillbaka bedrivs av Einar Åberg i Norrviken. Även denna verksamhet berördes i interpellations-

Svar på interpellation ang. åtgärder för beivrande av viss rashetsande propaganda.

svaret till herr Ståhl. Jag framhöll då att Åberg i åtskilliga fall av domstolarna dömts till ansvar, då hans propaganda inneburit förgelseväckande beteende på allmän plats, men att Åberg kunde åtalas för innehållet i tryckta pamfletter endast med åberopande av 3 § 12 mom. i den äldre tryckfrihetsförordningen. Enligt detta stadgande äro lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar till allmänhetens förvillande och förledande att anse som missbruk av tryckfriheten. När frågan om åtal enligt detta lagrum först uppkom under min ämbetsstid ansågs det med hänsyn till den användning stadgandet fått i praxis tveksamt, om stadgandet var tillämpligt på det då föreliggande fallet. Frågan om åtal fick den gången förfalla. Det gällde vid detta tillfälle tryckalster som Åberg skickade till skolungdom inom landet.

Såsom jag meddelade i svaret till herr Ståhl, hade frågan om åtal emellertid kommit i ett nytt läge, sedan Åberg börjat skicka sina tryckalster utom landets gränser och det framhållits från våra beskickningar i olika länder och i utländska pressuttalanden, att Åberg med sin verksamhet skadade vårt lands anseende i utlandet. Efter en förnyad utredning om de lagliga förutsättningarna för åtal väcktes därför år 1947 på mitt initiativ tryckfrihetsåtal mot Åberg vid Stockholms rådhusrätt för innehållet i några på engelska, franska och spanska språken avfattade, av Åberg utgivna tryckta pamfletter.

På åklagarens hemställan lät rådhusrätten föranstalta om undersökning av Åbergs sinnesbeskaffenhet. Denna undersökning gav emellertid icke vid handen, att Åberg ej skulle vara fullt tillräknelig för sina gärningar. Av de sammanlagt elva tryckta skrifter, som slutligen förelågo till rådhusrättens bedömande, ansåg juryn tio vara brottsliga, under det att juryn i fråga om den återstående skriftens brottslighet gav nekande svar. Åberg dömdes till bötes-

straff, och de brottsliga skrifterna konfiskerades.

Sedermera har Åberg låtit förse den sålunda frikända skriften med en påskrift, att den varit föremål för åtal och att juryn funnit den icke vara brottslig, samt låtit sprida skriften på flera språk. Även i övrigt har Åberg fortsatt sin verksamhet.

Denna rättegång visar, att det väl enligt den ännu gällande äldre tryckfrihetsförordningen föreligger vissa förutsättningar för ingripande mot antisemitiska pamfletter. Ett åtal måste dock grundas på oriktigheten i speciella sakuppgifter. I målet förebragtes också bevisning genom en vetenskaplig utredning om att skrifterna innehöllo oriktiga och förvrängda citat ur judiska skrifter m. m. Därmed träffar man emellertid icke det väsentliga i den vanliga antisemitpropagandan. Denna består nämligen främst i grova smädelser.

Såsom är kammaren välbekant har emellertid genom de ändringar i strafflagen, som beslutades vid 1948 års riksdag och som trätt i kraft den 1 januari 1949, införts ett nytt straffbud som direkt riktar sig mot offentligt hot, förtal eller smädelse mot en folkgrupp med viss härstamning eller trosbekännelse. Detta nya straffbud har redan i ett fall tillämpats av domstol i fråga om några av Åberg kringstända, med gummistämpel åstadkomna pamfletter, vilka ej anses som tryckta skrifter. Motsvarande straffbestämmelse gäller ännu icke för yttranden i tryck. Straffbudet har emellertid upptagits i den nya tryckfrihetsförordningen, vilken träder i tillämpning den 1 januari 1950. Efter nämnda dag kommer det alltså att föreligga väsentligt större möjligheter än för närvarande att ingripa mot tryckt antisemitpropaganda.

Å andra sidan bör man emellertid icke överdriva möjligheterna att genom åtal och straff motverka denna propaganda. Så länge det finns personer som vilja medverka till och ekonomiskt un-

Svar på interpellation ang. åtgärder för beivrande av viss rashetsande propaganda.

derstödja de skändliga och obefogade angrepp mot medmänniskor, som ligga i antisemitpropagandan, lär det vara ogörligt att helt hindra att dylika tryckalster spridas. Ett efterföljande åtal är inte någon verkligt effektiv reaktionsform. De långtgående garantier för tryckfriheten, som vi med rätta upprätthålla i vårt land, leda till att icke bara sanna och riktiga upplysningar spridas utan även uttryck för människors enfald och trångsinne. Denna olägenhet är i viss mån ett pris som vi få betala för vår yttrandefrihet.

Dessutom lär det väl här i landet knappast finnas några vettiga människor som låta sig påverkas av den ömkliga strunt som Åberg sprider. En undersökning för några år sedan i skolorna visade, att hans tryckalster t. o. m. bland skolbarnen närmast väckte löje eller förargelse och harm. Det är helt visst otrevligt och för vårt land nedsättande, att Åberg sprider sina tryckalster även till andra länder. Men det är säkerligen överdrivet att anta, att dessa pamfletter inom en mera insiktsfull utländsk opinion skulle uppfattas som ett uttryck för något annat än en enstaka fanatikens förföljelsetidéer.

Härpå yttrade

Herr STÅHL: Herr förste vice talman! Då interpellanten är förhindrad att närvara här i dag har han bett mig framföra det tack, som han annars själv skulle ha velat rikta till justitieministern för svaret på denna interpellation. Jag gör detta så mycket hellre som jag själv en gång tidigare har diskuterat denna fråga med justitieministern — vilket också framgår av det nu avgivna svaret.

Såväl justitieministern som interpellanten och jag själv äro fullständigt överens om det tarvliga och mindervärdiga innehållet i den här påtalade, antisemitiska propagandan och i stort sett även om metoderna att bekämpa den-

samma. Så länge vi icke äga något effektivt lagrum att tillämpa på dessa fall kunna vi endast hoppas, att den nya tryckfrihetsförordningen, när den träder i kraft, skall komma att bli mera verkningsfull än hittillsvarande lagstiftning.

Det är emellertid en synpunkt, som jag här skulle vilja tillägga. Det är den, att när resultatet av den Åbergska propagandan blir så stora och för Sverige så blamanta tidningsartiklar, som fallet har varit i amerikansk press, så borde det vara ett svenskt intresse att tillse, att våra representanter i Amerika meddelade rättelse och lade tillräta proportionerna i de tidningar, där artiklarna ha varit införda. De kunde också gärna upplysa om vad det är för sorts person som står för denna propaganda, så att den inte utmålas och framställs på det sätt som skett. Utlandet bör få veta att vår lagstiftning är liberal, det skulle inte skada oss. Jag tycker, att det med en liten påstötning till våra utlandsrepresentanter borde vara möjligt, att få ett sådant inte helt oväsentligt svenskt intresse tillgodosett.

Därmed ber jag än en gång att få tacka för interpellationssvaret.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

§ 9.

Till bordläggning anmäldes andra lagutskottets utlåtande nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om inlösen i vissa fall av rätt till gruva m. m.

§ 10.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 394, angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1949/50;

Svar på interpellation ang. effektivisering av skyddet för icke patenterade yrkeshemligheter.

från bevillningsutskottet:

nr 395, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om särskilt anstånd med inbetalning av kvarstående skatt på grund av 1949 års taxering; samt

från första lagutskottet:

nr 392, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser om ut-

skrivning från sinnessjukhus, dels ock i ämnet väckta motioner.

§ 11.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 5.47 em.

In fidem

Gunnar Britth.

Fredagen den 9 december.

Kl. 2 em.

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes av herr förste vice talmannen.

§ 1.

Justerades protokollet för den 3 in-
nevarande december.

§ 2.

**Svar på interpellation ang. effektivise-
ring av skyddet för icke patenterade
yrkeshemligheter.**

Herr förste vice talmannen lämnade
på begäran ordet till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet ZETTERBERG, som yttrade: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Edström frågat mig, om jag är villig medverka till en effektivisering av skyddet för icke patenterade yrkeshemligheter och till att rättsreglerna på området sammanföras till en överskådlig lagstiftning.

Den svenska lagstiftningen upptager sedan trettio år tillbaka vissa allmänna bestämmelser i syfte att skydda yrkeshemligheter. Den form av illojal kon-

kurrens, som består i obehörigt användande eller yppande av yrkeshemligheter, kriminaliserades sålunda genom 1919 års lag mot illojal konkurrens, och de i denna lag givna stadgandena ha sedan utan sakliga ändringar överflyttats till den nu gällande lagstiftningen i ämnet, vilken härrör från år 1931. Visserligen kunna även en del andra stadganden — i strafflagen eller annan lagstiftning — i särskilda fall tillgripas mot gärningar, som innefatta obehörigt röjande av en yrkeshemlighet. Men dessa stadganden äro icke utformade i speciellt syfte att kriminalisera just sådana gärningar, och det är därför huvudsakligen med hänsyn till bestämmelserna i 1931 års lag mot illojal konkurrens man har att bedöma, om tillräckligt straffskydd mot obehörigt användande eller yppande av yrkeshemligheter kan anses föreligga enligt gällande svensk rätt.

Såsom interpellanten framhållit, ha reglerna i denna lag en tämligen begränsad räckvidd främst så till vida att reglerna, i vad de avse att skydda yrkeshemligheter över huvud taget, i första hand taga sikte blott på sådana perso-

Svar på interpellation ang. effektivisering av skyddet för icke patenterade yrkeshemligheter.

ner, som äro anställda hos den som innehar yrkeshemligheten, och dessutom allenast kriminalisera gärningar som begåtts under den tid tjänsteavtalet gällde. Visserligen föreligger ett utvidgat skydd med avseende å sådana yrkeshemligheter, som utgöras av ritningar eller andra tekniska förebilder, men även här förutsättes i lagen en viss relation mellan gärningsmannen och den som innehar yrkeshemligheten, i det att gärningsmannen skall ha fått sig förebilden anförtrodd för utförande av arbete eller eljest för affärsändamål. Även helt utomstående personer kunna dock straffas för att de obehörigen yppat eller använt en yrkeshemlighet, men endast under förutsättning att deras åtgärder möjliggjorts genom en straffbar handling av någon, som är anställd hos eller eljest står i förut angiven relation till innehavaren av yrkeshemligheten. Det må framhållas, att man redan under förarbetena till 1919 års lag övervägde att utvidga skyddet dels genom att kriminalisera gärningar, som begåtts av arbetstagare under viss tid efter det att deras anställning upphörde, och dels genom ett mera generellt straffbud mot otillbörliga förfaranden av andra än arbetstagare. Lagstiftaren fann emellertid till slut, att straffbestämmelserna allenast borde avse de fall, för vilka jag nyss redogjort.

Vad jag hittills sagt hänför sig huvudsakligen till straffskyddet. Huruvida ersättningsskyldighet enligt allmänna skadeståndsregler kan tänkas föreligga även i sådana fall av obehörigt användande eller yppande av yrkeshemlighet, som ej äro straffbara, må lämnas därhän. Så mycket är dock säkert, att ersättningsskyldighet kan föreligga på grund av särskilt avtal mellan den, som innehar en yrkeshemlighet, och hans arbetstagare eller affärsförbindelser. Sådana avtal kunna speciellt taga sikte på röjande av yrkeshemlighet men torde oftast ha en vidsträckt innebörd och

t. ex. innefatta förbud för en arbetstagare att taga anställning hos en konkurrent eller själv börja konkurrerande verksamhet. Jag vill emellertid i detta sammanhang erinra om att dylika konkurrensklausuler, vilka äro förhållandevis vanliga, kunna ogiltigförklaras jämlikt 38 § avtalslagen, om de sträcka sig längre än vad som är erforderligt eller över hövan inskränka arbetstagaren i hans frihet att utöva förvärvsverksamhet.

Mot bakgrunden av den nu lämnade redogörelsen vill jag icke bestrida, att gällande lagbestämmelser knappast kunna anses erbjuda ett i alla avseenden tillräckligt skydd mot obehörigt utnyttjande av annans yrkeshemligheter. Man rör sig emellertid här på ett mycket komplicerat rättsområde, där det gäller att mot varandra avväga å ena sidan behovet av ett sådant skydd och å andra sidan intresset av skäligen rörelsefrihet inom näringslivet. Det bör i detta sammanhang ihågkommas, att till och med det skydd för uppfinningar, som kan vinnas genom patent, är tidsbegränsat och att det icke ligger i samhällets intresse att viktiga rön hemlighållas under lång tid. Ett skydd för yrkeshemligheter synes därför blott berättigat, när det gäller mera påtagligt illojala förfaranden. Ur sociala synpunkter måste också tillses, att arbetstagarnas möjligheter att få ny anställning eller börja ny verksamhet ej över hövan inskränkas.

Utan en närmare utredning kan jag naturligtvis inte taga definitiv ställning till denna fråga, men preliminärt vill det förefalla mig, som om en avvägning mellan dessa olika intressen skulle kunna ge det resultatet, att rättsskyddet för icke patenterade yrkeshemligheter bör förstärkas. Hur detta i så fall skall ske, är dock icke så lätt att säga. Det är möjligt att åtskilligt vore att vinna, om man genom en s. k. generalklausul om illojal konkurrens helt allmänt förbjöde varje i konkurrensyfte företagen hand-

Svar på fråga ang. löneutredningen för biblioteksbiträdena.

ling, som står i strid mot god affärssed eller eljest är otillbörlig. Lämpligheten av en sådan allmän bestämmelse har tidigare diskuterats vid olika tillfällen, bland annat under förarbetena till 1931 års lag. Meningarna voro emellertid då mycket delade på denna punkt, och man stannade för att icke upptaga någon generalklausul i lagen. På sista tiden har denna fråga emellertid ånyo aktualiserats. I direktiven för de i juni 1949 tillkallade sakkunniga, som ha att revidera varumärkes- och firmalagstiftningen samt vad därmed äger samband, har jag nämligen framhållit, att de sakkunniga borde till förnyat övervägande upptaga frågan om en dylik generalklausul. Jag anser, att man i första hand bör avvakta resultatet av denna utredning, innan man vidtager några åtgärder med mera speciellt syfte att stärka rättskyddet för icke patenterade yrkeshemligheter. Skulle det sedan visa sig, att en sådan klausul fortfarande icke anses böra inflyta i vår lagstiftning eller att — trots att så finnes böra ske — den icke skulle vara tillräcklig, torde man få överväga att upptaga spörsmålet om ett effektivare skydd för yrkeshemligheter till direkt behandling, eventuellt i samband med en allmän översyn av lagen mot illojal konkurrens.

Härpå anförde

Herr HAGBERG i Malmö: Herr talman! Då interpellanten tyvärr icke haft tillfälle att komma hit i dag, anhåller jag å hans vägnar att få framföra ett tack till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet för svaret, vars positiva karaktär jag mycket gärna vill understryka.

Jag har bland annat fäst mig vid att herr statsrådet icke anser sig kunna bestrida, att gällande lagbestämmelser knappast kunna anses lämna ett i alla avseenden tillräckligt skydd för obehörigt utnyttjande av annans yrkeshemligheter. Herr statsrådet har också givit

uttryck åt den meningen, i varje fall preliminärt, att en avvägning mellan de olika intressen, som anmäla sig i detta sammanhang, skulle kunna giva till resultat att rättskyddet för icke patenterade yrkeshemligheter bör förstärkas.

Härtill vill jag endast säga ytterligare, att därest man inom justitiedepartementet vid fortsatt övervägande av denna fråga eventuellt skulle önska ytterligare material till belysning av frågan, är interpellanten villig att ställa till förfogande visst material, som han disponerar rörande några aktuella fall som beröra dessa problem.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3.

Svar på fråga ang. löneutredningen för biblioteksbiträdena.

Ordet lämnades på begäran till

Herr statsrådet ANDERSSON, som yttrade: Herr talman! Fröken Vinge har frågat mig, huruvida jag kunde meddela, vid vilken tidpunkt 1947 års löneutredning avseende visa biblioteksbiträden kunde väntas avgiva sitt betänkande.

I anledning härav får jag meddela följande. Vid upprättandet av 1949 års riksdagsberättelse inhämtades från utredningsmännen uppgift, att utredningsarbetet var i huvudsak slutfört och att utredningen i ämnet komme att dagtecknas den 29 december 1948. En härpå grundad uppgift intogs i riksdagsberättelsen. Av olika skäl har emellertid utredningsarbetet blivit avsevärt fördröjt. Utredningsmännen ha anmält att nya omständigheter tillkommit, som föranlett behov av åtskilliga kompletterande undersökningar. Dessa äro emellertid nu avslutade, och utredningsmännen beräknas avlämna betänkande i ämnet under januari 1950.

Härefter anförde

Svar på interpellation ang. undersökning av möjligheterna till svenskt-norskt samarbete beträffande vissa byggnadsfrågor vid Svinesunds-tullen.

Fröken VINGE: Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet för svaret. Eftersom statsrådet själv berörde den lilla fataliteten att det angavs i årets riksdagsberättelse, att utredningen var färdig och avgiven till departementschefen, skall jag inte uppehålla mig vid den saken i annan mån än att jag måste konstatera, att om någon för ett år sedan hade efterlyst utredningen hos det statsråd, som då hade ansvar för dessa ärenden, skulle svaret helt säkert inte ha blivit mindre gynnsamt än det svar som jag fick i dag. Frågan har med andra ord vilat ett helt år utan att föras närmare sin lösning!

Under tiden har det material, som de sakkunniga ha samlat, blivit föråldrat och måste förnyas, och det försenar frågan ytterligare; jag förmodar det är det statsrådet syftar på när han talar om behovet av vissa kompletterande undersökningar. Under tiden blir det allt svårare för biblioteken att besätta de lediga posterna med kompetent personal. Saken kompliceras av att det förekommer i viss utsträckning att tjänster, som borde vara bibliotekarietjänster, placeras i biträdesgrad. I hur stor utsträckning detta förekommer hör till det, som jag hoppas att utredningen skall upplysa om. Jag syftar inte på sådana fall då en person har sökt och fått en befattning, som han är överkvalificerad för, utan på sådana fall då det gäller att självständigt behandla arbetsuppgifterna och akademisk examen jämte särskild biblioteksutbildning verkliga behövs.

I den mån man inrättar sådana befattningar i så låga lönegrader, att lönen inte räcker till för att förränta och amortera studiekostnaderna, i samma mån begär man en oförrätt inte bara mot vederbörande befattningshavare utan också mot dem, som ha håg och fallenhet för yrket men som inte ha råd att ägna sig åt det. Det blir alltså ett privilegium för de välsituerade att få

ägna sig åt detta intressanta arbete. Om det visar sig att rekryteringen försvåras genom lönesättningen — hur det är med den saken skall väl utredningen också upplysa om — vållas givetvis stora svårigheter för biblioteken och därigenom för forskningen.

På utredningsmännens intresse för sin uppgift finns det säkerligen ingen anledning att tvivla. Jag har därför ibland undrat, om man i departementet tvekar att lägga fram för offentligheten ett material, som med all säkerhet visar sig vara uppseendeväckande, och att detta är orsaken till förseningen. Jag hoppas att så inte skall visa sig vara fallet utan vill gärna tro, att förseningen beror på en ojämn arbetsbelastning inom kanslihuset. Statsrådet säger nu att utredningsmännen beräknas avlämna betänkandet i januari. I förhoppning att herr statsrådet begagnar sitt inflytande för att se till att detta verkligen sker ber jag, herr talman, att få tacka herr statsrådet för svaret.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4.**Svar på interpellation ang. undersökning av möjligheterna till svenskt-norskt samarbete beträffande vissa byggnadsfrågor vid Svinesunds-tullen.**

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet SKÖLD, erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Staxäng till mig riktat följande frågor:

1) Är herr statsrådet villig att lämna en redogörelse för eventuella rättsliga eller andra hinder mot uppförandet av gemensamma tullbyggnader vid landgränstullarna i riket?

2) Är herr statsrådet beredd att låta undersöka möjligheterna till ytterligare svenskt-norskt samarbete i vad gäller

Svar på interpellation ang. undersökning av möjligheterna till svenskt-norskt samarbete beträffande vissa byggnadsfrågor vid Svinesunds-tullen.

byggnadsfrågorna vid Svinesundstullen?

I anledning härav får jag anföra, att jag under hand låtit infordra uppgifter från generaltullstyrelsen rörande de av interpellanten berörda frågorna. I detta yttrande har styrelsen beträffande interpellantens första fråga framhållit, att ett system med gemensamma tullbyggnader vid landgräns förutsätter internationella överenskommelser i vissa rättsliga frågor av ömtålig art beträffande tullförrättningarnas utförande. Avtal måste sålunda bl. a. slutas om avgränsning av gemensamma tullzoner, inom vilka både svenska och norska stadganden i tull- och trafikhänseenden skola gälla. Vidare blir det nödvändigt att träffa överenskommelse om sådana ändringar i de båda ländernas lagstiftning i hithörande ämnen, att svensk lag må kunna tillämpas på norskt territorium jämsides med norsk lag och norsk lag på svenskt territorium jämsides med svensk lag.

I sitt yttrande har generaltullstyrelsen även berört en del frågor av mera praktisk natur, som enligt styrelsens åsikt medförde, att frågan om gemensamma tullbyggnader vid landgränstullarna icke kunde anses aktuell. Styrelsen har bl. a. lämnat en redogörelse för bostadsfrågorna och framhållit att en flyttning av nuvarande expeditionslokaler och bostäder skulle medföra betydande kostnader för statsverket. Vidare har styrelsen betonat, att gemensamma tullbyggnader icke kunde beräknas medföra några minskade personalkostnader. Generaltullstyrelsen tillägger, att man även på norsk sida vid verkställda undersökningar kommit till den slutsatsen, att tjänstemän i ettdera landet icke kunna expediera trafiken med tillämpning samtidigt av både det egna och det andra landets författningsbestämmelser.

Generaltullstyrelsen har emellertid också betonat, att ett ständigt samarbete

vid expedieringen av trafiken över gränsen äger rum mellan tulltjänstemännen å ömse sidor om denna.

Vad beträffar frågan om svenskt-norskt samarbete för åstadkommande av en gemensam tullbyggnad vid Svinesundsbron framhåller generaltullstyrelsen, att man redan kort tid efter tillkomsten av nämnda bro diskuterade lämpligheten av att på platsen uppföra en gemensam tullbyggnad. Såväl svenska som norska tullmyndigheter voro dock skeptiska beträffande ändamålsenligheten av en sådan anordning. Beslut fattades sedermera om uppförande av särskilda tullbyggnader i de båda länderna. Arbetena med den norska expeditionsbyggnaden ha numera fortskridit så långt, att byggnaden beräknas bli färdig till våren. För den nya tullstationsbyggnad på svenska sidan om bron, vartill medel anvisats av riksdagen, har tomt inköpts och ritningar äro uppgjorda; uppförandet av byggnaden är avsett att påbörjas, så snart erforderliga tillstånd därtill erhållits. Under sådana förhållanden skulle enligt generaltullstyrelsen vidare undersökningar, vilka komme att medföra ytterligare dröjsmål med anskaffandet av tillräckliga lokaler för expedieringen av den alltjämt växande gränstrafiken över Svinesund, icke kunna bli av något egentligt värde.

De av interpellanten framställda frågorna torde härmed få anses besvarade. Jag vill endast tillägga att spörsmålen givetvis ha ett nära samband med de pågående utredningarna rörande möjligheterna att åstadkomma en nordisk tullunion. Om framsteg kunna göras på detta område komma de av interpellanten berörda frågorna i ett helt nytt läge, och de komma då att upptas till förnyat övervägande.

Vidare anförde:

Herr STAXÅNG: Herr talman! Samtidigt som jag vill uttrycka mitt tack

Svar på interpellation ang. undersökning av möjligheterna till svenskt-norskt samarbete beträffande vissa byggnadsfrågor vid Svinesunds-tullen.

för herr statsrådets tillmötesgående att så utförligt besvara den interpellation jag med kammarens tillstånd väckt, måste jag med beklagande konstatera det rent negativa resultat utredningen utmynnat i.

Statsrådet anför mot byggandet av gemensamma tullbyggnader främst tvenne skäl — dels juridiska, dels mera praktiska. Vad gäller de rättsliga hindren förklarar statsrådet att en omläggning kräver »internationella överenskommelser i vissa rättsliga frågor av ömtålig art», såsom avgränsning av gemensamma tullzoner m. m. Jag är inte tillräckligt hemmastadd i internationella rättsregler eller hur förhandlingar om sådana gå till, men jag kan inte frigöra mig från ett allmänt intryck av att svårigheterna något övervärderats — det gäller dock en förhandling mellan två nordiska länder i en praktisk detaljfråga. Svårigheterna ha i varje fall icke tidigare varit större än att gemensamma tullhus kunnat inrättas litet varstans ute i världen, bl. a. vid italiensk-schweiziska gränsen, till ökad bekvämlighet icke minst för biltrafiken.

Vad gäller de rent praktiska hinder som skulle tala mot ett system med gemensamma tullbyggnader — kostnader för flyttning av bostäder m. m. — kanske jag för tydlighetens skull bör säga ifrån, att jag ingalunda tänkt mig, att man omedelbart skulle sätta i gång och riva ner alla våra nuvarande tullstationer för att bygga gemensamma byggnader. En annan sak är att den synpunkten kunde beaktas vid behov av nybyggnader i framtiden, och då blir det en naturlig sak att tidigt ta kontakt med grannländernas myndigheter.

Ett akuellt fall är just Svinesunds-tullen. Vi ha av finansministern fått besked att kontakt tidigare tagits med de norska tullmyndigheterna men att såväl svenska som norska myndigheter varit skeptiska beträffande ändamålsenligheten av en sådan anordning. Man

skulle gärna vilja efterlysa den närmare bakgrunden till denna skepticism. För den resande allmänheten förefaller ändamålsenligheten av en rationaliserad tullbehandling att ligga i nog så öppen dag. Såväl turist- som motororganisationer, som jag har haft kontakt med i denna sak, ha uttalat sin varma sympati för tanken på ett sammanförande av tullvisitationerna till en gemensam förvaltningslokal.

Även i Norge har saken väckt uppmärksamhet i pressen och annorledes. Jag kan nämna att med anledning av denna interpellation ha i Smaalenenes Amtstidende bl. a. framträdande tullmän uttalat, att en reform på denna punkt väsentligt skulle underlätta trafiken.

En av dessa tullmän uttalar att frågan icke är tillräckligt utredd. Det har ej gjorts någon större utredning, säger han, på vare sig norsk eller svensk sida. Den andre tullmannen framhåller att han anser, att det vore lämpligt att få till stånd ett samarbete. Beträffande Svinesundstullen är han så generös, att han anser att tullbyggnaden skulle kunna vara förlagd på svensk sida, och han säger bestämt, att det skulle vara en stor fördel för trafiken om detta samarbete kunde komma till stånd.

Jag vill till slut beröra denna sak även ur en annan synpunkt. Jag har en känsla av att vi i vår strävan att vidga det nordiska samarbetet ofta förlyfta oss. Det är ofta de stora vittomfattande frågorna, som härutinnan seglat fram och kanske tjugat en tillfällig dagsstämning. Men ofta har det stannat vid bara ord utan att man har kunnat fullfölja saken i handling. Ofta har det kanske varit så, att bakom uppslaget ej stått en tillräcklig folkmening. Jag tror därför att det nordiska samarbetet skulle vinna på att praktiska frågor av icke alltför stor beskaffenhet finge utgöra en början och liksom förtruppen i ett dylikt samarbete.

Svar på interpellation ang. användning av intäkterna av den extra bensinskatten för tillgodoseende av vägväsendets behov.

Jag tror att denna fråga, som jag här berört i interpellationen, är en fråga av sådant art att ett samförstånd, icke minst när det gäller Norge och oss, borde komma till stånd. Här gäller det en förenkling av trafiken, som å båda sidor om gränsen anses nödvändig. Jag har därför frågat mig om icke kontakttandet i denna sak borde ha sträckt sig något längre och haft en mera auktoritativ form än en kontakt mellan de båda ländernas tullstyrelser i ett speciellt fall.

Jag vill sluta med att understryka statsrådets mening, som han uttalade i slutet av interpellationssvaret, att det spörsmål som jag här har framfört givetvis har ett nära samband med den pågående utredningen om möjligheterna att åstadkomma en nordisk tullunion. De framsteg som därvid kunna göras komma givetvis att beröra även de frågor, som här ha berörts, och bringa dem i ett nytt läge. Då kanske man kan ta upp dem till nytt övervägande.

Herr DICKSON: Herr talman! Denna fråga förefaller vid första påseende vara så till den grad praktisk, att det nästan är självklart att den inte går att lösa! Den ger, tycker jag, ett ganska strålande bevis på hur i kultursamhället, sådana som det svenska och det norska, bestämmelser och tillkrånade riktlinjer göra det omöjligt att ordna saker och ting rent praktiskt.

Nu är det väl i detta särskilda fall inte mycket att göra åt saken, och jag har bara velat uppsända denna lilla suck över detta sakernas tillstånd. Annars tycker man ju att i sådana frågor som denna skulle två vettiga karlar kunna komma tillsammans, sätta sig ned under ett par timmar och ordna saken, om det nu är önskvärt att förslaget genomföres.

Emellertid finns det en del ljuspunk-

ter i den allmänna, mörka bilden. Vi ha ett sådant exempel, jag tror uppe i Jämtland, där en väg går genom svenskt område men skötes av normännen och där högertrafik råder. Detta kanske chockerar dem som höra det — ordentliga människor ha väl svårt att finna sig i sådant. Men det är en praktisk anordning, och det är att hoppas att detta exempel må kunna sprida sig.

I speciellt den föreliggande frågan skulle jag bara vilja poängtera en sak. Det är meningen att vi skola bygga ett tullhus i Svinesund; där finns tomt och det är klart att sätta i gång snart nog. Om vi ha det perspektivet framför oss att vi sträva efter något som skall likna en tullunion, är det angeläget att inte nu bygga något större palats utan att ta det ganska enkelt och lättfärdigt och inte lägga ned alltför mycket pengar på något, som kanske om några få år inte längre behöver användas.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5.

Svar på interpellation ang. användning av intäkterna av den extra bensinskatten för tillgodoseende av vägväsendets behov.

Herr förste vice talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **SKÖLD**, som yttrade: Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Vigelsbo till mig riktat följande frågor:

1) Har herr statsrådet sin uppmärksamhet riktad på frågan om användningen av intäkterna av den extra bensinskatten?

2) Ämnar herr statsrådet av ifrågasvarande statsintäkter enligt riksdagens beslut ställa till vägväsendets förfogande de belopp, som med hänsyn till vägväsendets behov och den förbättrade

Svar på interpellation ang. användning av intäkterna av den extra bensinskatten för tillgodoseende av vägväsendets behov.

arbetskraftstillgången kunna anses erforderliga?

Som interpellanten framhållit har enighet rått om att inkomsterna av den extra bensinskatten skola tillgodoföras vägväsendet. Beträffande detta spörsmål vill jag endast framhålla att ingenting har inträffat, som skulle ge anledning till ett ändrat ståndpunktstagande.

Interpellanten frågar vidare om jag är beredd att av de influtna intäkterna av den extra bensinskatten ställa till vägväsendets förfogande de belopp, som med hänsyn till vägväsendets behov och den förbättrade arbetskraftstillgången kan anses erforderliga. Jag vill då först understryka att såväl under det senaste som under nu innevarande budgetår förekommit en viss reservationsmedelsförbrukning utöver de i riksstaten upptagna väganslagen. Innebördens härav är, att man redan tillåtit att vägutgifterna tagit i anspråk större belopp än som svarat mot intäkterna av de ordinarie bilskatterna. Detta beror på att anslagsförbrukningen reglerats med utgångspunkt från tillgången på material och arbetskraft på det sätt interpellanten framfört önskemål om. Huruvida med hänsyn till läget på arbetsmarknaden en ytterligare ökning av vägutgifterna kan äga rum kommer att prövas i samband med budgetbehandlingen för statsverkspropositionen till nästa års riksdag. Jag är icke beredd att för närvarande göra något uttalande i denna fråga.

Slutligen vill jag framhålla att regeringen givetvis icke har möjlighet att utan riksdagens hörande anvisa medel till vägväsendet utöver de av riksdagen beslutade. Skulle det framdeles visa sig, att av riksdagen anvisade medel icke förslå för att finansiera de arbeten, som tillgången på arbetskraft och material skulle tillåta, och en ytterligare medelsanvisning med anledning härav finnes önskvärd, måste anslagsfrågan sålunda underställas riksdagen.

Härefter anförde

Herr VIGELSSBO: Herr talman! Jag skall be att till herr statsrådet få framföra mitt tack för svaret på min interpellation, och jag ber också att få tacka för den försäkran, som i detsamma lämnats att ingenting inträffat, som ändrat dispositionerna i fråga om de inflytande bensinskattemedlens användning; vissa uppgifter ha i vart fall varit i omlopp, att detta skulle vara händelsen. Jag noterar med tillfredsställelse, att dessa uppfattningar och uppgifter varit oriktiga.

Statsrådet upplyser senare i sitt svar, att det redan tillåtits att vägutgifterna fått ta i anspråk större belopp än som svarat mot intäkterna av de ordinarie bilskatterna. Detta innebär, att man redan nu nödgas ta i anspråk viss del av den extra bensinskatten. Enligt konsumtionsskatteberedningen var meningen den, när den extra skatten infördes, att denna helt skulle tillföras vägväsendet som ett tillägg utöver vad som för ifrågavarande ändamål upptagits på ordinarie stat. Denna uppfattning delades helt säkert även av dåvarande finansministern och godtogs även av riksdagen.

Jag är fullt medveten om att bristen på maskiner och arbetskraft lagt hinder i vägen under de närmast gångna åren, men det torde vara av värde att få klarlagt, hur det kommer att ställa sig, när normala förhållanden åter inträda. Att det numera i mycket stor utsträckning föreligger behov av medel till anskaffning av både maskiner och arbetskraft torde vara för alla ganska uppenbart. Jag skall be att få anföra ett par exempel, återgivna i pressen den senaste veckan.

En tidningsnotis från Ljusdal lydde så här: »Vid ett sammanträde på Ramsjö pastorsexpedition på onsdagen fick representanter för Västra Hälsinglands

**Svar på interpellation ang. beredande av tillfälle för innehavare av bruksåbohem-
man att friköpa sina fastigheter.**

trafikorganisation tillfälle att framföra sina önskemål och klagomål till chefen för vägförvaltningens underhållsavdelning, vägingenjör Birger Johnson, Gävle. I förra veckan tog sig som bekant missnöjet uttryck i en protestresolution till regeringen, men efter överläggningarna i Ramsjö ansåg man sig ha fått sådan klarhet om vad som gjorts och vad som med bristande anslag och relativt svag maskinell utrustning står att göra för vägarna i dagens läge, att man kunde återkalla protestskrivelsen och hotet om körstrejk.» Det var bristen på medel, som gjorde att man ansåg det utsiktslöst.

I måndags hölls en stor vägdag i Karlstad. Därvid uttalade bl. a. generaldirektör Hjort i väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som höll med om att situationen var allvarlig, enligt ett tidsningsreferat:

»På alla områden sker rationalisering utom då det gäller vägväsendet. Vi har nu kommit till gränsen för vad våra vägar tål. Trafiken har ökat i snabbhet, tyngd och omfattning. Det går inte längre att vänta på att de nuvarande vägarna skall ersättas med nya i framtiden. Gamla vägar måste underhållas och sättas i så bra skick som möjligt.

Anslagen är mycket för små. I våras stod man t. ex. utan pengar till de svåra tjälskadorna bl. a. i Värmland tills myndigheterna gav med sig.

Av 430 miljoner i bilskattemedel har vägväsendet i år fått 210 miljoner. Nästa år begärs 314 miljoner. En normalbudget skulle ta avsevärt större belopp men det är ingen idé att begära mera pengar. Man får öka på summan i etapper. 100—200 miljoner skulle bl. a. behövas för nya broar och 600—700 miljoner enbart för vägbeläggningar. Stora summor behövs också för maskinanskaffning.»

»Situationen har varit och är mycket svår», slutade hr Hjort. »Vi måste emellertid göra allt för att försöka förklara

för statsmakterna hur illa det är ställt. Alla vägmyndigheter arbetar för detta.»

Jag menar, att här ges utrymme för de medel, som influtit genom den extra bensinskatten och som vi anse böra odelat komma vägväsendet till godo.

Medan jag har ordet är det kanske en sak, som ytterligare bör påpekas i detta sammanhang och som bör med det snaraste tillrättaläggas, nämligen ett förhållande, som vi ha kvar sedan den olyckliga arbetslöshetskommissionens dagar, när man satte i gång arbeten på vissa håll och bröt upp den gamla vägen utan att sätta den nya i stånd, varför praktiskt taget vägarna äro ofarbara under vissa tider på året.

Det är oerhört mycken arbetskraft som måste till för att sätta vårt vägväsende i stånd, och vi utgå ifrån, att det är nödvändigt att de bestämmelser, som en gång ha beslutats för bensinskattemedlens användning, också genomföras; jag skall inte säga mera om detta.

Jag vill ännu en gång tacka för svaret och uttalar en förhoppning om att i nästa års statsverksproposition nödigt utrymme lämnas för vägväsendets räkning och att den extra bensinskattens intäkter i sin helhet disponeras för sitt tidigare beslutade ändamål.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 6.

**Svar på interpellation ang. beredande av tillfälle för innehavare av bruksåbohem-
man att friköpa sina fastigheter.**

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet SKÖLD, som yttrade: Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Persson i Norrby frågat mig om man kunde förvänta initiativ från regeringen inom den närmaste tiden för att be-

Svar på interpellation ang. användningen av extravinsten, som uppkomma genom devalveringen.

reda innehavarna av återstående bruks-åbohemman tillfälle att friköpa sina fastigheter.

Med anledning härav får jag anföra följande:

Såsom framgår av interpellationen väcktes i särskilda motioner vid 1947 års riksdag förslag om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran att Kungl. Maj:t ville upptaga förhandlingar med vederbörande bruksägare om förvärv för kronans räkning av nu återstående bruksåbohemman. Jordbruksutskottet anförde i utlåtande över motionerna, att utskottet funne skäl tala för att åtgärder vidtogas från statsmakternas sida för en avveckling till förmån för åborna av brukens rättigheter till dessa hemman. Enligt utskottets mening borde i första hand övervägas att söka åstadkomma en överenskommelse med vederbörande bruksägare om en dylik avveckling. Då ifrågasvarande spørsmål redan vore föremål för Kungl. Maj:ts prövning, syntes något riksdagens initiativ icke erforderligt; dock fann utskottet det lämpligt, att vad utskottet anfört bragtes till Kungl. Maj:ts kännedom. Utskottets utlåtande godkändes av riksdagen.

Inom finansdepartementet ha numera igångsatts vissa förberedande undersökningar rörande Norrbobyns bruksåbohemman i Gävleborgs län. Innan dessa undersökningar blivit slutförda är jag icke beredd att taga närmare ställning till frågan om avveckling av nu återstående bruksåbohemman.

Härpå anförde

Herr PERSSON i Norrby: Herr talman! Jag uttalar mitt tack till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet för svaret på min interpellation, av vilket svar framgår, att utredning *numera* pågår i föreliggande spørsmål.

Jag hörde för många år sedan berättas,

att det bolag, som äger de gamla järnbruk till vilka brukningsrätten till åbohemmanen i norra Hälsingland äro av kronan överlätna, icke kunde nedlägga bruksdriften därför att den gick med förlust, enär brukningsrätten då skulle återkallas av kronan. Under senare år har driften vid ifrågasvarande järnbruk reducerats så att den nu är helt obetydlig. Sålunda tillverkades år 1938 i 1 000-tal ton järn och stål: 8,5, 1939: 4,8, 1947: 2,8 och 1948: 2,3.

Vad åbohemmanet Njupa i Voxna socken beträffar så är brukningsrätten till detta av kronan tilldelad Woxna bruk till stöd åt bruksrörelsen, en rörelse, som för länge sedan helt nedlagts. Nuvarande brukare, Ljusne-Woxna Aktiebolag, har ej kunnat erhålla lagfart på hemmanet.

När vi på vårt håll motionerade i riksdagen 1947 i här berörda fråga, avsågo vi att främja åboarnas intressen i saken. Jag vill uttala den förhoppningen, att den nu pågående utredningen skall komma att göra det möjligt för åboarna att på skäligen villkor kunna friköpa sina åbohemman. Skulle det stöd bolaget nu nyttjar från åbohemmanen ligga till grund för värdering för det ändamål, för vilket det blivit av kronan tilldelat, nämligen järnbruksrörelsen, torde löseskillingen för åboarna bli överkomlig.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7.

Svar på interpellation ang. användningen av extravinsten, som uppkomma genom devalveringen.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet SKÖLD, erhöi på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Persson i Landafors frågat mig om regeringen övervägt särskilda förslag och åtgärder, och i så fall vilka, för att ex-

Svar på interpellation ang. användningen av extravinsten, som uppkomma genom devalveringen.

travinsterna på devalveringen skola användas till att motverka av devalveringen föranledda stegringar i levnadskostnaderna, eventuellt nedpressa priserna, i enlighet med tidigare löften, eller tillföras de berörda lågbetalda arbetarna i exportindustrien och de mindre skogsägarna.

Till svar härpå får jag anföra följande.

Devalveringen av svenska kronan medför å ena sidan förbättrade avsättningsförhållanden för vår export, varigenom ökade vinster för exportindustrien kunna uppkomma, å andra sidan stegrade kostnader för vissa delar av vår import. Importfördyringen drabbar såväl konsumtionsvaror som produktionsvaror. Regeringen har framlagt förslag om subventionering av vissa konsumtionsvaror, vilka godkänts av riksdagen. Beträffande produktionsvaror kommer däremot någon subventionering icke att äga rum, utan fördyringen å dessa varor får bäras av produktionen. Härigenom får även exportindustrien vidkännas ökade kostnader.

Regeringen har beaktat att exportörerna, i den mån de lyckas att hålla exportpriserna i utländsk valuta oförändrade, göra ökade vinster, även om hänsyn togs till nämnda kostnadsökningar på produktionsvaror. Ökade vinster uppkomma emellertid endast vid export dels till sådana länder, som icke devalverat eller gjort detta i mindre utsträckning än Sverige, och dels därutöver av ett begränsat antal varuslag. Vidare böra beaktas rådande oklara avsättnings- och prisförhållanden på de utländska marknaderna, som göra det i viss mån vanskligt att bedöma i vilken omfattning valutavinsterna komma exportföretagen till godo.

Vad gäller frågan om finansieringen av de nyligen beslutade subventionerna i anledning av devalveringen kan det synas naturligt att kostnaderna härför

i första hand borde bäras av exportföretagen genom ianspråktagande i en eller annan form av deras ökade vinster. Regeringen har emellertid vid övervägandet av denna fråga ansett sig böra taga hänsyn särskilt till angelägenheten av att främja vår export på hårdvalutamarknader och har därför icke velat förorda åtgärder, som syfta till en särskild beskattning av dessa exportvinster, enär dessa strävanden därigenom skulle motverkas.

Regeringen har icke heller funnit anledning föreligga till en allmän skärpning av företagsbeskattningen, då denna redan är ganska hög. Jag påminner om att bolagsbeskattningen uppgår till cirka 50 procent av årsvinsten samt att vinstutdelningen i sin tur underkastas en snabbt progressiv beskattning. Ur konjunkturpolitisk synpunkt bör vidare beaktas dels skyldigheten att till spärrkonto avsätta summan av 17 procent av vinstutdelningen och 27 procent av årsvinsten i den mån denna överstiger vinstutdelningen, dels och gällande regler om utdelningsbegränsning.

Med hänsyn till det anförda har regeringen icke ansett tillräckliga skäl föreligga att vidtaga åtgärder i det av interpellanten angivna syftet.

Vidare anförde:

Herr PERSSON i Landafors: Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet och chefen för finansdepartementet för svaret på min interpellation.

Jag läste i tidningarna för någon vecka sedan, att finansministern vid årets Arosmässa uttalat, att devalveringen skulle ge vårt land uppskattningsvis 400—500 miljoner kronor i ökade inkomster på exporten, medan importen skulle bli cirka 700 miljoner kronor dyrare; att dessa uppskattningar baserades på oförändrade export- och importkvantiteter tar jag för givet. Sedan dessa upp-

Svar på interpellation ang. användningen av extravinsten, som uppkomma genom devalveringen.

gifter lämnades har frågeställningen i den allmänna debatten varit denna: Vilka är det som skola få de 400—500 miljonerna, som exporten ger i merinkomst? Den frågan har icke kommenterats eller blivit klarlagd från regeringens sida tidigare, och det är därför som jag genom interpellationen önskat få besked i saken.

Frågan är nu enligt min mening högaktuell, enär underhandlingar pågå mellan skogsägarna å ena sidan och sågverks- och massaindustrien å den andra angående virkespriserna. Jämsides med malmexporten är exporten av sågade trävaror och pappersmassa vår viktigaste. Det blir sålunda dessa artiklar, som i hög grad komma att bidra till den beräknade merinkomsten genom devalveringen på en halv miljard kronor. Bolagen ha hela hösten hårt pressat skogsägarna för att få ner rotvärdepriserna. Skogsägarna ha svarat med att uppmana varandra, »att låta skogarna ta igen sig och vila ett tag».

Det har nu meddelats, att uppgörelse träffats för norra distriktet, området norr om Ljungan. Där ha priserna å sulfiteden, såvitt jag kunnat utröna, pressats ner med hela 27 öre per kubikfot, medan sänkningen i timmerpriset är obetydlig. Efter Ljusnan lär priset i vinter bli 25 öre lägre per kubikfot än i fjol vinter, medan timmerpriserna komma att ligga i närheten av fjolårets. Det är sannolikt att handelsministern i ett interpellationssvar häromdagen syftade på dessa oförändrade timmerpriser, då han ansåg att utsikterna för vinterns skogsavverkningar ljusnat, särskilt då beträffande timret, på grund av efterfrågan på sågade trävaror.

I fråga om skogsarbetaravtalen ha de förda förhandlingarna resulterat i ett förslag, som för närvarande är ute för omröstning. Vad detta förslag innehåller veta vi ännu icke; att det varit press för att få ner även arbetspriserna kan man ta för givet. Bolagen få på det sätt

ter ner produktionskostnaderna med betydande belopp jämsides med extrainkomsterna genom devalveringen, som finansministern beräknat till cirka en halv miljard kronor.

På vilket sätt ordnas nu saken? Komma dessa inkomster att helt gå till att motverka de genom importen uppkommande prisstegringarna och leveranskostnadsökningarna? Jag har förutsatt, att regeringen icke hade för avsikt att tillföra en liten grupp enskilda kapitalister en halv miljard kronor i extra vinster genom devalveringen och samtidigt begära väldiga subventionsbelopp av skattemedel för att hindra de importerade varornas ökade priser att omedelbart höja levnadskostnadsindex; det ansåg jag skulle vara alltför orimligt.

Nu har finansministern lämnat klart besked i dessa frågor. Av interpellationssvaret framgår, att regeringen icke ämnar vidta några åtgärder för att låta extravinsterna å exporten utjämna eller minska prisfördyringarna å importen. Regeringen har begärt och fått 190 miljoner kronor för subventionering av vissa konsumtionsvaror för att hålla importfördyringen tillbaka. »Beträffande produktionsvaror kommer däremot någon subventionering icke att äga rum utan fördyringen av dessa varor får bäras av produktionen. Härigenom får även exportindustrien vidkännas ökade kostnader», sägs i finansministerns svar. Ja, de ökade importpriserna på produktionsvaror komma säkerligen industriens företrädare att hålla sig skadslösa för genom högre priser på de varor, som skola ut på marknaden.

Av svaret framgår vidare, att regeringen anser att devalveringsvinsterna på exporten icke böra tillmätas någon betydelse då det gäller att ekonomiskt möta importfördyringen. Det hänvisas till »rådande oklara avsättnings- och prisförhållanden på de utländska marknaderna, som göra det i viss mån vanskligt att bedöma i vilken omfatt-

Svar på interpellation ang. användningen av extravinster, som uppkomma genom devalveringen.

ning valutavinsterna komma exportföretagen till godo». Ja, men här röra vi oss ju med det beräknade belopp, som finansministern själv kommit fram till, en halv miljard kronor. Tycker icke finansministern, att det naturliga vore att regeringen på något sätt samlade upp dessa pengar och satte in dem på subventionering av den allt dyrare importen i stället för att ta ut så stora subventionsbelopp av skattebetalarna? »Det kan synas naturligt att kostnaderna härför i första hand borde bäras av exportföretagen genom ianspråktagande i en eller annan form av deras ökade vinster», säger finansministern. Och vidare: »Regeringen har emellertid vid övervägande av denna fråga ansett sig böra taga hänsyn särskilt till angelägenheten av att främja vår export på hårdvalutamarknader och har därför icke velat förorda åtgärder, som syfta till en särskild beskattning av dessa exportvinster, enär dessa strävanden därigenom skulle motverkas.» Därefter erinras om den höga bolagsskatten, skyldigheten för bolag att å spärrkonto insätta viss del av årsvinsten och gällande regler om utdelningsbegränsning.

Det återstår sålunda endast att konstatera, att regeringen anser de ifrågasvarande exportvinsterna å devalveringen böra helt tillkomma exportföretagen för att stimulera exporten på hårdvalutaländerna. Ja, nog komma exportföretagen att stimuleras av denna utomordentliga välvilja från regeringens sida, en välvilja, som de väl knappast kunnat drömma om. De komma säkerligen att underkasta sig bolagsbeskattningen på dessa vinster, sedan alla avdragen blivit gjorda, och även att med nöje sätta in den föreskrivna procenten av vinsten på spärrkonto i riksbanken och få 2 procents ränta på dessa pengar för att få ut dem 1951. Debatten här i riksdagen för ett par dagar sedan om dispositionen av aktiebolags vinstmedel visade, att dessa insättningar på spärr-

konto voro av »symbolisk karaktär» och att denna anordning icke ens givit halva det belopp regeringen räknade med vid lagens antagande.

De olika arbetargrupperna inom exportindustrin ha lönestopp för år 1950. Pappersmassarbetarna få också lönestopp, fastän nära nog två tredjedelar av de röstande fordrat avtalsuppsägning. Bönder, som äga skog, måste sälja massaveden till betydligt lägre priser än i fjol, bolagen få genom devalveringen extravinster på hundratals miljoner kronor, prissfördyringarna genom devalveringen hållas tillbaka genom statliga subventioner, och bolagen få behålla extravinsterna för att exporten må stimuleras. Ja, detta är sålunda innehållet i det svar, som jag av finansministern erhållit på min interpellation.

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen ledningen av förhandlingarna.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet SKÖLD: Herr talman! Herr Persson i Landafors har ju nu gjort en parafraas över mitt svar. Parafraaser kunna ju vara mer eller mindre tillförlitliga. Jag får ju säga, att den uttydning, som herr Persson gjorde, utmärkte sig i varje fall icke för något sammanhang. Det berodde kanske på att det icke fanns något sammanhang i mitt svar. Jag vill i alla fall göra ett par små randanmärkningar kring den centrala frågan.

Jag börjar då med frågan om beräkandet av exportvinsten och importfördyringen. Herr Persson hänvisade till en uppgift, som jag skulle ha lämnat på Arosmässan. Jag ursäktar herr Persson, ty han följer ju pressen; därför blir ju uppgiften sådan den blir. På Arosmässan förklarade jag, att det finns ingen praktisk möjlighet att på förhand räkna ut vare sig hur stor exportvinsten eller hur stor importfördyringen

Svar på interpellation ang. användningen av extravinst, som uppkomma genom devalveringen.

blir. Jag bara berättade, att man på rent teoretiska grunder försökt göra en uppskattning av det ena och det andra. Det var alltså en uppskattning av vissa export- och importmängder och ett antagande om vissa procentuella prisstegringar, om vars tillförlitlighet ingen människa kan ha någon som helst aning. Jag vill därför icke på något sätt stå för dessa sifferuppgifter, ty de äro icke mera än ett teoretiskt exempel på vad det kan bli fråga om.

Jag vill heller icke på något sätt försöka att uppskatta den mervinst, som vissa exportföretag kunna få av devalveringen. Det vill jag icke gå in på, därför att det är omöjligt. Men då framstår det väl också som ganska besvärligt att tänka sig, att man skulle på något sätt kunna försöka att lokalisera dessa vinster och säga, att ett visst företag har på grund av devalveringen haft en mervinst av den och den storleken och ett annat företag en vinst av den och den storleken. Det blir över huvud taget oerhört svårt rent tekniskt att göra en sådan särbeskattning. Den enda möjligheten hade ju varit att lägga på exportavgifter på vissa varor till vissa länder. Men det skulle väl ändå te sig ganska märkligt, om man skulle göra detta samtidigt som man önskar att exporten skall ökas just beträffande de varorna och just på de länderna. Avsikten med devalveringen är ju att man skall få en högre export just till dessa. Därför har jag måst säga mig, att en rent praktiska skäl är det uteslutet att på något extra sätt beskatta dessa extravinster.

Då uppkommer frågan: Skall man i stället såsom ett surrogat göra en allmän skattehöjning på företag, vilken drabbar onda och goda om vartannat, icke bara dem som vinna utan även dem som förlora? Jag har tyckt, att detta vore en ganska meningslös sak. Jag har i stället måst resonera så, att om det nu blir sådana extravinster komma

de ju i toppen så att säga på företagsvinsten, och denna topp måste ju under alla förhållanden bli fullt ut beskattad. Man kan resonera hur mycket man vill om avdrag, avskrivningar och allt sådant, men toppen måste under alla förhållanden bli fullt ut beskattad. Då veta vi, att av en sådan extravinst, som ligger i toppen på ett företags hela samlade vinst, går först 50 procent till stat och kommun i skatt. Delar man sedan ut från bolaget kan man beräkna, att med hänsyn till aktieägarnas genomsnittliga inkomst- och förmögenhetsställning går minst hälften av utdelningen till skatt. Man kommer alltså faktiskt att till staten draga in större delen av denna extravinst. Då menar jag, att det kan väl icke sedan vara någon anledning att försöka fundera ut några invecklade, svåröverskådliga och svårgenomförbara system för att införa en särskild beskattning, när man ändå ser, att man i praktiken får till samhället indragen mer än hälften av vinsten. Det blir ju i verkligheten på indirekt sätt alltså så, att dessa ökade exportvinster komma att användas till att hjälpa oss att betala subventionerna. Därför menar jag, att det ligger så litet i hela det resonemang, som förts från herr Perssons i Landafors sida, att det ej kan vara någon praktisk mening i att driva det.

Jag skall icke gå in på åtskilliga andra ting, som här av herr Persson i Landafors framförts. Det är ju icke så, att vi från regeringens sida på något sätt givit oss in på dessa förhandlingar om skogspriserna. Jag skulle bara vilja fästa uppmärksamheten på att det knappast finns någon utsikt till att det skall bli prisstegring på sågat virke. Att skogsägarna gått med på en sänkning av massavedpriserna hänger väl delvis samman med att de förra priserna voro beräknade på ett massapris, som ligger väsentligt över det pris, som det t. o. m. efter devalveringen är möjligt att taga

Svar på interpellation ang. användningen av extravinst, som uppkomma genom devalveringen.

ut på massan. Man måste ju därför lägga sin jämförelse efter verkligheten och icke bara efter några föreställningar om att här ger devalveringen extravinst och följaktligen betyder det att massapriset stiger. I verkligheten är det så att massapriset fallit med 40 å 50 procent från toppen men efter devalveringen kanske har gått tillbaka halva vägen.

Med detta har jag icke velat säga, att jag har någon mening om virkesprisets höjd. Som jag nämnde ha vi från regeringens sida icke haft någon anledning att lägga oss i detta.

När man säger, att avsättningen till spärrkonto är mest av symbolisk natur och därför har det icke blivit så stora insättningar, så vad visar detta? Det visar bara, att utdelningen och fonderingen i bolagen blivit mindre än vad som beräknats, d. v. s. vinsten har blivit lägre och vinstens disposition har blivit sådan, att det ej blivit något så stort inflöde till spärrkontot. Det innebär i huvudsak att vinsterna icke blivit så höga, att utdelningen icke blivit så hög och att fonderingen i företagen icke blivit så stor, som man hade beräknat.

Jag vet icke, om det ur herr Perssons synpunkter är att beklaga, att det blivit på det sättet.

Herr PERSSON i Landafors: Herr talman! Det är icke minst betydelsefullt att få fastställt, att de kalkylatoriska belopp, som finansministern nämnde i sitt föredrag i Västerås, icke bygga på vare sig det ena eller det andra underlaget enligt den förklaring vi här fått. Då bli ju förhållandena helt andra än om man verkligen skall räkna med finansministerns ord bland industrimännen i Västerås, att vi sannolikt hade att påräkna en merinkomst i samband med exporten på 500 miljoner kronor. Efter detta kan man alltså icke tillmäta det någon betydelse, när det gäller att mäta den

beräknade stora importmerkostnaden. Om nu varken beloppet på 500 miljoner kronor, när det gäller exporten, eller de beräknade 700 miljonerna, när det gäller importen, bygga på något sakligt underlag utan dessa siffror fastmera praktiskt taget kunna betraktas som luft, då ha vi ju ingenting att hålla oss till, absolut ingenting. Det förändrar saken betydligt.

Att exportörerna för närvarande tjäna pengar på devalveringen är väl ändå obestriddligt. Om det nu icke kan fastställas hur stora belopp det är och vad det slutligen och definitivt kan bli, så förefaller det mig ändå såsom det naturligaste, att regeringen åtminstone borde ha försökt vidtaga några åtgärder för att inför landets konsumenter och skattebetalare kunna visa upp, att den verkligen ville ta vara på de merinkomster devalveringen skapat för att möta den i varje fall enligt dessa mer eller mindre tillförlitliga kalkyler beräknade höga importmerkostnaden.

I fråga om det sista finansministern talade om eller insättningarna på spärrkonto av bolagsvinster har jag bara konstaterat, att dessa närmast ha haft symbolisk karaktär. Det var ju utskottets ordförande, som fällde detta uttryck under debatten i onsdags. Att vinsterna blivit lägre än man beräknat, är den direkta orsaken till att i stället för de 500 miljoner kronor, varmed man räknat för två år, det endast blivit omkring 233 miljoner kronor säger finansministern. Det beror säkerligen också på att bolagen konsoliderat sin ställning i större utsträckning än vad regeringen kanske tidigare räknat med.

När man emellertid hänvisar till att merinkomsten på exporten också skulle drabbas av dessa insättningar på spärrkonto, så vill jag bara för min del erinra om att vi beslöt i onsdags att insättningstvånget skulle gälla också för 1950. Men om man gör bokslutet senare och icke betalar in pengarna under 1950

Svar på interpellation ang. socialstyrelsens levnadskostnadsindex.

utan blir färdig först fram på 1951, behöver man icke betala in detta, ty då är man ju i färd med att återbetala tidigare insatta pengar. Under sådana förhållanden har det ganska liten betydelse, om man räknar med att dessa merinkomster komma att erhållas på exporten under de närmaste månaderna in på 1950.

Jag ber alltså till sist att få konstatera, att de slutsatser jag dragit av svaret och det resonemang som har förts här giva mig fullt berättigande att fälla de omdömen, som jag här har gjort.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 8.

Svar på interpellation ang. socialstyrelsens levnadskostnadsindex.

Herr andre vice talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet SKÖLD, som yttrade: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Hagberg i Luleå frågat mig om regeringen observerat den starkt ökande misstron mot levnadskostnadsindex och om den i så fall överväger några åtgärder för att undanröja missnöjesanledningarna.

Jag är ense med interpellanten om att det framstår som ett oeftergivligt krav att levnadskostnadsindex verklighetstroget speglar förändringar som inträffa i levnadskostnaderna. Interpellanten hävdar att det bland löntagarna finns en utbredd misstro mot nuvarande levnadskostnadsindex och anför tre skäl för sitt påstående att levnadskostnadsindex mera »dämpar» inträdda levnadskostnadsstegringar än bringar dem till uttryck. Jag vill i det följande upp-taga dessa skäl till granskning.

Interpellanten anför till en början att det är ägnat att förvåna, att medan index med direkta skatter och sociala förmåner i september i år nådde 170, så

redovisades samma index utan skatter och sociala förmåner samma månad med 167. Förklaringen härtill är enkel. I september 1949 låg index för skatteposten vid 220. Då skatteindex sålunda stigit mer än levnadskostnaderna i övrigt, kommer självfallet det levnadskostnadsindex, som inkluderar skatteposten, att ligga högre än det index som icke innefattar nämnda post. Under åren 1935—1941, då skattepostens förändringar icke i större utsträckning avvek från förändringarna av levnadskostnaderna i övrigt, överensstämde index med resp. utan skatter helt. Under åren 1942—1946 ökade skillnaden mellan de bägge indexen successivt från 1 till 4 enheter. Under dessa år steg nämligen skatteindex från 164 till 210 under det att levnadskostnaderna i övrigt under samma tid lågo praktiskt taget oförändrade vid 150—151.

Jag vill erinra om att Kungl. Maj:t genom kungörelse den 30 juni 1948 förordnat att det s. k. pristalet skall grundas på indexberäkningar, vid vilka hänsyn icke skall tagas till direkta skatter eller sociala förmåner. Beträffande den närmare innebörden av detta beslut ber jag få hänvisa till propositionen nr 250 till 1948 års riksdag angående grunderna för beräkning av levnadskostnadsindex, vilken av riksdagen lämnades utan erinran. Jag vill här blott erinra om följande.

Till och med 1947 hade vid de indexberäkningar, som lågo till grund för bestämmandet av pristalet, bland levnadskostnaderna medtagits de direkta och indirekta skatter som beräknats träffa en familj med den sammansättning, inkomst och förbrukning som den s. k. indexfamiljen representerar. I princip hade å andra sidan medräknats även de socialpolitiska förmåner som samma familj antagits komma i åtnjutande av. De teoretiska invändningar och praktiska svårigheter som det angivna förfarings sättet kan föranleda ha vid olika tillfällen uppmärksamrats. Dessa svår-

Svar på interpellation ang. socialstyrelsens levnadskostnadsindex.

righeter aktualiserades vid införandet av källskatteuppbörden. Källskattens införande invercade på levnadskostnadsindex för mars 1947 i höjande riktning med över 5 enheter trots att skattesatsen var oförändrad; höjningen betingades av den inkomststegring som indexfamiljen beräknades ha fått under de sista två åren.

Genomförandet från och med år 1948 av ändringarna i inkomstbeskattningen och av de allmänna barnbidragen har lett till att det levnadskostnadsindex, som inkluderar skatter och sociala förmåner, utgör en sämre mätare på den genomsnittliga levnadskostnadsutvecklingen än index utan skatter och sociala förmåner. Det visade sig vid indexberäkningen i mars 1948 att generalindextalet *utan* skatter och sociala förmåner steg med 5 enheter, medan däremot index *med* skatter och sociala förmåner sjönk med 5 enheter. Sistnämnda index minskade sålunda trots att åtskilliga prishöjningar inträffat mellan december 1947 och mars 1948. Att index *med* skatter och sociala förmåner numera är en otillförlitlig mätare på levnadskostnadsutvecklingen sammanhänger med följande förhållande. Indexberäkningarna ha till syfte att återspegla levnadskostnadsutvecklingen för familjer med genomsnittligt 2 barn. I vanliga fall förändras levnadskostnaderna på ungefär samma sätt för familjer med olika antal barn. I den situation som uppstått från och med 1948 är detta emellertid inte fallet. Familjer utan barn liksom ensamstående ha uppenbarligen icke någon fördel av barnbidragen, medan däremot familjer med flera än två barn ha större fördel av barnbidragen än vad levnadskostnadsindex utvisar.

Interpellanten framhåller vidare att den omständigheten att socialstyrelsens konsumtionsprisindex i september i år uppnått 176, medan däremot levnadskostnadsindex med resp. utan skatter och sociala förmåner endast ligger vid

170 resp. 167, har föranlett att det i vida kretsar anses att det manipuleras med levnadskostnadsindex för att »indextaket» 168,38 ej skall uppnås.

Antagandet att det manipuleras med levnadskostnadsindex för att förhindra att det s. k. indextaket uppnås är grundlöst. Interpellanten synes vilja göra gällande att den stegring som inträtt i socialstyrelsens (förutvarande riksbankens) konsumtionsprisindex skulle vara av den omfattning att den, applicerad på levnadskostnadsindex, skulle ha betytt indextakets uppnående. Detta är icke överensstämmande med faktiska förhållandet. Proposition om den uppgörelse som träffats med statstjänstemännen om fastställande av indextaket framlades för riksdagen i maj 1948. I juni 1948 låg levnadskostnadsindex vid 164,14. I september i år hade det stigit till 166,54 eller med 1,5 procent. Socialstyrelsens (riksbankens) konsumtionsprisindex utgjorde vid samma tidpunkter 172,6 resp. 176,2. Höjningen utgör 2,0 procent. Konsumtionsprisindex har således sedan tiden för stabiliseringsöverenskommelsen med statstjänstemännen stigit en halv procent mera än levnadskostnadsindex. Men en ökning av levnadskostnadsindex med ytterligare en halv procent hade inte varit tillräcklig för att bringa levnadskostnadsindex upp till indextalet 168,38.

Den skillnad som föreligger mellan levnadskostnadsindex och konsumtionsprisindex i fråga om prisstegringens storlek betingas av vissa olikheter med avseende på prismaterial och viktsystem. Levnadskostnadsindex avser nämligen att mäta levnadskostnadsförändringarna för en viss genomsnittlig familjetyp, den s. k. indexfamiljen, medan däremot den allmänna konsumtionsprisindex avser att mäta prisförändringarna i den totala konsumtionen. Vad prismaterialet beträffar vill jag framhålla att i september 1949 låg prisindex för livsmedel något högre i levnadskostnadsindex än i konsumtions-

Svar på interpellation ang. socialstyrelsens levnadskostnadsindex.

prisindex, nämligen vid 183 jämfört med 178,5, medan däremot för bostad samt bränsle och lyse indextalen voro exakt desamma i bägge indexen, nämligen 107 resp. 196. I fråga om beklädnadsposten visade konsumtionsprisindex ett indextal på 200 jämfört med 188 i levnadskostnadsindex. Den något större stegringen i konsumtionsprisindex förklaras av att i konsumtionsprisindex noteras vissa mera lyxbetonade artiklar såsom beställd herrkostym och dampåls, vilka stigit i pris mer än genomsnittet för beklädnadsposten.

Vad vidare beträffar viktsystemet bör beaktas att bostadsposten väger tyngre i levnadskostnadsindex (12,3 %) än i konsumtionsprisindex (8,5 %), vilket bidrar till att det förra indexet kommer att ligga något lägre än det senare. Levnadskostnadsindex avser ju att mäta förhållandena för familjer i städer och stadslänkande samhällen, för vilka bostadsposten spelar större roll bland utgifterna än vad som är fallet för befolkningen i dess helhet. Å andra sidan väger beklädnadsposten tyngre i den totala konsumtionen (18,0 %) än i indexfamiljens konsumtion (14,2 %). Då prisstegringen för beklädnad vidare är något större i konsumtionsprisindex, följer härav att denna index ligger något högre än levnadskostnadsindex. I samma riktning verkar det förhållandet att inom gruppen »övriga utgifter» vin, sprit och tobak, vilka stigit i pris mera än den genomsnittliga prisstegringen, väger tyngre i konsumtionsprisindex än i levnadskostnadsindex.

Interpellanten uppmärksammar slutligen den bristande överensstämmelse som föreligger mellan levnadskostnadsindex och kommerskollegii partiprisindex. Den stora skillnaden mellan dessa index ökar enligt interpellantens mening misstanken att levnadskostnadsindex ger en grovt missvisande bild av inträdda levnadskostnadsstegringar. På denna punkt vill jag blott framhålla att det icke finns någonting som kan be-

rättiga till den slutsats interpellanten drager. Den skillnad som nu föreligger mellan stegringen i levnadskostnader och i partipriser, är på intet sätt anmärkningsvärd. Partipriserna stiga och sjunka alltid starkare än detaljpriserna. Levnadskostnaderna innehålla en rad trögrörliga element som inverka bromsande på den genomsnittliga kostnadsutvecklingen vid såväl uppåtgående som nedåtgående prisrörelser.

Till sist vill jag erinra om att det prismaterial, varpå socialstyrelsens indexberäkningar bygga, avser faktiska inköpspriser på marknaden och att viktsystemet i index årligen revideras med hänsyn till konsumtionens aktuella sammansättning. Indexberäkningarna stå vidare under kontroll av ett särskilt organ, indexnämnden, bestående av sex ledamöter, därav fyra som representerar för löntagarna (tre för statstjänstemännen och en för landsorganisationen), en för arbetsgivarna och en för det allmänna. Genom tillskapandet av denna nämnd ha representerar för löntagarna beretts tillfälle att utöva en fortlöpande granskning av indexberäkningarna och att tillse att beräkningarna utföras så att de verkligen återspegla de förändringar som inträffa i levnadskostnaderna.

Interpellantens påstående att skäl föreligger för misstro mot nuvarande levnadskostnadsindex vill jag med det anförda tillbakavisa såsom oberättigat. Jag vill emellertid samtidigt framhålla att för den händelse man från löntagarnas sida verkligen skulle hysa misstro mot indexberäkningarna och med hänsyn därtill skulle vara intresserad av att taga upp en diskussion om slopande av indexreglering av lönerna är regeringen för sin del beredd att diskutera denna fråga.

Härefter anförde:

Herr HAGBERG i Luleå: Herr talman! Jag ber att få tacka finansministern för hans svar på min interpellation.

Svar på interpellation ang. socialstyrelsens levnadskostnadsindex.

Att det redan är en utbredd misstro mot levnadskostnadsindex finner jag bestyrkt bland annat av det uttalande, som för några veckor sedan gjordes av Civila statsförvaltningens tjänstemannaförbunds kongress och i vilket det heter: »Situationen klarlägger, att levnadskostnadsindex nu måste anses ha förlorat varje värde som mätare på levnadskostnadsutvecklingen.» I Landsorganisationens tidning Aftontidningen, som ju också står regeringen nära, påpekades den 22 oktober en annan egenomlighet, nämligen att medan utgifterna för den privata konsumtionen drygt fördubblats sedan 1938 har konsumtionsprisindex stigit med bara 66 procent. Det hävdas i samma artikel, att de faktiska levnadskostnaderna sannolikt äro högre än de officiellt angivna. Det tillägges, att tidningen inte betvivlar, att indexserierna icke återspegla verkligheten på samma sätt som tidigare. Jag skulle kunna åberopa åtskilliga andra uttalanden ur fackförbundspressen som gå i samma riktning och som alla vittna om en utbredd och därtill snabbt ökande misstro till levnadskostnadsindex.

Finansministern säger, att han är ense med mig om att det är ett oeftergivligt krav att levnadskostnadsindex verkligen troget speglar förändringar som inträffa i levnadskostnaderna. Detta säger han samtidigt som han försvarar det nuvarande levnadskostnadsindex och säger, att det inte finns grundad anledning till misstro mot dess tillförlitlighet. Jag vill erinra kammaren om att den nuvarande finansministerns företalare, herr Wigforss, i den åberopade propositionen nr 250 i fjol uttalade den åsikten, att det orensade index är tillförlitligare än det nu använda.

Frågan är emellertid, om index har den uppgift som finansminister Sköld antyder. I Tiden nr 9 recenserar en bok som heter Index och levnadskostnader av Erland von Hofsten. Tiden skriver där följande: »Många tro att man med

levnadskostnadsindex vill mäta de faktiska levnadskostnaderna såsom de utvecklas till följd av förändringar i priser, inkomster osv. Det är felaktigt.» Författaren anger varför denna uppfattning är felaktig när han skriver: »Meningen med levnadskostnadsindex är att få fram prisförändringarnas roll till skillnad från inkomstförändringars och andra faktorerers inflytande.» Enligt vad jag kan förstå tillhör finansministern dem, mot vilka tidskriften Tiden polemiserar och som tro, att levnadskostnadsindex mäter de faktiska levnadskostnaderna.

Enligt min mening har det faktiskt gradvis skett en förändring av index i detta avseende. Det förhåller sig för övrigt så som tjänstemannarörelsens tidskrift framhåller i en anmälan av samma bok, att »de stora kvalitetsmanipulationerna med varorna under krigsåren och efter kriget inte återspeglas i index». Tidskriften fortsätter: »Man står här inför en av de största svårigheterna vid beräkning av index. Ingen av de metoder som socialstyrelsen använder sig av för att komma till rätta med dessa svårigheter synes helt godtagbar.»

På tal om dessa metoder skulle jag vilja erinra om den utredning av indexfrågan som gjordes 1942. Enligt min uppfattning äro en del beräkningar där nästan utopiska. När det gäller levnadskostnadsindex opererade man med en arbetarfamilj med två barn och 3 469 kronor i årsinkomst. Det visade sig, att denna familj klarade månadshyran med 46 kronor, maten med 90 kronor, bränsle, kläder och skatter med 75 kronor och att den följaktligen fick 90 kronor per månad över för andra utgifter. Naturligtvis finns det familjer som ha så låg hyra, men de äro inte representativa för tätorterna, och i all synnerhet äro de inte representativa för folk som bo i de nyare bostäderna. Vid försöket att ta ut representativa varor uppskattades vidare en indexfamiljs behov av

Svar på interpellation ang. socialstyrelsens levnadskostnadsindex.

damstrumpor till omkring 16 kronor per år. För en tid sedan publicerade en tidning en enquête bland kontorsflickor i Stockholm, vilka gjorde gällande, att deras strumpkonton vissa månader kunde närma sig 100 kronor. Även om där finns prutmån är ju steget alldeles för långt från den antagligen mycket sällsynta sparsamma indexfruns strumpkonto på 1:33 kronor i månaden till nämnda kontorsflickors stora konton.

Finansministern säger nu i sitt svar, att det orensade index med skatter och sociala förmåner utgör en sämre mätare än det rensade index som nu tillämpas. Jag har redan erinrat om att dåvarande finansministern i proposition nr 250 förra året uttryckte en annan mening. Han sade, att den gamla indexberäkningen, trots vissa förändringar som inträtt i samband med barnbidragen, som ju också finansminister Sköld nys berörde, skulle ha varit förmånligare för berörda löntagare. Han säger i en kommentar till en tabell på sidan 8: »Av tabellen framgår att procenttalet skulle ha utgjort, vid tillämpning av det hittillsvarande beräkningssättet 12 under tredje kvartalet 1947 och 15 därefter, vid tillämpning av de beräkningsgrunder, som innefattas i den hittills publicerade rensade indexen, 9 under tredje kvartalet 1947 och 12 därefter, allt för tiden till och med första kvartalet 1948. Det kan alltså konstateras att, såvitt angår denna tid, det hittillsvarande beräkningssättet skulle ha varit förmånligast för tjänstemännen.»

Därmed vill jag naturligtvis inte försvara det gamla levnadskostnadsindex. Såvitt jag kan förstå måste det vara ett grovt godtycke att blanda ihop skatter och sociala utgifter. Skatterna äro ju påtagligen en mycket klar utgift i familjens budget, medan däremot barnbidragen äro en lika påtaglig inkomst. Jag skulle dock möjligen ha kunnat hålla med finansministern om att det nuvarande index är att föredra framför det tidigare, om jag skulle ställa

mig på den ståndpunkten, att det är riktigt att blanda ihop skatter och sociala utgifter. Det anser jag emellertid inte. Man kommer ju inte heller ifrån, att det orensade index redan i juni månad detta år skulle ha varit uppe i 170, medan det rensade index fortfarande ligger på 167.

Finansministern menar, att det inte finns skäl till misstro mot det nuvarande levnadskostnadsindex. Jag tror dock han har mycket svårt att förklara, hur detta index kunde minska med 5 enheter i mars 1948 medan levnadskostnaderna samtidigt stego med 5 enheter i det orensade index. Han har förklarat det tekniskt, och jag vill inte bestrida logiken i det resonemanget, men det är uppenbart att om det finns en misstro mot levnadskostnadsindex, vilket det finns, så måste denna misstro stärkas av att själva index visar en tydlig minskning samtidigt som levnadskostnaderna stiga så där mycket.

Finansministern söker förklara dessa konstigheter med att barnbidragen ha tillkommit, men jag tycker för min del att det bara illustrerar metodens otillförlitlighet. Barnbidragen utgöra ju en inkomstökning, som med största sannolikhet resulterar i en utgiftsökning för familjen, och det borde följaktligen inte såsom för närvarande sker kunna registreras i levnadskostnadsindex såsom en minskning i levnadskostnaderna.

Jag vill dessutom erinra om att borttagandet av skatten ur levnadskostnadsindex i hög grad har bidragit till att ge en skev bild av levnadskostnaderna. Skatterna ha nämligen stigit med 120 procent, medan det levnadskostnadsindex som nu användes visar en stegring med bara 67 procent. Man kan ju inte komma ifrån att skatterna ha en avsevärt större tyngd än som för närvarande framkommer. Detta skulle visa sig om skatterna togos med och i all synnerhet om de inte reducerades med sociala förmåner.

Finansministern vill inte godkänna

Svar på interpellation ang. socialstyrelsens levnadskostnadsindex.

att det manipuleras med index. Jag skall inte diskutera om själva ordet, men jag vill erinra om en sak som redan tidigare har påtalats. Trots de beslutade subventionerna för vissa importvaror i anledning av devalveringen beräknas det ju att levnadskostnadsindex skulle komma att stiga med åtminstone ett par enheter och därigenom slå sönder det så kallade indextaget. Det skulle innebära, att såväl stats- som kommunalanställda, i den mån de ha samma bestämmelser, omedelbart skulle få 8 procents löneförbättring för ungefär en procents levnadskostnadsökning, och i den mån andra arbetargrupperns avtal låsas efter samma principer, vilket det förefaller som om man vore inställd på att göra, bleve det lika även för dem. För att motverka detta har regeringen med riksdagens välsignelse skaffat sig fullmakt att subventionsvägen nedbringa priserna på vissa inhemska varor, så att de berörda grupperna inte skola erhålla dessa 8 procents löneförbättring. Man kan ju kalla detta vad man vill, men jag tycker att manipulation inte är ett så dåligt uttryck.

Jag menar således, herr talman, att principen borde vara den, att levnadskostnadsindex skall spegla faktiska utgifter utan hänsyn till indirekta inkomstkällor för vederbörande familjer. Vidare anser jag, att subventioner med skatter inte böra få påverka index i ett sådant syfte som att beröva folk deras utlovade inkomster.

Denna fråga, som väl kanske många ha sett mera som en fråga för experterna, börjar numera ganska intint beröra gemene man. Det har ju visat sig i samband med dyrortsgrupperingen, att det finns ett stigande intresse för densamma, men det gäller naturligtvis i all synnerhet när utvecklingen börjar bli sådan, att praktiskt taget alla löntagares löner skola regleras på grundval av ett officiellt levnadskostnadsindex.

Nu säger herr finansministern, att regeringen för sitt vidkommande är be-

redd att diskutera ett frikopplande av lönerna från levnadskostnadsindex. I den frågan vill jag inte yttra mig. Den är ju mycket komplicerad, och jag anser för min del att den egentligen inte har samband med den fråga som här behandlas. Alldeles oberoende av om lönerna skulle frikopplas från levnadskostnadsindex är det ett allmänt intresse att levnadskostnadsindex verkligen blir en tillförlitlig mätare av familjernas faktiska levnadskostnader.

Herr finansministerns svar har varit upplysande på många punkter, och det vill jag tacka honom för. Svaret har dock enligt vad jag kan förstå inte minskat anledningen att verkligen underkasta frågan om principerna för levnadskostnadsindex' uppgörande en ny prövning. Jag tänker för min del komma tillbaka till riksdagen med denna fråga, och jag tror, att svaret på min interpellation kommer att göra det lättare att ge en både saklig och kritisk belysning av det nuvarande levnadskostnadsindex.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet SKÖLD: Herr talman! Den sista upplysningen, som herr Hagberg gav oss, att han tänker komma igen och begära vissa undersökningar och att han kan ha nytta vid denna framstöt av de upplysningar, som jag nu lämnat, föranleder mig att försöka hjälpa honom ytterligare litet på traven med denna motion.

Jag vill fästa kammarledamöternas uppmärksamhet på, att vad jag har försökt göra i interpellationssvaret är att belysa de skäl, som herr Hagberg har anfört för att levnadskostnadsindex mera dämpar inträdda levnadskostnadsstegringar än bringar dem till uttryck. Vad jag försökt att visa är, att det är oriktigt att påstå att levnadskostnadsindex dämpar ändringarna mera än bringar dem till uttryck. Det tror jag att jag har visat. Vad gör nu herr Hag-

Svar på interpellation ang. socialstyrelsens levnadskostnadsindex.

berg, när han skall bemöta detta? Jo, han går över till ett annat kapitel, som alltid kan diskuteras, nämligen frågan om grunderna för levnadskostnadsindex.

Det är klart att man kan diskutera, huruvida den indexfamilj, som här har valts, är på rätt sätt representativ. Det kan diskuteras, huruvida det sätt, på vilket den familjens konsumtionsvanor utredas, är det riktiga. Det kan diskuteras, huruvida socialstyrelsens insamling av materialet för att belysa prisläget är den riktiga, och jag skulle kunna fortsätta att vidare utföra detta. Men i dessa avseenden har ju icke skett någon förändring, som kan föranleda att man nu skulle säga att levnadskostnadsindex nu är något annat än vad det varit.

Jag vill naturligtvis gärna medgiva, att visst har det inträffat något där också, nämligen att denna indexfamilj på grund av inkomstutvecklingen nu har åtminstone en i kronor räknat högre inkomst än förr och kanske också i verkligheten en högre levnadsstandard än förr, vilket är sannolikt. Detta påverkar givetvis konsumtionen, och man kan alltid fråga: Har en sådan konstitutiv förändring kunnat tillräckligt vinna uttryck i själva metoden? Allt detta menar jag visst kan diskuteras, men det är ingenting i detta som berättigar till det påståendet, att index mera dämpar än bringar levnadskostnadsstegringar till uttryck. I det avseendet har jag försökt visa, att det icke har skett någon-ting nu, som icke skulle ha funnits hela tiden, även under den tid, när det icke varit, som här sagts, någon misstro mot index.

Jag vill också påpeka, att när herr Hagberg här försöker att skapa en meningskiljaktighet mellan mig och förre finansministern Wigforss, så är det väl frågan om, huruvida hans metod där är riktigt tillåtlig. Jag har sagt i detta interpellationssvar, att index med skatter och sociala förmåner numera är en otillförlitlig mätare på levnadskostna-

dernas utveckling. Då svarar herr Hagberg med att säga, att herr Wigforss har sagt att en index med skatter och sociala förmåner sannolikt är mera fördelaktig för indexfamiljen. Det var ju inte den saken jag yttrade mig om! Jag yttrade mig om, vilkendera metod som var den mest tillförlitliga mätaren av prisutvecklingen.

Till sist skulle jag bara vilja säga, att när herr Hagberg kom fram till frågan om manipulationer, så var det de av riksdagen beslutade subventionerna som han menade. Jag har aldrig — det vill jag gärna säga — trott att en sak, som handlägges offentligt och genomdiskuteras så att alla se vad det är fråga om, kan kallas för manipulationer. Det är väl inte någon manipulation, utan man gör här en sak som man fritt och öppet redovisar för alla, som folk får godtaga eller låta bli att godtaga. I ordet manipulation ligger något av att man spelar under täcke, att man inte öppet redovisar de handlingar man utför.

Herr RUBBESTAD: Herr talman! Den fråga, som vi nu diskutera, är en synnerligen viktig fråga. Det har nämligen visat sig, såsom någon yttrade under remissdebatten vid denna höstsessions början, att index har blivit den maktfaktor som styr och ställer här i landet över både regeringen, LO och allting.

Det är inte tu tal om att såsom index har utvecklats har det blivit en kolossal makt i det ekonomiska livet här i vårt land. Att det har uppstått misstro mot detta index vill jag vara den förste att ge vittnesbörd om. Jag har länge studerat socialstyrelsens uppgifter i Sociala Meddelanden varje gång den utkommer och sett hur index har utvecklats med hänsyn till prisläget på den eller den varan. Jag har alltid förvänat mig över att så fort det har blivit en liten ökning t. ex. på sytråd eller sill, har det genast blivit utslag i index i höjande riktning, men om det har bli-

Svar på interpellation ang. socialstyrelsens levnadskostnadsindex.

vit en sänkning till och med så mycket som med 75 öre per kg på t. ex. fårkött, har det inte tagit sig något som helst uttryck i prisindex, utan det har blivit detsamma. Detta har gjort, att för alla små ändringar uppåt stiger index, men när det blivit betydande prissänkningar på det som gäller för livets nödtorft, har det inte givit utslag.

Jag vill därför nu ställa en fråga till statsrådet. Hur kan man förklara, att enligt sista numret av Sociala Meddelanden kommerskollegii prisindex för september 1948 har sjunkit med två enheter men socialstyrelsens index, beräknat på 1935 års indexserie, har stigit med 1,9 enheter? Alltså, alla varor enligt kommerskollegii uppgifter ha sjunkit med två enheter, men index har trots detta stigit med 1,9. Jag skall be att få en upplysning om hur det kan vara möjligt. Jag förstår mycket väl efter att ha studerat utvecklingen tid efter annan i Sociala Meddelanden, att det är den tendens, som jag nyss nämnde, nämligen att småsaker, som stigit litet, ge utslag i index, men betydande sänkningar ge icke utslag.

När herr Hagberg tycktes vilja göra gällande, att indexutvecklingen har varit till nackdel för löntagarna, så har jag rakt motsatt uppfattning. Den har givit alltför gynnsamt utslag i stället mot vad den bort göra.

I fråga om indexnämnden, som statsrådet omnämnde, tycker jag att det är för galeit att tjänstemän och löntagare skola vara så kraftigt representerade i denna. Med det kolossala inflytande på det ekonomiska livet i vårt land, som indexberäkningen har, borde statens representanter vara flera. Man bör inte låta de andra bestämma, utan staten bör ha mera att säga till om, ty det spelar en mycket stor roll hur index beräknas från tid till annan.

Statsrådet var inne på frågan att frikoppla lönerna från index. Vill statsrådet komma med förslag härom, gör han en kolossalt stor gärning, som han

kommer att få mycket beröm för i framtiden, även om nutiden kommer att klandra honom. Detta är ett så trassligt område, sådant det nu är, att skulle statsrådet göra detta, skall jag prisa honom mer än jag gjort tidigare.

Herr HAGBERG i Luleå: Herr talman! Jag tror att finansministern och jag inte ha riktigt samma utgångspunkt, när vi resonera om detta levnadskostnadsindex, att döma av hans sista replik. Man skall ju inte vara ohövlig, men nog måste jag säga att det bidrag till att belysa frågan, som han gav, var verkligen mycket svårförståeligt. Jag fick snarast det intrycket, att syftet var, vilket väl anses vällovligt ibland i diskussioner, att röra till frågorna så att det inte skall bli klart vad som är vad.

Man bör hålla fast vid att levnadskostnadsindex borde spegla de faktiska levnadskostnaderna. Jag tycker det är så ovedersägligt naturligt, att det borde vara på det sättet. Jag tror inte att finansministern vill förneka, att så bör det vara — det har han för övrigt sagt. Man kan diskutera, huruvida det är riktigt att man vid levnadskostnadsindex' beräkning såsom nu sker ställer utgifter och inkomster såsom fullt jämförbara ting, när det gäller att mäta levnadskostnaderna. Utgifterna — skatterna, inkomsterna — barnbidrag och andra sociala förmåner. I ena fallet är det ju en klar utgift, i andra en klar inkomst. Kan det ge riktigt utslag på levnadskostnaderna, när man bär sig åt på det viset vid beräkningen?

Numera gör man inte på det sättet, ty nu har man rensat bort sociala reformer och skatter. Men är det riktigt att ta bort en sådan post som skatterna? Jag tycker det är riktigt att man tar bort en inkomstpost från familjen, barnbidrag och sådant, ty det är ju inte levnadskostnader utan en inkomst, som närmast ökar levnadskostnaderna. I vart fall ökas familjens möjligheter till

Svar på interpellation ang. socialstyrelsens levnadskostnadsindex.

utgifter. Men skatten är ju en påtaglig, klar utgift för familjen. Att ta bort den ur index kan väl inte försvaras med att man säger att levnadskostnadsindex i alla fall ger ett riktigt utslag, i all synnerhet som skatteposten är så pass tung och siffran där avspeglas med en ökning på 120 procent medan index bara ökat med 67. Därmed anser jag också att problemet, huruvida levnadskostnadsindex ger en dämpad bild av levnadskostnaderna, är klarlagt, ty om man tar bort en så tungt vägande post som skatterna ur levnadskostnadsindex, leder ju detta till att levnadskostnadsindex visar en lägre siffra än vad som är de faktiska levnadskostnaderna. Det tror jag inte finansministern kan komma ifrån.

Beträffande frågan, huruvida det kan vara skillnad mellan herr Skölds uppfattning och förre finansministern Wigforss' rörande levnadskostnadsindex, så vill jag erinra om att herr Wigforss' uttalande gjordes i en proposition om statstjänarnas löner föregående år. Då sade han, att för vederbörande — och det måste haft avseende på vederbörande arbetarkategorier och tjänstemän — är det bättre med det gamla index, som har skatter och sociala reformer med, än det nya s. k. rensade index, som användes nu för tiden. Men han säger, att han för sin del har böjt sig för vederbörande organisationers uppfattning. De önskade ha det rensade index i motsats till vad han själv ansåg vara det riktiga.

Jag har inte möjlighet att nu rusa efter propositionen, men jag antar att finansministern inte bestrider, att det förhöll sig på detta sätt. Det finns alltså en nyans därvidlag mellan den nuvarande och den förutvarande finansministerns uppfattning om det rensade index.

Statsrådet nämnde, att manipulation är något som försiggår i hemlighet. Jag måste ju säga, att det stora flertalet av berörda kategorier i detta land har inte

förstått, vad som varit meningen med subventioneringen av de svenska varorna. Man förstod inte att meningen var att pressa ned levnadskostnadsindex med drygt en procent. Finansministern har fullständigt rätt när han säger, att det var i alla fall inte hemligt, ty vem som helst hade möjlighet att ta reda på det. Jag tror att de voro mycket lätt räknade, som togo reda på detta, om man undantar dem som sitta i riksdagen och som kommit i direkt kontakt med saken. Tidningarna behandlade det visserligen, men få tidningar gjorde det på ett sådant sätt att det stod klart för vederbörande, att här försöker man sänka levnadskostnadsindex med en procent för att hindra att dessa stora kategorier skola få 8 procent i löneförbättring.

Herr Rubbestad har en alldeles motsatt uppfattning mot mig. Han anser att levnadskostnadsindex ger alldeles för gynnsamt utslag för berörda familjer. Det är närmast en intressesynpunkt, som kommer fram där från herr Rubbestads sida. Jag har nämligen sett att både han och bondeförbundet i övrigt så snart det varit fråga om kalkylerna för jordbruksuppjörelsen ha lagt ned mycken energi på att visa, att dessa ge ett för lågt och för bönderna ofördelaktigt utslag. Man skall ju inte skämta om herr Rubbestads beryktade femma, men jag kan inte, när jag tänker på vad som ligger bakom hans resonemang, låta bli att erinra om att så sent som vid fjolårets riksdag försökte han faktiskt övertyga en partikamrat till mig om att det går att klara sig på fem kronor om dagen. Det är ju respektabelt att vara mycket sparsam, men det är inte respektabelt, om man försöker beröva en stor löntagargrupp vad den enligt riksdagens beslut rätteligen skall ha, genom att försvara ett index, mot vilket man kan resa så pass starka invändningar som jag gjort och som herr Rubbestad från andra synpunkter också har gjort.

Svar på interpellation ang. socialstyrelsens levnadskostnadsindex.

Från dessa till synes motsatta utgångspunkter kan man ändå komma fram till att både ur herr Rubbestads, mina och jag antar också ur finansministerns synpunkter är det ett önskemål att levnadskostnadsindex skall bli en verkligt pålitlig mätare av levnadskostnaderna. I finansministerns sista resonemang gavs ett medgivande åt att man alltid kan diskutera grunder och metoder. Jag hoppas att han inte skall vända sig emot att det görs en sådan prövning i syfte att få fram ett index, som troget speglar levnadskostnaderna.

Herr RUBBESTAD: Herr talman! Det kommer aldrig att bli möjligt att åstadkomma ett system, som troget speglar levnadskostnaderna. Förhållandena i vårt land äro nämligen så olika i fråga om löneläge, levnadsförhållanden, familjernas storlek och allt möjligt sådant. Index kan därför kanske på ett ställe och för en familj vara riktigt men slå alldeles fel på ett annat ställe och för en annan familj, vilka grunder och beräkningsmetoder man än väljer för bestämmande av index. Vi kunna därför inte tänka oss att få en klar bild av levnadskostnadernas höjd genom att ha ett index, utan index blir bara någonting, som kan insöva vissa personer i tron, att levnadskostnaderna ha stigit så och så mycket, medan det kan vara någonting helt annat för andra grupper och för andra personer. Det komma vi aldrig ifrån.

Med anledning av att herr Hagberg i Luleå gjorde anmärkning mot mig, för att jag när det gäller jordbrukskalkylen ändå är ivrig att den skall återspegla förhållandena på rätt sätt, vill jag säga, att det därvidlag är fråga om ett helt annat index. Det är inte alls levnadskostnadsindex som förekommer i jordbrukskalkylen, utan där är det endast fråga om utvecklingen av det samlade jordbrukets inkomster och kostnader från basåret 1938/39. Det är

bara det som återspeglas i jordbrukskalkylen, under det att levnadskostnadsindex är något helt annat, som har ett helt annat syfte än jordbrukskalkylen.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 9.

Föredrogs, men bordlades åter andra lagutskottets utlåtande nr 35.

§ 10.

Till bordläggning anmäldes statsutskottets memorial nr 187, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående samförläggning av Södra skånska infanteriregementet jämte i ämnet väckta motioner.

§ 11.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från första lagutskottet:

nr 398, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 23 april 1948 (nr 175) med särskilda bestämmelser om dispositionen av aktiebolags vinstmedel;

från andra lagutskottet:

nr 397, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; samt

från sammansatta stats- och första lagutskottet:

nr 399, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående nya grunder för avlöningen av präster m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 3.18 em.

In fidem

Gunnar Britth.

Lördagen den 10 december.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Föredrogs statsutskottets memorial nr 187, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående samförläggning av Södra skånska infanteriregementet jämte i ämnet väckta motioner.

Beträffande detta memorial hade utskottet hemställt, att detsamma måtte företagas till avgörande efter endast en bordläggning.

Kammaren biföll utskottets berörda hemställan och beslöt därefter lägga memorialet till handlingarna.

§ 2.

Föredrogs andra lagutskottets utlå-
tande nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om inlösen i vissa fall av rätt till gruva m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 3.

Svar på interpellation ang. redogörelse för omfattningen av den statliga kredit, som lämnats AB Svenska reservoirpennfabriken, m. m.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **MÖLLER**, som anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Sven Wedén till mig framställt följande frågor:

1) Är herr statsrådet i tillfälle att lämna kammaren en redogörelse för omfattningen av den statliga kredit, som hittills i olika former lämnats AB Svenska reservoirpennfabriken?

2) Anser herr statsrådet det alltjämt berättigat att till AB Svenska reservoir-

pennfabriken utlämna ytterligare bidrag av statsmedel?

Statsmakterna ha sedan många år tillbaka på olika sätt givit stöd åt småföretagsverksamheten. Sålunda har bl. a. understöd utgått till de i Norrland, Värmland samt Göteborgs och Bohus län verksamma företagarföreningarna ävensom under senare år till en på Gotland nybildad förening. Riksdagen har årligen anvisat medel härför de senaste åren under rubriken kostnader för främjande av företagsverksamheten m. m. Fördelningen av medel mellan företagarföreningarna sker på socialdepartementets föredragning.

Föreningarna ha till uppgift att befördra möjligheterna till lönande småföretagsverksamhet i syfte att åstadkomma en större differentiering av näringslivet inom föreningarnas verksamhetsområden. Verksamheten omfattar långivning på fördelaktigare villkor än dem, som i regel kunna erhållas i fråga om vanliga banklån, samt i vissa fall subvention. Genom hos föreningarna anställda konsulenter bedrivs en omfattande teknisk och kommersiell upplysning och rådgivning i hithörande frågor.

Föreningarna ha vanligtvis startats på initiativ av länsmyndigheterna. I samtliga föreningar är landshövdingen ordförande. Medlemmarna utgörs huvudsakligen av för föreningarnas syften intresserade enskilda personer, bolag och föreningar liksom även landsting och hushållningssällskap samt i vissa fall kommuner och andra samfälligheter. Medlemskapet grundar sig på andelar. Medlemsantalet har på grund av föreningarnas struktur och uppgifter varit relativt begränsat. Föreningarna äro alla konstruerade som ekonomiska föreningar u. p. a.

Intill den 1 juli 1949 ha föreningarna

Svar på interpellation ang. redogörelse för omfattningen av den statliga kredit, som lämnats AB Svenska reservoirpennfabriken, m. m.

av staten erhållit understöd med sammanlagt 11 150 200 kronor, därav såsom lån 8 749 000 kronor och såsom subvention 2 401 200 kronor. Sedan verksamhetens början till och med år 1948 ha föreningarna utlämnat lån till olika företag till i runt tal 11 miljoner kronor. Förlusten är ringa eller inte fullt 1 procent av utlånade medel.

Av dessa som lån utlämnade 11 miljoner kronor belöpa 1,7 miljoner på företagarföreningen i Göteborgs och Bohus län, genom vars medverkan Aktiebolaget Svenska reservoirpennfabriken i Strömstad tillkommit.

Företagarföreningen i Göteborgs och Bohus län började sin verksamhet 1939. Verksamheten har huvudsakligen inriktats på att åstadkomma ett mångsidigare näringsliv i de trakter av Bohuslän, som dominerats av stenindustrien och där risken för arbetslöshet varit stor. Enligt uppgifter, som inhämtats från föreningen, har denna sedan verksamhetens början utlämnat lån till 128 industri- och hantverksföretag, av vilka 75 nyetablerats genom föreningens medverkan. Vid dessa 128 företag sysselsätts f. n. permanent cirka 950 personer. Genom föreningens konsultationsverksamhet ha utan att ekonomiskt stöd lämnats ett flertal nya företag tillkommit, varjämte ett antal äldre företag utökats eller rationaliserats.

Som ett led i denna verksamhet att inplantera nya industrier tillkom Aktiebolaget Svenska reservoirpennfabriken i Strömstad. Av företagarföreningen lämnade uppgifter utvisa, att bolaget bildades år 1942. Av aktiekapitalet, som ursprungligen bestämdes till 20 000 kronor men sedermera ökades till 85 000 kronor i samband med att företaget flyttade in i en ny fabriksbyggnad, tecknade företagarföreningen 5 000 kronor. Under åren 1942—43 utlämnade föreningen därjämte till bolaget flera lån. Av dessa lån återstod oguldet i juni 1949, då bolaget trädde i lik-

vidation, cirka 59 000 kronor. Säkerheten utgöres av förlagsinteckningar inom 65 000 kronor jämte hyreskontrakt å en maskin för cirka 9 000 kronor. Förutom denna maskin äger föreningen maskiner i bolaget till ett värde av cirka 47 000 kronor. Bolagets egna maskiner ha av likvidatorerna värderats till omkring 50 000 kronor. Vidare har företagarföreningen fakturafordringar på bolaget till cirka 38 000 kronor. Beträffande dessa fakturafordringar ävensom föreningens nyssnämnda maskinnehav å 47 000 kronor har föreningens styrelse uppgivit, att ifrågavarande transaktioner vidtagits utan styrelsens hörande av föreningens direktör. Denne har med styrelsens medgivande samtidigt varit verkställande direktör i bolaget och har därjämte på senare tid företrätt aktiemajoriteten i detta. Direktören har numera entledigats från sin befattning hos företagarföreningen. Frågan om hans ansvar är för närvarande föremål för prövning.

Det kommunala intresset för tillkomsten av den nya industrien tog sig bl. a. uttryck däri att Strömstads stad erbjöd sig uppföra och till pennfabriken uthyra en fabriksbyggnad. Till uppförandet av den nya fabriksbyggnaden, som alltså tillhör staden, har statsbidrag utgått. Sålunda beviljade Kungl. Maj:t 1946 på framställning av staden denna bidrag med 49 000 kronor motsvarande 28 procent av de beräknade byggnadskostnaderna. Under år 1947 tillsköt därjämte företagarföreningen av egna medel ytterligare 7 000 kronor i anledning av ökade byggnadskostnader.

Jag anser mig härmed, herr talman, ha lämnat svar på interpellantens första fråga.

Vad angår interpellantens andra fråga har, sedan denna framställdes, företagarföreningen i skrivelse den 3 november 1949 anhållit om Kungl. Maj:ts medgivande att under vissa villkor ga-

Svar på interpellation ang. redogörelse för omfattningen av den statliga kredit, som lämnats AB Svenska reservoirpennfabriken, m. m.

rantera bolaget ett förlagslån intill 60 000 kronor för färdigställande av bolagets befintliga halvfabrikat av pennor i enlighet med en av bolagets likvidatorer uppgjord plan för export till Norge av färdiga pennor mot import av vissa varor därifrån.

De av föreningen uppställda villkoren innebära bl. a., att slutgiltig uppgörelse om försäljning av pennorna träffats och godkänts av vederbörande myndigheter i Sverige och Norge, att föreningen erhåller förmånsrätt för detta lån före bolagets alla andra borgenärer samt att lånet skall amorteras, allteftersom likvid för försäljning av pennor inflyter.

Sedan bekräftelse vunnits att försäljnings- respektive köpeavtal träffats i enlighet med den av likvidatorerna uppgjorda planen och att erforderliga licenser utställts av vederbörande svenska och norska myndigheter, har Kungl. Maj:t den 11 november 1949 lämnat företagarföreningen det begärda medgivandet. Genom det nu inledda likvidationsförfarandet beräkna likvidatorerna, att alla bolagets prioriterade fordringsägare skola erhålla full täckning för sina fordringar, medan de oprioriterade fordringsägarna skulle kunna påräkna en utdelning av cirka 40 procent.

Härmed anser jag mig ha besvarat även interpellantens andra fråga. Jag vill endast tillägga att det felbedömande, som visat sig ha skett beträffande pennfabrikens möjligheter, icke kan undanskymma att företagarföreningens verksamhet på det hela taget varit framgångsrik och till gagn för den landsända, som den betjänar, varför föreningen borde vara värd beröm i stället för klander.

Vidare yttrade:

Herr WEDÉN: Herr talman! Jag tackar socialminister Möller för svaret på mina frågor.

Statsrådet inleder sitt svar med en redogörelse för de statliga åtgärder till stöd åt småföretagsverksamheten, som lämnats och lämnas genom företagarföreningarna.

Denna verksamhet har, särskilt i områden, där på grund av förändringar i näringslivets struktur svårigheter i form av en mera permanent arbetslöshet och därmed sammanhängande följdfenomen inträtt, naturligtvis varit av en viss betydelse och nytta. Den positiva principiella inställning till småföretagsverksamhetens problem, som tydligen ligger till grund för statsrådets svar i dessa stycken, äro socialministern och jag helt överens om. Eftersom statsrådet i detta avseende givit sitt svar en så pass vid ram, vill jag emellertid med anledning av hans framställning i största korthet säga, att naturligtvis även en statlig stödverksamhet av det slag, som förekommit via företagarföreningarna, måste utövas med stort omdöme och under rimligt hänsynstagande till vad som är affärsmässigt förnuftigt. Det har nog knappast skett i det fall som min interpellation gäller, och därför tror jag, att man kan ha en del att lära av detta fall, när man så småningom skall gripa sig an med att ge det statliga stödet åt småföretagsverksamheten en mera definitiv utformning.

Rent allmänt vill jag också säga, att statsrådets meddelande, att företagarföreningarnas långivning i regel sker på fördelaktigare villkor än som kunna erhållas genom vanliga banklån, enligt min mening icke bör bli normgivande för den fortsatta verksamheten av detta slag. Vad det här gäller är ju att skaffa fram ett i särskilt hög grad riskbärande kapital. Om staten gör detta på ett eller annat sätt, finns det under normala förhållanden, synes det mig, knappast någon anledning att också t. ex. utpräglat räntesubventionera dem, som utnyttja detta kapital. Det skulle ju innebära, att man sätter annan småföre-

Svar på interpellation ang. redogörelse för omfattningen av den statliga kredit, som lämnats AB Svenska reservoirpennfabriken, m. m.

tagsamhet, som själv klarar sina finansieringsproblem, i en dålig position. Över huvud taget måste man naturligtvis både nu och i framtiden se till att man icke använder de statliga åtgärderna till småföretagsamhetens främjande så, att man skapar svårigheter för redan existerande sådan företagsamhet, t. ex. genom att underlätta tillkomsten av konkurrerande verksamheter, som arbeta under konstlat gynnsamma förutsättningar.

Det var ju emellertid icke detta mera allmänna problem om småföretagsamheten som min interpellation berörde, utan det konkreta fall, som pennfabriken i Strömstad utgör. Att här det affärsmässiga förnuftet varit i stor utsträckning frånvarande, tycker jag, att statsrådets svar ger belägg för.

Jag skulle vilja tillåta mig att ställa de uppgifter statsrådet lämnar i det sammanhang, vari de enligt min mening förtjäna ses. Statsrådet meddelar att bolaget bildades 1942 och att företagarföreningen tecknade en fjärdedel av aktiekapitalet. Inom parentes vill jag säga, att det synes mig föga lämpligt, att företagarföreningarna som sådana uppträda som företagare. Föreningens direktör blev också verkställande direktör i reservoirpennfabriken. Under de båda första åren av sin verksamhet fick bolaget flera statslån, varav nu ett belopp av 59 000 kronor återstår obetalt. Så vitt jag känner till, gäller regeln, att när dylika företagarföreningslån överstiga 40 000 kronor erfordras tillsynsmyndighetens, d. v. s. socialdepartementets, godkännande. Socialdepartementet har alltså lämnat sådant godkännande.

Jag skulle här vilja komplettera statsrådets svar med några ord om bolagets utveckling under de första verksamhetsåren. Den var ingalunda tillfredsställande. Det skedde en stark ansvällning av bolagets skulder, men dess försäljning gick mycket trögt. Den svenska

marknaden uppskattade endast i ringa utsträckning bolagets reservoirpennor, som tydligen betingade ett alltför högt pris i förhållande till sin kvalitet. I en framställning, som handelsministern nyligen mottagit från föreningen Sveriges importörer av skriv-, kontors- och skolmateriel och vari Svenska pappershandlareföreningen instämt, säges t. ex. att rapporterna från återförsäljare utvisa, att de svenska pennorna blivit synnerligen svårsålda. Jag har själv sökt sätta mig in i denna sak en del, och min personliga uppfattning som industriman är, att bolagets ledning alldeles felbedömde möjligheterna att med relativt enkla tekniska hjälpmedel och maskiner framställa en konkurrensduglig produkt och att ledningen icke ägde teknisk kapacitet att upptaga tävlan med de högrationaliserade utländska företagen på detta område.

Det var under dessa förutsättningar, med en rörelse som redan gått ganska dåligt, som uppvisat otillfredsställande försäljningsresultat, som hade en ansträngd likviditet och betydande skulder, som beslut om företagets ytterligare expansion fattades. Man hade då kommit fram till skedet 1946—47, och man hade alla skäl att vänta en starkt stegrad utländsk konkurrens, som också inställde sig. Det var under detta skede som den ökning av aktiekapitalet, som socialministern omtalar, inträffade. De nytecknade aktierna förskaffade företagarföreningens verkställande direktör kontrollen och bestämmanderätten över företaget. Det var också under dessa förutsättningar Kungl. Maj:t beviljade ytterligare 49 000 kronor och företagarföreningen ytterligare 7 000 kronor som bidrag till en ny fabriksbyggnad för företaget. Resten av den nya fabriken, som kostade en del över 200 000 kronor, finansierades av Strömstads stad. Att staden var intresserad av att knyta lätt industri i lämplig utsträckning till sig är icke märkligt i betraktande av de

Svar på interpellation ang. redogörelse för omfattningen av den statliga kredit, som lämnats AB Svenska reservoirpennfabriken, m. m.

lokala omständigheterna. I företagarföreningens och Kungl. Maj:ts engagemang i reservoirpennfabriken såg den väl — om än något sangviniskt — en garanti för företagets stabilitet och existensmöjligheter.

Här är det likväl två andra omständigheter, som te sig mera anmärkningsvärda. Den första är, att företagarföreningens direktör, även sedan han själv och hans familj blivit huvudintressenter i pennfabriken, fortfarande ansågs kunna förena verkställande direktörstjänsten i denna med posten som företagarföreningens förtroendeman. Redan förut var detta förhållande kanske icke alldeles invändningsfritt, men i synnerhet sedan den person, som var föreningens föredragande och förtroendeman, när det gällde fördelningen och användningen av till förfogande ställda statsmedel, blivit huvudintressent i ett av de företag, vari föreningen hade ett av sina mest betydande engagemang, borde, tycker man, det olämpliga i en sådan dubbelställning ha klart framstått. Av statsrådets svar framgår också, hur detta förhållande utnyttjades av vederbörande. Företagarföreningens utnyttjades helt enkelt av pennfabriken som inköpsorgan för maskiner och andra förnödenheter, som föreningen fick betala. Detta skedde utan dess styrelsens hörande och av allt att döma utan styrelsens kännedom. Jag tycker, att det är mycket otillfredsställande att pennfabriken på detta sätt kunnat utnyttja närmare 100 000 kronor av till företagarföreningens förfogande ställda medel utan att vare sig föreningens styrelse eller tillsyningsmyndigheten, d. v. s. socialdepartementet, hade tillfälle att kontrollera saken. Så omfattande har likväl föreningens verksamhet icke varit, att detaljer av denna storleksordning så alldeles lätt bort kunna försvinna. Detta tyder på en viss löslighet i den praktiska utformningen och tillämpningen av denna stödverksamhet.

Den andra omständighet, som jag i detta sammanhang vill beröra, är frågan om företagarföreningen eller Kungl. Maj:t, innan de engagerade sig för den ytterligare expansionen av detta företag med den nya fabriksbyggnaden o. s. v., gjorde någon mera grundlig undersökning hos de branschsakkunniga männen inom de handelsföretag, som skulle sälja den utvidgade fabriakens produkter, om några utsikter till framgång i detta hänseende över huvud taget förelågo med de tillverkningskostnader fabriken hade och med de priser den med sina relativt ofullgångna tillverkningsmetoder måste betinga sig. Jag måste säga, att jag fått det intrycket, att någon mera grundlig sådan marknadsundersökning aldrig gjordes och att den, om den gjorts, skulle givit ett negativt resultat.

Till de båda omständigheter jag nu talat om vill jag anknyta en reflexion. Den är — och här återkommer jag till statsrådets mera allmänna resonemang — att det inträffade är, synes det mig, en av de omständigheter, som tala för olämpligheten av att företagarföreningarna fungera som självständiga kreditinstitut och direkt långgivande organ och likaledes för olämpligheten av att de driva egen affärsrörelse. Skola företagarföreningarna ha sådana uppgifter, måste de utrustas med en utökad kvalificerad tjänstemannastab, och då blir nog organisationen i förhållande till verksamhetens omfattning alltför voluminös. Det vore nog bättre att ersätta den nuvarande ordningen dels med att bankerna finge vidgade möjligheter att lämna lån till småföretagsverksamheten, dels även med att företagarföreningarna eller motsvarande organ finge möjligheter att medverka i ett system av statliga kreditgarantier, som kunde ställa det erforderliga extra riskbärande kapitalet till förfogande. Detta skulle också leda till att de olika objekten och med dem förbundna risker och kalky-

Svar på interpellation ang. redogörelse för omfattningen av den statliga kredit, som lämnats AB Svenska reservoirpennfabriken, m. m.

ler bleve underkastade en fackmässig granskning av de kreditinstitut, som äro rustade härför, varigenom de uppenbart omöjliga projekten sållades bort. Vad jag erfarit om den förberedande promemoria, som i detta avseende utarbetats på uppdrag av statsrådet Kock, tyder också på att man är inne på denna linje beträffande uppläggningsen för framtiden, och jag tror att detta är riktigt.

Jag återvänder till pennfabriken, som i slutet av 1948 efter en mycket omskriven invigningsmiddag med statsrådstal flyttade in i sina nya lokaler, som voro aldeles för stora och knappast någonsin utnyttjades till mer än 50 procent. De yttre konjunkturen hade vid denna tidpunkt förändrats en del till det bättre för företaget. Den återinförda importregleringen nedbringade den konkurrerande importen till ett minimum. I den skrivelse från Föreningen Sveriges importörer av skriv-, kontors- och skolmateriel, jag förut nämnt, säges, att de svenska myndigheterna gentemot föreningens importanspråk åberopade förefintligheten av en svensk tillverkning. Då denna svenska tillverkning icke var i stånd att hävda sig vid fri konkurrens, vilar ju över användningen av ett sådant argument, som här säges ha anförts, en helt annan anda än den som talade ur handelsministerns besked till kammaren häromdagen, då han yttrade, att importregleringen icke vore motiverad av protektionistiska syften.

Trots det gynnsamma läget med en starkt krympande import och så småningom uttunnade lager hos handeln blev ju läget för pennfabriken i Strömstad endast en kort tid efter invigningsfesten ohållbart. Jag tror att man kan säga, utan att offra åt efterklokhet, att detta tydligt visar på vilken ytterligt bräcklig grund de högt uppskrivade förhoppningarna vilade.

Jag kommer därmed fram till den

aktion i syfte att få till stånd ett drägligare resultat av likvidationen, som socialministern beskriver i svaret på min andra fråga. Det svar, som här lämnats, måste innebära, att de norska varor, som vi skola taga emot som kompensation för till Norge sålda pennor, nu ha funnit köpare i Sverige i full utsträckning. Annars skulle hela affären hänga i luften. Det som för ett par månader sedan framstod som mycket problematiskt i denna räddningsplan, var naturligtvis möjligheterna att åter efter driftstoppet få i gång en ordnad och effektiv produktion, i all synnerhet som driften vid fabriken knappast tidigare varit tillfredsställande i dessa avseenden. När nu socialdepartementet lämnat sitt medgivande till ett nytt lån på 60 000 kronor, har också departementet iklätt sig ansvar för att fabriken på rimlig tid och till rimliga produktionskostnader skall kunna förvandla sina halvfabrikat till en godtagbar och funktionsduglig produkt. Jag har tidigare tillåtit mig att för en av likvidatorerna framhålla nödvändigheten av att tillse att den tekniskt-praktiska ledningen av verksamheten nu blir tillfredsställande, och jag vill här ytterligare understryka denna synpunkt. Blir den inte tillgodosedd på rätt sätt, kan den sista villan i detta fall bli värre än de föregående.

Av ortspressen i Strömstad har jag sett, hurusom företagarföreningens och pennfabrikens direktör avslutade invigningsmiddagen vid den nya fabriksbyggnadens tillkomst med att utbringa ett leve för statsrådet Möller, som gjort så mycket för att hjälpa fram företaget. Det kan väl sägas, att direktören i fråga kanske överskattade socialministerns insatser i detta avseende, men knappast någon, som haft att göra med den statliga hjälpen och omsorgen beträffande detta företag, har väl i dag anledning att sentera några hurrarop.

Om emellertid nu socialdepartemen-

Svar på interpellation ang. redogörelse för omfattningen av den statliga kredit, som lämnats AB Svenska reservoirstyckfabriken, m. m.

tet kan åstadkomma, att de kalkyler som uppställts för avvecklingsaffären verkligen hålla — och detta fordrar nog en del omsorg, då jag icke kan undgå intrycket att de i vissa avseenden äro uppgjorda med tydlig optimism — så finns det kanske i alla fall anledning för de fordringsägare, vilkas förluster på detta företag, varövers statsrådets sol en gång lyst, därigenom åtminstone begränsas en del, att höja ett litet leve för socialministern.

Med anledning av socialministerns sista ord i svaret till mig vill jag sluta med att säga, att jag icke riktat något klander mot det principiella syftet med företagarföreningarnas verksamhet. Men om socialministern menar, att det förhållandet, att detta syfte blivit i stort sett tillfredsställande tillgodosett, skulle vara ägnat att onödiggöra kritik mot de svagheter som blottats i denna speciella affär, så kan jag inte följa med honom. Tvärtom tror jag, som jag förut sagt, att man av en sådan kritisk uppmärksamhet kan få vägledning, när det gäller att ge det framtida stödet åt småföretagsverksamheten en riktig och välavvägd utformning.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet MÖLLER: Herr talman! Jag vet inte hur pass mycket jag ytterligare skall fördjupa mig i det här ämnet. Jag vill för min del närmast säga, att jag inte särskilt avundas herr Wedén den mycket stora klokskap, som han i dag kunde ådagalägga, när han kritiserar den här affären. Det tillhör väl de enklare uppgifterna här i livet, att när en affär verkligen har misslyckats redogöra för vilka felbedömningar som eventuellt kunna ha legat till grund för ett sådant misslyckande.

För min del har jag utformat mitt svar som jag har gjort därför, att jag betraktar det såsom ganska illvilligt, om man med ett enda exempel ifrån en

företagarförenings nu snart elvaåriga verksamhet på ett, det medger jag gärna, allvarligt misslyckande utformar kritiken så, att det skall uppstå en allmän misstro till det praktiska resultatet av dessa föreningars verksamhet. Herr Wedén säger i slutet av sitt anförande, att han icke riktat något klander mot företagarföreningarnas syfte i princip. Nej, det fattades bara, att han skulle ha gjort det. Men det kan ju inte hindra, att hela denna kampanj, i vilken jag måste betrakta interpellationen bara som ett led, hela denna kampanj, som från vissa håll har förts kring detta misslyckande av reservoirstyckfabriken, måste ge folk det intrycket, att här försiggår en nästan brottsligt lättsinnig understödsverksamhet från statens sida och ifrån företagarföreningarnas sida på nystartandets och nyetablerandets fält. Det är för att om möjligt motverka dessa föreställningar som de, som ha lett kampanjen, ingalunda ha gjort någonting för att motverka, i varje fall inte på allvar, som jag har tagit till orda på det sätt som jag gjort i denna sak.

Jag måste för min del säga, att om en företagarförening bakom sin verksamhet till och med år 1948 bar icke mindre än 128 företag, av vilka mig veterligt andra icke ha misslyckats, och man så har fått ett enda exempel på ett misslyckande, så skall man åtminstone vara mycket försiktig i utformandet av sin kritik, särskilt när den sker efteråt. Om kritiken hade satts in på det stadium, när företaget startades eller när man hade utvidgningsplaner för företaget, skulle jag för min del icke ha ett ord att anmärka mot en sådan kritik. Men jag måste säga, att en kritik i det nuvarande läget mera vittnar om beskäftighet än om något verkligt intresse för de uppgifter, som företagarföreningarna ha.

Jag skall nu tillåta mig att komma med en liten historik, mycket kortfat-

Svar på interpellation ang. redogörelse för omfattningen av den statliga kredit, som lämnats AB Svenska reservoirpennfabriken, m. m.

tad. Vi hade under krisåren på 30-talet — fr. o. m. 1933 och åtskilliga år framåt — något som kallades för sociallån. Det var den mest omstridda delen av hela den arbetslöshets- eller rättare sysselsättningspolitik, som den dåvarande regeringen bedrev. Jag skall inte gå in på någon närmare skildring av denna sociallåneverksamhet. Det enda jag vill konstatera är, att staten praktiskt taget har kommit ifrån denna låneverksamhet utan förluster, att ett mycket stort antal företag, som skulle ha gått i konkurs, om de inte fått stödet av sociallånen, inte bara ha klarat sig utan numera äro tämligen blomstrande företag. Det är klart, att det bland de företag, som då hjälptes med sociallånen, fanns många som sedan ha gått omkull, men jag anser ändå att vad som skett var fullkomligt försvarligt med hänsyn till de många positiva resultat, som genom denna verksamhet uppnåddes.

Vi gjorde emellertid därvid en särskild upptäckt, nämligen att vissa delar av landet voro utsatta för mycket större risker vid uppkomsten av ekonomiska kriser än andra delar av landet. De voro synnerligen konjunktur känsliga. Det var sådana områden, som helt och hållet dominerades av exportindustrien. Det betydde, att Norrland över huvud taget var mycket mera konjunktur känsligt än mellersta och södra Sverige och att Bohuslän, inte i sin helhet men i rätt hög grad, tillhörde de starkt konjunktur känsliga områdena. Vi sade oss då, när vi höllo på att överlägga om sådana här ting i socialdepartementet, att skall man kunna gagna dessa landsdelar för framtiden, så måste man se till, att själva näringslivet blir mångsidigare. Emellertid kunde självfallet en sådan verksamhet, framför allt när det gällde att starta nya småföretag för att göra näringslivet mångsidigare i dessa härvidlag eljest ytterst ensidigt utrustade delar av landet, inte skötas centralt, bland annat

därför att det måste krävas en ingående kännedom om kvalifikationerna hos de personer, till vilka man skulle vara villig att över huvud taget lämna något stöd. Det var från denna utgångspunkt som företagarföreningarna startades.

Nu kan jag inte på rak arm säga — jag har verkligen inte brytt mig om att ta reda på all den statistik, som finns i ämnet — hur många hundra företag som i detta sammanhang blevo nystartade. Men jag skulle tro, att det är mellan 800 och 900 företag i hela landet som på detta sätt ha kommit till stånd. Bland dessa skulle man säkert kunna leta reda på flera exempel på misslyckanden, ehuru de icke väckt någon särskild uppmärksamhet som fallet är med reservoirpennfabriken i Strömstad. Men i det stora hela har denna verksamhet varit mycket framgångsrik. Och jag vill beträffande företagarföreningen i Bohuslän alldeles särskilt betona, att vi hade all anledning att visa förtroende för omdömet inom denna förening och inte minst för dess ledare herr Lundén, ty det hade visat sig, att de åtgärder, som hade vidtagits av Bohusläns företagarförening, åtminstone i regel hade varit mycket lyckosamma. Under sådana omständigheter och inte minst med hänsyn till styrelsens mycket mångsidiga sammansättning, med sakkunskap från olika håll och med landshövdningen i spetsen, ansågo vi oss icke böra motsätta oss ens lånet till detta företag. Det underställdes Kungl. Maj:ts prövning, ehuru det denna gång — det var 1942 — icke förelåg någon skyldighet härtill, vilket senare blev regel. Så skedde emellertid. Och för min del anser jag, som i detta fall bär ansvaret för statens åtgärder — ingalunda herrar Mossberg och Thunborg, som vissa tidningar velat göra gällande — att föreningen i Bohuslän kring sin verksamhet hade skapat en sådan goodwill, att jag inför dess mycket bestämda påstå-

Svar på interpellation ang. redogörelse för omfattningen av den statliga kredit, som lämnats AB Svenska reservoirpennfabriken, m. m.

enden, att också detta skulle bli en framgångsrik verksamhet, icke ville hindra den från att kunna starta även med hjälp av statens pengar.

Nu hoppas jag att man inte försöker att göra vad jag kommer att säga till något särskilt försvar för herr Lundéns verksamhet beträffande reservoirpennfabriken. Men jag vill understryka, att han personligen ju måste ha haft ett mycket starkt förtroende för fabriken. Att han tecknade aktiemajoriteten i företaget kan visserligen tolkas på två sätt. Men om man inte är illvillig, måste man väl säga, att han riskerade sina egna och sin familjs pengar genom att göra en mycket betydande insats i detta företag. Om man vill ha en illvillig tolkning, kan man säga, att han föreställde sig att han som direktör i företagarföreningen alltid kunde räkna med att kunna hjälpa till för att klara företaget, om det komme i några svårigheter. Det kunde han nu inte, och det är väl otvivelaktigt, att han är en av de personer, som komma att bli mest lidande ur ekonomisk synpunkt och måhända också ur andra synpunkter, när hela den här saken har blivit klar.

Detta är några reflexioner, som jag har velat knyta till denna angelägenhet, närmast därför att jag betraktar det såsom ganska elakt, att man skjuter fram ett enda misslyckande, när sammanlagt 128 företag ha fått denna företagarförenings stöd. Jag vågar stå för det påståendet, att denna företagarförening i det stora hela — med sina misstag; sådana förekomma alltid — har skött sig väl.

Jag får vidare säga, att om nu staten engagerar sig i en sådan här verksamhet, skulle det ju vara rätt besynnerligt, om staten inte skulle våga taga några risker utan känna sig, jag höll på att säga bunden av banklagens föreskrifter om de säkerheter, som skola finnas för att staten över huvud taget skall kunna stödja sådana företag, som den genom dessa företagarföreningar har stött. Jag

vill alltså ha gjort klart, att detta misslyckande icke i och för sig skall kasta någon skugga på eller kunna väcka någon allvarlig misstro mot företagarföreningarnas verksamhet i allmänhet.

Herr ANDERSSON i Mölndal: Herr talman! Man hade väl knappast väntat sig, att man i denna debatt skulle få höra samma smaklöshet som den vilken har kommit till synes i vissa tidningsorgan i Göteborg, vilka ha framfört i denna diskussion, hurusom man vid invigningen av denna pennfabrik utbringade ett leve för statsrådet Möller. Nu är det säkerligen på det sättet, att anledningen till att detta leve kom till stånd i Strömstad icke bara var, att pennfabriken hade blivit en verklighet, utan också, att statsrådet Möller under hela den tid, som våra kriser ha härjat i Bohuslän, har visat ett mycket stort intresse för att lämna hjälp till denna bygd.

Det är givetvis med beklagande vi i Bohuslän nu ha konstaterat den för denna pennfabrik ogynnsamma utvecklingen. Man hade från början ställt stora förhoppningar på detta företags verksamhet, och man kan nog utan att göra sig skyldig till någon överdrift säga, att enligt då till buds stående uppgifter förutsättningarna för fabriken framtida verksamhet voro goda. Det var då helt naturligt, att man inom landsdelen visade en mycket stor optimism för företagets framtid. Sedan har tillkommit ett flertal ogynnsamma faktorer med för oss numera känt resultat. En av dessa faktorer är den nästan hejdlösa import av reservoirpennor från bland annat Amerika, som kommit till stånd. Men man kan nog också säga — även interpellanten framhöll detta — att pennfabrikens i Strömstad produkter betinga ett alltför högt pris i förhållande till kvaliteten. Härtill har också kommit, att det under den första tiden

Svar på interpellation ang. redogörelse för omfattningen av den statliga kredit, som lämnats AB Svenska reservoirpennfabriken, m. m.

var vissa svårigheter att få för tillverkningen erforderligt material.

Även om företaget gått en ogynnsam utveckling till mötes, kunna vi i detta sammanhang inte bortse från de orsaker, som ligga till grund för statens medverkan i detta fall. Det välgrundade syftet med statens insatser har varit — och denna faktor har varit den för oss värdefullaste — att om möjligt medverka till att åt denna bygd, vars näringsliv varit utsatt för hårda påfrestningar, på detta sätt skulle kunna ges ett stöd för skapandet av nya och mera tillförlitliga arbetstillfällen. Den svåra kris, som sedan slutet av 1920-talet varit rådande i Bohuslän och som satt så djupa spår efter sig, måste anses vara ett tillräckligt starkt motiv för att göra insatser härutinnan, även om de i någon mån skulle komma att misslyckas. Alldeles särskilt gjorde sig denna kris gällande i den norra länsdelen, där arbetslösheten, främst inom stenindustrin, saknade motsvarighet i landet. Denna kris har ännu inte kunnat avvecklas, utan den sätter fortfarande en viss prägel på länsdelen.

Det kanske kan vara till nytta för interpellanten att få kännedom om att dessa krisverkningar ännu inte upphört i Bohuslän. Där får man fortfarande sysselsätta arbetare i tillfälliga beredskapsarbeten eller hjälpa dem på annat sätt. Man kanske säger, att det ju finns möjligheter till arbetstillfällen inom andra delar av landet och att man således kunde överflytta denna arbetskraft. Ja, det låter sig sägas, men i praktiken är det på ett helt annat sätt. Varför går inte detta? Jo, alla som äro kvar i den norra delen av länet och sysslolösa där, äro äldre arbetare, och de kunna inte flyttas över till andra landsdelar, eftersom den enskilda företagsamheten där inte eftertraktar arbetare, som uppnått hög ålder. Om man emellertid kunde få ett rikare näringsliv i den norra delen av vårt län, så skulle man därigenom

skapa möjligheter till ökade arbetstillfällen även för dessa män.

Krisen i norra Bohuslän, som nu kan räknas i decennier, har verkat på ett sätt som kan betecknas som förlamande. Det enskilda näringslivet har under den gångna tiden inte visat något större intresse för att skapa arbetstillfällen inom länet, varför arbetslösheten fortsatt, och som följd därav har en omfattande utflyttning ägt rum. Jag skall med ett enda exempel visa, hur denna utflyttning har kommit att utforma sig.

Den norra delen av länet, Strömstads stad och Vette härad, hade år 1928 ett invånarantal av 15 500. Den 1 januari 1949 uppgick befolkningen till 11 259 personer. Minskningen var alltså under dessa år inte mindre än 4 241 personer. Cirka 7 procent av befolkningen hade flyttat från sin gamla hemort. Med dessa förhållanden för ögonen måste man få klart för sig, att man inte stillatigande kan se på en sådan utveckling, utan det måste vidtagas åtgärder för att vrida utvecklingen i rätt riktning.

Man har kanske anledning att säga, att man från de olika myndigheternas och från företagarföreningens sida inte har försuttit något tillfälle att öka arbetstillfällena inom landet. Som statsrådet nämnt har på dessa tio år länet tillförts ett icke oväsentligt antal företag. Även om de flesta av dessa äro mindre, har det dock varit av mycket stor betydelse. Att detta kunnat ske är givetvis inte bara beroende på de olika myndigheterna och företagarföreningen i länet, utan det beror också i hög grad på det stora intresse som visats från statsmakternas sida. Genom att staten ställt medel till förfogande har det öppnats möjligheter för sådan verksamhet, och vi som representera denna länsdel ha anledning att i detta sammanhang uttala ett tack till dem, som medverkat till denna utveckling. Denna utveckling önska vi en fortsättning av inom vårt landskap, för att det därigenom också skall

Svar på interpellation ang. utredningarna om ett effektivare uppbördssystem, m. m.

skapas bättre möjligheter i framtiden för den bohuslänska befolkningen.

Herr **WEDÉN**: Herr talman! Både statsrådet Möller och den siste ärade talaren uppehöll sig i stor utsträckning vid förhållanden, som vi äro helt och hållet ense om. Det gäller allt det, som sammanhänger med att få till stånd ny företagsamhet i de landsdelar, t. ex. norra Bohuslän, som varit utsatta för särskilda svårigheter på grund av att tidigare näringar mer eller mindre brutit samman. När socialministern därför vill göra min interpellation till ett led i vad han tydligen närmast ville karakterisera som en kampanj mot företagarföreningarna, så är detta alldeles oriktigt. Här har dock under flera år diskuterats hur man skall gå vidare på den väg, som man i och med företagarföreningarna slagit in på, hur man skall vidga ramen och få en mera fast uppläggning till stånd. Jag tror också det är nödvändigt, att man får en mera fast uppläggning till stånd, ty det är alldeles otvivelaktigt att de exempel, jag i interpellationen påvisat, ganska tydligt karakterisera att det här finns svagheter och risker, som man inte bör ha kvar, när man skall fortsätta.

Jag har inte vänt mig emot att man från början försökte hjälpa ett företag av detta slag en bit på väg. Vad jag särskilt betonade och kritiserade var att man, när verksamheten varit i gång under tre eller fyra år och resultatet konstaterades vara mycket svagt, engagerade sig ytterligare för ett ännu större företag med ännu större risker. Även med fara att verka efterklok — socialministern avundades mig ingenting i det fallet — måste jag säga, att jag beklagar socialministern, att han vid denna tidpunkt — alltså 1946—1947 — inte ägnade detta fall en mera kritisk granskning. Det kan ändå inte anses ogrundat om han intresserar sig något för att ett

par hundra tusen kronor av statsmedel engageras under så pass svaga förutsättningar, som här ha förelegat.

Till slut vill jag, herr talman, endast tillägga, att den vidare utveckling, när det gäller stöd åt småföretagsamheten i landet, som vi ha att vänta, av mig kommer att följas med det allra största och mest positiva intresse.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4.

Svar på interpellation ang. utredningarna om ett effektivare uppbördssystem, m. m.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **SKÖLD** erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Nilsson i Svalöv till mig riktat följande frågor:

1. Beräknar herr statsrådet att 1949 års uppbördssakkunnigas utredningar skola föreligga i så god tid, att förslag om ett effektivare uppbördssystem kan föreläggas 1950 års riksdag?

2. Vill herr statsrådet överväga att för arbetsgivarnas del föreslå ersättning för det arbete dessa utföra i statens tjänst?

I anledning härav får jag anföra följande.

Det nya uppbördssystemet tillkom närmast för att underlätta skattebetalningen för de skattskyldiga genom att skatten för inkomsten under ett år skulle i så stor utsträckning som möjligt uttagas redan under samma år. I detta avseende lider systemet ännu av brister, i det att eftersläpning av skatt fortfarande i icke obetydlig utsträckning förekommer. Enligt en stickprovsundersökning, som utförts av 1949 års uppbördssakkunniga, utgör sålunda kvarskatten på grund av innevarande års taxering för jordbrukarna 55 procent, för rörelseidkarna 43 procent och för löntagarna 18 procent. Den översyn av uppbördssystemet, varmed för när-

Svar på interpellation ang. utredningarna om ett effektivare uppördssystem, m. m.

varande 1949 års uppördssakkunniga äro sysselsatta, avser bl. a. att söka vinna närmare överensstämmelse mellan preliminär och slutlig skatt och sålunda komma ifrån kvarskatt så långt nu detta är möjligt med gällande skatte-regler. Enligt vad jag inhämtat av de sakkunniga ha de beräknat att i början av år 1950 framlägga ett särskilt förslag angående bl. a. skatteavdrag å inkomst av korttidsanställningar och bisysslor m. m. I övrigt beräkna de sakkunniga att slutföra sitt arbete senare under år 1950. Vid sådant förhållande är det i första hand min avsikt att hemställa, att Kungl. Maj:t måtte förelägga 1950 års riksdag förslag rörande sådana ändringar i uppördssystemet, som kunna föränledas av de sakkunnigas förslag i det första betänkandet. Det senare betänkandet kommer att innehålla förslag till vissa andra ändringar i uppördsförfarandet, vilka efter de första årens erfarenheter visat sig erforderliga. Dessa ändringar, som icke äro av samma väsentliga betydelse som de förut nämnda, angå debitering, jämkning, inbetalning av skatt m. m. Sedan det senare betänkandet avlämnats, torde Kungl. Maj:t komma att för 1951 års riksdag framlägga det förslag, som kan föränledas av vad de sakkunniga förordat i detta betänkande.

Vad angår frågan om ersättning åt arbetsgivarna för deras arbete med skatteavdrag å de anställdas löner, synes mig detta arbete för de arbetsgivare, som endast ha en eller ett par arbetstagare, icke vara särskilt betungande. Har arbetsgivaren flera anställda, är det givet att merarbete och ökade kostnader uppkomma för arbetsgivaren. Jag vill emellertid erinra om att arbetsgivarna tidigare vid införsel för skatt hade att utan ersättning innehålla skatt vid utbetalning av de anställdas löner. Likaså hade arbetsgivarna att utan ersättning göra avdrag för belopp, som till skatteförmedlingskassa ansluten arbetstagare hade att inbetala till kassan. Dylik införsel, vilken på sina

håll förekom i stor utsträckning, kommer enligt det nya uppördssystemet att i huvudsak försvinna. Skatteförmedlingskassorna och skyldigheten att göra avdrag för belopp, som skulle inbetalas till dessa, ha upphört.

Frågan om ersättning åt arbetsgivarna för deras medverkan vid uppördsförfarandet var föremål för behandling vid 1945 års riksdag vid dess höstsession. I den proposition med förslag till införande av det nya uppördssystemet, som då förelades riksdagen, ansåg sig departementschefen icke kunna förorda att, i huvudsak av skäl som nyss anförts, särskild ersättning — utöver den ränta, som arbetsgivare kunde erhålla å avdragna skattemedel under den tid de inestode hos honom — utginge till arbetsgivare för hans medverkan vid uppördsförfarandet. Riksdagen hade icke något att erinra häremot. Någon anledning att nu intaga en annan ståndpunkt i denna fråga torde icke föreligga.

Härefter yttrade:

Herr NILSSON i Svalöv: Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för finansdepartementet få framföra mitt tack för svaret på interpellationen. Denna omfattade två frågor. För det första gällde det, om herr statsrådet beräknade, att 1949 års uppördssakkunnigas utredningar skulle kunna föreligga färdiga i sådan tid, att förslag om ett effektivare uppördssystem skulle kunna föreläggas 1950 års riksdag.

På denna min första fråga har jag fått ett svar, som synes mig tillfredsställande. Finansministern säger sig nämligen förvänta ett delförslag från de sakkunniga i början av år 1950, och detta tänker finansministern lägga till grund för ett förslag till 1950 års riksdag rörande bl. a. skatteavdrag å inkomst av korttidsanställningar, bisysslor m. m.

Svar på interpellation ang. utredningarna om ett effektivare uppbördssystem, m. m.

Av såväl finansministerns svar som en del uppgifter under de senaste veckorna i tidningspressen framgår, att vår uppbördsförordning på ett eller annat sätt är behäftad med vissa fel. Att jordbrukarna skola ha 55 procent kvarskatt, rörelseidkarna 43 procent och löntagarna 18 procent vittnar om att sådana fel måste föreligga. Jag är klart medveten om svårigheterna att i vissa fall få preliminärskatten och den slutliga skatten att sammanfalla, men det kan ifrågasättas, om icke uppbördsförordningens genomförande blev något av ett hastverk. Överarbetning av den i vissa stycken redan från början hade kanske varit till fördel. Hade den fungerat bättre från början, hade säkerligen folket fått ett större förtroende för dem som bära ansvaret för densamma, nämligen regering och riksdag. Stora massor av människor äro nämligen av den uppfattningen att i och med att preliminärskatt uttagits, så är deras skattskyldighet fullgjord. Att man sedan får en kvarskatt verkar på många egendomligt, och de tro inte på riktigheten av denna kvarskatt och tycka, att vårt skattesystem i mångt och mycket är märkvärdigt.

Många fråga sig säkerligen, varför just jordbrukarna ha så stora kvarskatter. Antagligen är väl orsaken härtill att finna i själva sättet för att beräkna jordbrukarnas skattepliktiga inkomst. Så länge detta sker efter den s. k. kontantprincipen, kommer jordbrukarnas taxerade inkomst att i hög grad variera mellan de olika orterna, och detta leder till skillnader mellan preliminär skatt och slutlig skatt. Att detta nu skett i ensidig riktning, så att vi fått dessa stora kvarskatter för jordbrukarna, tyder på en stor kontantinkomst. Dennas fastställande är emellertid i sin tur säkerligen i flera fall just beroende av sättet för beräkandet av jordbrukarnas skattepliktiga intäkter. Alla de kostnader, som under de senaste åren lagts ned på rationalisering, äro nämligen

enligt nuvarande bestämmelser i regel inga avdragsgilla kostnader, och inte heller får ur beskattningssynpunkt någon avskrivning på dessa investeringar företagas av jordbrukarna. Hade detta fått ske, skulle säkerligen jordbrukarnas deklarationer bättre överensstämma med de verkliga driftresultaten från jordbruket, och kvarskatten hade då nog också blivit mindre. Jag vill också i detta sammanhang påpeka de svårigheter, som föreligga för en jordbrukare att upprätta och avlämna preliminär deklaration för att därigenom få sin preliminärskatt och slutliga skatt att bättre sammanfalla. Jordbrukarnas taxerade inkomst är nämligen i första hand beroende av skördeutfallet och intäkterna från skörden. I de flesta fall äro de icke kända förrän det år, varunder preliminärskatten erlägges, är så gott som slut. Preliminär deklaration kan alltså inte upprättas, och jämkning kan inte heller begäras.

Rörande arbetstagarnas kvarskatt vill jag säga, att den till stor del torde bero på att ingen preliminärskatt uttages på inkomster av korttidsanställningar o. d. Det förslag till ändring härvidlag, som jag tror mig kunna utläsa ur finansministerns svar, är tacknämligt.

Av tidningsuppgifter synes det emellertid förhålla sig så, att stora restskatter också finnas i sådana fall, där både man och hustru ha förvärvsarbete. Då det gäller dessa kategorier av arbetstagare, synes det mig att förändringar i skattetabellen för preliminärskatt borde göras. Det kan rent av ifrågasättas, om icke särskilda skattetabeller för gift kvinna borde utarbetas, där man också tog hänsyn till mannens periodiska inkomst. Denna är ju till stor del beroende av den slutliga skatt, som kommer att utgå. Det är ju just för arbetstagarna som vårt nya uppbördssystem skulle vara så bra, och därför bör också allt göras för att det just för denna grupp av skattebetalare fungerar så bra som möjligt.

Svar på interpellation ang. utredningarna om ett effektivare uppbördssystem, m. m.

Rörande min andra fråga, nämligen huruvida herr statsrådet överväger att föreslå ersättning för det arbete, som arbetsgivarna utföra i statens tjänst som skatteuppbördsmän, har jag fått ett negativt svar. Finansministern grundar sitt svar på att arbetet för de mindre arbetsgivarna icke är särskilt betungande. Ja, något överväldigande arbete kan man kanske inte säga att det är, men jag undrar om inte finansministerns uppfattning om arbetets storlek till viss del är en felbedömning. Arbetet ligger nämligen inte bara i att utföra en subtraktion då löner utbetalas, utan den redovisningsskyldighet och det ansvar, som åvila arbetsgivaren, ha medfört ett stort bokföringsarbete med avräkningssystem och kassabokföring. Därtill kommer att tid går förlorad för arbetsgivarna ute på landsbygden, då inbetalningar av skatt skolas. Detta får nämligen många gånger ske å andra tider än när arbetsgivarnas egna skatter skola inbetalas. Jag syftar därvid på alla de insättningar, som göras på postgiro 300. Jag går gärna med på att arbetet för de arbetsgivare, som ha en eller två anställda, inte är så omfattande. När jag emellertid i min interpellation använde uttrycket »mindre arbetsgivare», tänkte jag framför allt på sådana som ha låt oss säga 5 å 15 anställda, d. v. s. sådana arbetsgivare, som inte ha så stora företag, att de direkt ha kunnat anställa särskilda personer för att sköta skatteinbetalningen. För dessa arbetsgivare — jag kanske skall använda uttrycket »medelstora arbetsgivare» — har det inte bara blivit kostnader utan många gånger också ett problem om när de skola få arbetet utfört. Detta leder till övertidsarbete och till utökning av arbetstiden för företagarna själva, vilket jag också påpekade i interpellationen.

För de större arbetsgivarna finnas, medger finansministern, vissa kostnader, men tillägger, att dessa arbetsgi-

vare redan innan det nya uppbördssystemet infördes hade vissa motsvarande kostnader för införsel m. m. Detta är riktigt — men kan det vara en motivering för att de i all framtid icke skola ha sina kostnader täckta? Arbetet i detta avseende är väl dessutom bra mycket större nu; dels gäller det att göra avdrag för alla anställda, dels måste man för många göra avdrag för införsel. De flesta större arbetsgivare fingo utöka sin kontorspersonal i och med uppbördsförordningens genomförande.

Finansministern säger också, att då uppbördsförordningen behandlades vid 1945 års riksdag, ansågs det inte behövt med denna ersättning åt arbetsgivarna. Jag deltog icke då i riksdagsarbetet men har bl. a. i den proposition, som ligger till grund för beslutet, sett, att det från flera håll framfördes, att det vore skäligt med en ersättning för uppdraget som uppbördsman. Detta framfördes icke bara av arbetsgivarorganisationer utan också av andra, såsom kammarrätten och vissa hushållningssällskaps förvaltningsutskott. Det kan också ifrågasättas, om icke arbetsgivarnas arbete blivit större än vad som väntat var. Icke minst kvarskatterna och restskatterna ha bidragit härtill. Under 1950, och även i fortsättningen, kan det bli icke mindre än tre skatteavdrag att göra i vissa fall, nämligen av preliminär skatt för 1950, kvarskatt enligt 1949 års taxering och restskatt för tidigare års taxeringar. Därtill kommer att andra införselavgifter än sådana, som röra restskatter, kunna förekomma.

Ja, herr talman, med hänvisning till vad jag nu till sist anfört får jag framhålla, att jag nog — trots att jag inte själv är arbetsgivare — är av den uppfattningen att mycket, icke minst rättviseskäl, talar för att arbetsgivaren på ett eller annat sätt erhåller ersättning för sitt arbete som skatteuppbördsman.

Svar på interpellation ang. utredningarna om ett effektivare uppbördssystem, m. m.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet SKÖLD: Herr talman! Jag skulle vilja göra ett par små anmärkningar till vad herr Nilsson i Svalöv här yttrat. Han säger, att de procent-siffror vi nu ha rörande skattesystemets effektivitet visa bristerna i skattesystemet. Ja, när det för löntagarna blir 18 procent kvarskatt, kan man säga, att det är ett klart uttryck för bristen och ett otillfredsställande tillstånd. Däremot kan jag inte gå med på att de siffror, som föreligga för jordbrukarna och andra näringsidkare, endast äro uttryck för brister i systemet. Visserligen försökte herr Nilsson göra gällande, att jordbrukarna hade vissa svårigheter på grund av sitt redovisningssystem, och det kanske ligger något i det. Det vill jag inte bestrida. Men siffran 43 procent för näringsidkarna, vilka ju inte ha detta system för redovisning, visar ju att det inte kan vara på den punkten det avgörande ligger. Det är väl i stället fråga om den enskilde näringsidkarens intresse av att få betala sin skatt på detta sätt.

Enligt min uppfattning går det nog att komma fram till ett uppbördssystem, där den preliminära skatten för löntagare i allt väsentligt kommer att bli tillfredsställande. Detta blir möjligt dels genom de ändringar i uppbördsförfarandet, som jag här antytt äro i vardande, dels genom vissa jämkningar i skattesystemet. Däremot tror jag inte, att man på dessa vägar kan nå fram till samma resultat när det gäller näringsidkare och jordbrukare. Där får man nog från statens sida närmare överväga hur man vill ha det. Vill man ha det så att även näringsidkare skola till bortåt hundra procent betala hela sin skattesumma som preliminär skatt, då får man se till att det blir en fördel att betala preliminär skatt och en nackdel att få restskatt. Då kanske systemet ändras även där. Jag tar ingen ståndpunkt till detta nu. Jag bara säger, att vi här ha att göra med en annan avväg-

ningsfråga, som vi naturligtvis kunna få ta ståndpunkt till längre fram.

Beträffande frågan om arbetsgivarna och deras besvär har det egentligen icke förekommit något annat i herr Nilssons i Svalöv anförande än hans påpekande att besvären bli större på grund av att restskatterna blivit större än man räknat med. Jag kan inte förneka, att det kan ligga någonting i detta. Vi få väl dock hoppas, att det är en övergående företeelse. Eftersom denna anmärkning endast hänför sig till löntagarnas restskatter, skola vi väl ha utsikter att uppnå de förutsättningar, vilka man räknade med vid uppbördssystemets startande.

För övrigt vill jag säga, att man nog ganska mycket överdriver, när man talar om besväret för de mindre arbetsgivarna. Uttrycket »de mindre arbetsgivarna» rättades av herr Nilsson till »de medelstora arbetsgivarna». Jag kan säga herr Nilsson, att jag själv ibland är arbetsgivare och har att betala in preliminärskatt för anställda. Jag har till och med haft att betala restskatt för dessa. I mitt fall rör det sig om en till tre arbetare, och jag får säga, att det åtminstone för mig är ett rätt lindrigt besvär med denna inbetalning. Om man sedan transformerar detta på den som har 10 arbetare, så tror jag inte man kan säga, att det för denne medför någon särskilt kännbar tunga. Det medför naturligtvis ett ansvar, som jag inte skall förneka, men själva arbetet är inte så betungande.

Herr JANSSON i Aspeboda: Herr talman! För den som i någon mån följt med dessa saker är det av stort intresse att se hur källskattesystemet slagit ut. På grund av att jag deltagit i taxeringsarbetet i mitt taxeringsdistrikt hade jag i vintras tillfälle att få se rätt egendomliga verkningar av detsamma. En del människor hade mycket stora kvarskatter, en del återigen fingo rätt

Svar på interpellation ang. utredningarna om ett effektivare uppbördssystem, m. m.

stora belopp tillbaka. När jag påvisade detta för några, som besökte mig med sina debetsedlar, så sade de helt enkelt, att de hade så litet intresse av att vårda sig om dessa saker. De hade ju möjligheter att inom ramen för den lag vi ha jämka till det för sig, så att de fingo det någorlunda rätta källskattebeloppet. Man bryr sig emellertid inte om det.

Jag får lov att instämma med finansministern när han säger, att så länge man här kan räkna med en större eller mindre vinst, kan det ligga nära till hands att finna det fördelaktigt att betala restskatt. Under det löpande budgetåret gör man t. ex. betydande inkomster på de stora skogsaffärer, som under den senaste tiden blivit gjorda. Med kronans värde av i dag rör det sig här om stora vinstbelopp. Vi få kanske här en förklaring till att man inte har något större intresse av att under löpande budgetår anmäla sina intäkter av skog. Dessa föra ju med sig en stor kvarsfatt, och man blir nog inte särdeles överraskad av den.

Det är som finansminister Wigforss sade i fjol, när vi här i kammaren hade debatt om kvarsfatt, att de enda som tjäna på denna skatt, äro just de som få erlægga den, ty de ha fått draga en smula ränta på pengarna eller ha använt dem på annat sätt.

När vi i Kopparbergs län i år fingo en redogörelse från häradskskrivarna om hur skatterna utfallit, fingo vi se, att det var en oerhörd hög kvarsfatt inom något eller några häradskskrivarområden. Häradskskrivarna tillade, att så vitt de kunde förstå var det just skogen som i mycket hög grad rubbat cirkelarna. När vi nämna procenttalet 55 för jordbruket tänka vi kanske i allmänhet endast på det egentliga jordbruket, men även skogen hör dit. Jag tycker att vi särskilt böra komma i håg de förhållanden, som rått på skogsbrukets område och kanske komma att fortsätta ännu någon tid. Det är goda intäkter på skogsbruket, och dessa locka till

stora försäljningar. Vi få säkert vara beredda på att procentsiffran blir mycket hög just på denna punkt.

Beträffande personer med inkomst av arbete o. d. får man däremot en god balans i detta avseende; det är ju en sak, som vederbörande lätt kan ordna själv, om det finns litet god vilja. Jag kan nämna att arbetare här i stockholmstrakten — jag känner ett flertal — i anledning av de höga kvarsfatterna i fjol själva begärt att få sina skatteavdrag höjda, så att de skulle slippa ifrån denna obehagliga kvarsfatt, när den slutliga debetsedeln kommer.

Det torde ligga utanför möjligheternas gräns för jordbrukarna att bestämma, hur stora inkomster de få, varför det blir mycket svårt att utbetala en någorlunda riktig skatt under det löpande året. Här har ju tidigare nämnts, att skördeutfallet kan bli så högst olika. Under krigsåren ha vi ju haft så kolossal olika skördeutfall i olika delar av landet. Det ena året har det varit mycket god skörd, och det andra året har det blivit så gott som missväxt. Följden av det senare har varit, att man fått sälja skog och köpa foder för att kunna föda kreaturen och på så sätt få det att gå ihop någorlunda det året. Just skördeutfallet spelar alltså en stor roll när det för lantbrukarna gäller att få den preliminära självdeklarationen att stämma med de verkliga inkomsterna. Det kan vara mycket svårt.

Vidare ha många frågat mig hur de skola göra, när de ha att upprätta preliminär självdeklaration. De veta ännu inte om de skola sälja skog under den följande vinterns lopp, under det löpande budgetåret alltså. Hur skola de då förfara? Jag har inte kunnat svara på annat sätt än att det inte behandlas som något brott, om de i sådana fall draga på sig en stor kvarsfatt.

Tyvänn vill jag skylla siffran 55 på de konjunkturen, som varit rådande på skogens område. Hur man skall ordna för att få till stånd ett mera allmänt

Svar på interpellation ang. utredningarna om ett effektivare uppbördssystem, m. m.

intresse för att härvidlag komma till ett rimligare procenttal sammanhänger just med vad finansministern nyss sade, ty det ligger en viss favör i att själv få förvalta sina pengar till dess kvarskatten skall betalas.

Den frågan står ju öppen, huruvida de stora balanserna komma att fortsätta, när vi så småningom blivit mera uppmärksamgjorda på och få mera vana vid att inte draga oss för besväret att under löpande budgetår till vederbörande häradskrivare skicka in en anhållan om att få betala högre eller lägre skatt. Just dessa förhållanden, som vi fästa största avseende vid, skola vi finna lösningar för med stöd av erfarenheterna från de två år vi nu tilllämpat källskatten. Jag hoppas att det skall gå att finna lösningar, som komma att bli tillfredsställande för såväl enskilda som samhället.

Herr NILSSON i Svalöv: Herr talman! När man talar om en effektivisering av uppbördsförordningen gäller detta naturligtvis även jordbrukarna och rörelseidkarna. Här har jag redan berört vad som delvis skulle kunna göras när det gäller jordbrukarna, nämligen en omändring av redovisningssättet då det gäller deklarationen. Även finansminis-

tern sade, att detta skulle leda åtminstone en bit på väg till en lösning. För rörelseidkarna är naturligtvis en omändring i den riktning, finansministern var inne på, nämligen ett sätt som gör det lämpligast för dem att betala tillräcklig preliminärskatt, en väg att komma fram på.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 393, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående samförläggning av Södra skånska infanteriregementet; samt

från andra lagutskottet:

nr 400, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om inlösen i vissa fall av rätt till gruva m. m.

§ 6.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 12.31 em.

In fidem

Gunnar Britth.

Tisdagen den 13 december.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Justerades protokollen för den 6 och den 7 innevarande december.

§ 2.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till Sveriges riksdags beslut å riksdagens vår- och höstsessioner år 1949.

§ 3.

Justerades ett protokollsutdrag.

§ 4.

Herr TALMANNEN anförde: Under vårriksdagen avlämnades 214 propositioner och 748 motioner. Arbetsbördan var således tillräcklig för en vanlig riksdagstid. Men i år upphörde riksdagsarbetet den 1 juni. Enligt de nya arbetsformerna bordlades några ärenden till höstsessionen, däribland propositionerna angående prästlönerna och expropriationslagen.

Under årets riksdag ha, förutom 24 enkla frågor, framställts 161 interpellationer, därav icke mindre än 42 vid höstsessionen. Detta stora antal interpellationer, som skall besvaras, ökar arbetet i departementen högst betydligt. Åtskilliga interpellationer skulle säkerligen på enklare sätt kunna besvaras, om det infördes en s. k. frågetimme, på samma sätt som det praktiseras i engelska parlamentet och i Norges storting.

Kammarens förutvarande förste vice talman Oscar Carlström avsåde sig som bekant, innan höstriksdagen började, ledamotskapet i kammaren. Carlström har under sin långa riksdagstid, 36 riksdagar, med stort intresse deltagit i ar-

betet i såväl utskott som kammare samt i presidiet. Carlström var en stridbar kämpe utan fruktan.

Även Axel Pehrsson-Bramstorp lämnade vid samma tid riksdagen. Det är känt av oss alla att han under en tid av sjukdom var hindrad att delta i riksdagsarbetet. Som ledare för bondeförbundet har Pehrsson-Bramstorp rönt ett starkt erkännande för sitt sätt att sköta denna uppgift, grundad på klokhet och rik erfarenhet.

Vi bringa våra avgående ledamöter vårt tack för förtjänstfullt arbete och gott kamratskap.

Till kammarens samtliga ledamöter vill jag framföra mitt tack för visad vänskap och förtroende och tillönskar Eder alla god jul.

§ 5.

Herr FAST erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag ber att å andra kammarens vägnar till vårt presidium få framföra kammarledamöternas hjärtliga tack och först och sist till vår högt värderade talman. Vi tacka för utomordentligt skicklig och opartisk ledning av kammarens förhandlingar. Vi tacka också för gott gemyt och utomordentligt gott kamratskap. Jag uttalar å kammarledamöternas vägnar den förhoppningen, att det skall bli talmannen förunnat att få några dagars vila under en fridfull helg, så att vi nästkommande riksdag ånyo få se vår högt värderade talman i talmansstolen. Vi tacka hjärtligt.

Herr talmannen förklarade höstsessionen vid innevarande års riksdag avslutad, varefter kammarens ledamöter åtskildes kl. 11.07 fm.

In fidem
Gunnar Brith.

Måndagen den 19 december.

Kl. 1 em.

Jämlikt bestämmelse i § 5 riksdagsstadgan hade tillkännagivande blivit vederbörligen utfärdat därom, att justering av de kammarens protokoll, vilka vid höstsessionens slut återstode ojusterade, komme att denna dag kl. 1 em. försiggå i kammarens justeringsrum; och tillstädeskommo därvid följande ledamöter:

herr *Hall*,» *Dickson*, och» *Nilson* i Spånstad.

Protokollen för den 8, den 9, den 10 och den 13 innevarande december upplästes för justering och blevo av kammarens tillstädesvarande ledamöter godkända.

In fidem

Gunnar Britth.